

Hogwartsista Tylypahkaan

Harry Potter -kirjojen erisnimien
kääntäminen suomeksi ja saksaksi

Anne-Maaret Vilén
Tampereen yliopisto
Kieli- ja käännöstieteiden laitos
Käännöstiede (saksa)
Pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2009

Tampereen yliopisto
Kieli- ja käännöstieteiden laitos
Käännöstiede (saksa)

VILÉN, Anne-Maaret: Hogwartsista Tylypahkaan – Harry Potter -kirjojen erisnimien kääntäminen suomeksi ja saksaksi

Pro gradu -tutkielma 61 sivua, liite 7 sivua, saksankielinen lyhennelmä 13 sivua
Huhtikuu 2009

Harry Potter -kirjojen nimistö on sidottu muun muassa historiaan ja brittiläiseen kansanperinteeseen ja muodostaa alkuperäiskielellään kiehtovan intertekstuaalisuuden verkoston. Joukossa on sekä todellisia paikan- ja henkilönnimiä että keksittyjä nimiä, ja useat nimet perustuvat lisäksi sanaleikkeihin tai englannin kielen erityispiirteisiin.

Suomessa kirjallisuusnimistön tutkimus on ollut suhteellisen vähäistä, ja tutkimuksen kohteina ovat olleet lähinnä suomenkielisten teosten sisältämät nimet. Tässä tutkielmassa tarkastellaan millaisia käännösratkaisuja Harry Potter -kirjat suomentanut Jaana Kapari on tehnyt ja verrataan niitä saksantaja Klaus Fritzin tekemiin valintoihin. Esimerkkien avulla tuodaan esille lähdeteoksessa esiintyvien nimien alkuperää ja merkitystä sekä pohditaan miten kulloiseenkin käännösratkaisuun on päädytty ja mikä on sen merkitys kohdekieliselle lukijalle. Lähdeaineistona tutkielmassa toimii kirjasarjan ensimmäinen osa *Harry Potter and the Philosopher's Stone*, sen suomennos *Harry Potter ja viisasten kivi* sekä saksannos *Harry Potter und der Stein der Weisen*. Aineisto on muodostettu keräämällä alkuperäisteoksessa esiintyvät erisnimet, ja etsimällä käännöksistä niiden vastineet.

Tutkimusaineistosta kävi ilmi, että saksannoksessa on käytetty käännösratkaisuna lainaa selkeästi useammin kuin suomennoksessa. Molemmat kääntäjät olivat kuitenkin noudattaneet erisnimien kääntämisestä esitettyjä yleisiä pääperiaatteita, joten tutkielma vahvistaa näiden periaatteiden pätevän myös käytännössä. Tulosten perusteella voidaan olettaa, että englantia taitamaton saksalaislukija luultavasti menettää osan niistä aineiston nimien sisältämistä vihjeistä ja humoristisista piirteistä, jotka englantilainen ja suomalainen lukija ymmärtävät.

Avainsanat: erisnimet, kääntäminen, Harry Potter

Sisällysluettelo

1 Johdanto	1
2 Erisnimi käsitteenä ja kirjallisuudessa	3
2.1 Erisnimen käsite	3
2.2 Erisnimen tehtävät kirjallisuudessa	6
2.3 Erisnimen kääntäminen	11
3 Harry Potter: taustaa ja tekijöitä.....	18
3.1 Ilmiö nimeltä Harry Potter	18
3.2 Kirjailija J. K. Rowling	20
3.3 Kääntäjät Jaana Kapari ja Klaus Fritz	21
4 <i>Harry Potter and the Philosopher's Stone</i> : erisnimet ja niiden käänkösvastineet.....	23
4.1 Henkilönnimet.....	25
4.1.1 Päähenkilöt.....	26
4.1.2 Sivuhenkilöt	29
4.1.2.1 Autenttiset sivuhenkilöiden nimet.....	29
4.1.2.2 Realistiset mutta epäautenttiset sivuhenkilöiden nimet	30
4.1.2.3 Keinotekoiset sivuhenkilöiden nimet.....	35
4.1.2.4 Lainatut sivuhenkilöiden nimet.....	39
4.2 Paikannimet.....	41
4.2.1 Autenttiset paikannimet.....	42
4.2.2 Realistiset mutta epäautenttiset paikannimet	45
4.2.3 Keinotekoiset paikannimet.....	46
4.3 Tuotenimet	49
4.4 Analyysin yhteenveto.....	52
5 Lopuksi.....	55
Lähdeluettelo.....	59
Liite	62
Deutsche Kurzfassung.....	

1 Johdanto

Englantilaisen J. K. Rowlingin luomasta Harry Potter -kirjojen nimistö on mielenkiintoinen ja kiehtova. Se muodostaa alkuperäiskielellään kiehtovan intertekstuaalisuuksien verkoston ja on sidottu muun muassa historiaan ja brittiläiseen kansanperinteeseen. Useat nimet perustuvat esimerkiksi sanaleikkeihin tai englannin kielen erityispiirteisiin. Joukossa on sekä todellisesta maailmasta otettuja paikan- ja henkilönnimiä että kirjailijan keksimiä nimiä. Kaikki tämä tekee näiden nimien kääntämisen haastavaksi.

Kaunokirjallisuuden nimien kääntämistä on tutkittu varsin paljon. Viime vuosina erityisesti Potter-kirjojen erikielisten käännösten nimien analysointi on kiinnostanut tutkijoita. Suomessa kirjallisuusnimistön tutkimus on ollut kuitenkin suhteellisen vähäistä. Bertills on kirjoittanut lastenkirjallisuuden nimistöä käsittelevän väitöskirjan, ja alalta on valmistunut jonkin verran opinnäytteitä. Tutkimuksen kohteina ovat olleet lähinnä suomenkielisten kirjailijoiden teosten sisältämät nimet, vaikka vieraskielistenkin teosten nimistöä on selvitetty. Kaunokirjallisuuden nimien tutkimuksessa esiin tulleet nimien kääntämiseen liittyvät ongelmat ovat sikäli kiinnostavia, että ne paljastavat myös sen, minkälaisia funktioita erisnimillä tekstissä on.

Jaana Kaparin Potter-käännöksiä on kiitelty eri tahoilla, ja hänelle myönnettiin ensimmäisenä suomalaisena kansainvälisen kääntäjäliiton (FIT) Astrid Lindgren -palkinto vuonna 2002 (International Federation of Translators 2005). Potter-kirjojen saksannoksiin tutustuessani huomasin, että suomentaja ja saksantaja ovat joidenkin erisnimien kohdalla tehneet erilaisia käännösratkaisuja. Vaikutti ensi näkemältä siltä, että saksantaja on lainannut nimen suoraan lähdeteoksesta useammin kuin suomentaja. Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää millaisia käännösratkaisuja Kapari on tehnyt ja verrata niitä saksankieliset Potter-käännökset tehneen Klaus Fritzin valintoihin. Käännösratkaisujen esittelyn lisäksi esittelen esimerkkien avulla lähdeteoksessa esiintyvien nimien alkuperää ja mahdollista merkitystä sekä pohdin miten kulloiseenkin käännösratkaisuun on päädytty ja mikä on sen merkitys kohdekieliselle lukijalle.

Kahden erikielisen Potter-käännöksen tutkimisen ja vertailemisen tekee mielenkiintoiseksi se tosiasia, että Harry Potterista on tullut maailmanlaajuinen ilmiö, jollaista kirjallisuudessa ei aiemmin ole koettu. Velhopojan tarina on käännetty yli 60 kielelle, ja se on ihastuttanut niin lapsia kuin aikuisia. Kirjan mielenkiintoinen nimistö ja kirjailijan luomat uudissanat ovat herättäneet lukijoiden keskuudessa myös normaalia suuremman mielenkiinnon käännöksiä ja

niiden laatua kohtaan. Tähän mennessä lähes kaikista sarjan kirjoista on tehty jo myös elokuvaversiot, jotka nekin ovat menestyneet hyvin. Kirjojen ja elokuvien lisäksi markkinoille on ilmestynyt lukematon määrä erilaisia Harry Potteriin liittyviä oheistuotteita.

Tutkielman lähdeaineistoksi olen valinnut Harry Potter -sarjan ensimmäisen kirjan *Harry Potter and the Philosopher's Stone*, sen Jaanan Kaparin suomennoksen *Harry Potter ja viisasten kivi* sekä Klaus Fritzin saksannoksen *Harry Potter und der Stein der Weisen*. Aineisto on muodostettu keräämällä alkuperäisteoksessa esiintyvät erisnimet, ja etsimällä niiden suomen- ja saksankieliset vastineet. Valitsin tutkittavaksi nimenomaan sarjan ensimmäisen kirjan, koska sitä kääntäessään kääntäjä on joutunut kääntämään nimiä, jotka ovat mukana läpi kirjasarjan, ja näin ollen hänen tekemillään ratkaisuilla on kauaskantoisia vaikutuksia.

Käännösratkaisujen analyysiä pohjustan käsittelemällä ensin erisnimiä ja niiden kääntämistä. Luon katsauksen erisnimeen käsitteenä, sen tehtäviin kirjallisuudessa, erisnimen muodostamiseen ja kääntämiseen. Tuon esille myös lyhyesti käytäntöjen muuttumisen erisnimien kääntämisessä. Tämän jälkeen taustoitan tutkimusta kertomalla lyhyesti Harry Potter -ilmiöstä, kirjailijasta sekä kääntäjistä. Teoriaosuuden jälkeen esittelen tutkimusaineistoni erisnimet ja niiden jaottelun, mitä seuraa varsinainen analyysiosuus. Lopun päätelmät kokoavat yhteen aineistostani tekemät havainnot ja johtopäätökset.

2 Erisnimi käsitteenä ja kirjallisuudessa

Käsite *erisnimi* (en: proper name, sa: Eigennamen) on tullut kaikille päällisin puolin tutuksi jo peruskoulun äidinkielen tunneilla, ja yleensä sen tunnistaminen ei tuota suurempia ongelmia. Kääntäjän on kuitenkin ratkaisuja tehdessään paitsi tunnistettava erisnimi myös oltava tietoinen sen eri puolista ja tehtävistä. Seuraavissa luvuissa perehdyn tarkemmin erisnimeen käsitteenä, sen tehtäviin kirjallisuudessa sekä sen kääntämiseen.

2.1 Erisnimen käsite

Erisnimi eli propri voi koostua yhdestä tai useammasta sanasta. Erisnimellä on identifioiva tehtävä: se ilmaisee jonkin tarkoitteen yksilöllisen nimityksen ja erottaa kyseisen tarkoitteen muista samankaltaisista tarkoitteista. Esimerkiksi nimi *Matti* ei kerro kantajastaan muuta kuin että kyseessä on Matti-niminen olio, joka saattaa olla paitsi mies myös vaikka kissa tai laiva. Erisnimi kirjoitetaan yleensä isolla alkukirjaimella. (ISK 2004, 549.) Tyypillisiä erisnimiä ovat henkilönnimet, eläinten nimet, paikannimet, instituutioiden nimet sekä erilaisten kulttuurituotteiden ja vastaavien kuten kirjojen, lehtien, elokuvien, näytelmien, yhtyeiden ja rakennusten nimet (mts. 587). Erisnimet ovat jossain määrin kulttuuri- ja kielisidonnaisia, vaikka jotkin nimet ovatkin universaaleja, mikä tarkoittaa, että samaa nimimuotoa käytetään useammassa kuin yhdessä kielessä (Bertills 2003, 17).

Yleisnimi eli lajinimi (appellatiivi) on luonteeltaan luokitteleva. Sillä tarkoitetaan esinettä, oliota tai asiaa, kuten esimerkiksi *vesi, auto, rakkaus, laulaminen*. (ISK 2004, 549.)

Erisnimen ja yleisnimen raja ei ole täysin selvä. Yksilöivä erisnimi voi muuttua yleisnimen tai adjektiivin kaltaiseksi. Esimerkiksi henkilön tai eläimen nimi saattaa vakiintua viittaamaan yleensä lajiin tai johonkin sille tyypilliseen ominaisuuteen: se on ihan *uuno*; kaksi hyvännäköistä *lyyliä* käveli vastaan; *mansikit* nauttivat kesäauringon lämmöstä. Erisnimeä käytetään tavallisesti myös viittaamassa jonkun tietyn ihmisen ominaisuuksiin tai tälle tyypilliseen toimintaan tai tekoon: Häntä alettiin kutsua ”*Pohjolan Chopiniksi*”. Kohteeseen

liitetään tällöin alkuperäisen nimenkantajan ominaisuuksia. Myös paikannimiä voidaan käyttää näin, jolloin iso alkukirjain osoittaa, että ilmaus hahmotetaan nimeksi: Jyväskylä on *Suomen Ateena*. (ISK 2004, 588.) Yleisnimet saattavat puolestaan erisnimistystä tai niitä voidaan käyttää erisnimen kaltaisesti. Yksilöivästi voidaan käyttää esimerkiksi hellittelynimiä kuten *kulta*, perhesuhdetta ilmaisevia sanoja kuten *äiti*, *ukki* ja *poikaystävä* sekä muita lähipiiriin kuuluvien henkilöiden nimityksiä kuten *opettaja* ja *johtaja*, joiden tarkoite on kulloisellekin puhujalle yksilöllinen. Yksilöivä merkitys on myös monilla julkisen alan edustajien kategorioilla, kuten *presidentti* tai *pääministeri*, kulloisessakin yhteisössä tietynä aikana. Myös jotakin rakennusta, instituutiota tai paikkaa tarkoittavalla substantiivilla, kuten *kauppa* tai *kirkko*, saatetaan viitata erisnimen kaltaisesti yksilöiden. (Mts. 589.) Myös tuotemerkkinimet, kuten *Fazerin sininen*, *Lapin Kulta* ja *Omo*, ovat yksilöiviä, mutta ne ovat käytöltään kuitenkin lähempänä yleisnimiä. Tuotemerkkinimet ovat lajien nimiä: Ota *Olvia*. Niitä voidaan kuitenkin käyttää myös lajiin kuuluvista yksilötarkoitteista: Join kaksi *Olvia*. (Mts. 588.)

Usein katsotaan, että niin sanotuilla tavallisilla etunimillä, kuten *John* tai *Maria*, ei ole varsinaista merkitystä samalla tavoin kuin yleisnimillä. Monilla nimillä on kuitenkin ollut alun perin lähdekieleessään jokin merkitys, joka on ajan myötä kadonnut nimen siirtyessä käytettäväksi uusissa kielissä ja kulttuureissa. (Bertills 2003, 28.) Kiviniemi lisää, että käsitettä *merkitys* on hankala määritellä. Monia sanoja voidaan nimittäin käyttää sekä yleisniminä että erisniminä (pilvi, helmi jne.), mikä tarkoittaa sitä, että sanan merkityksen täytyy koostua monista asioista. Kielellisen ilmauksen merkityksessä voidaan katsoa olevan kaksi puolta: viittaussuhde sen edustamaan tarkoitteeseen (denotaatio) ja ilmaukseen liittyvät mielteet (konnotaatio). Luokitteleva ja yksilöivä tehtävä ovat toisensa poissulkevia, sillä jos ilmauksen viittaussuhde kaikissa yhteyksissä on sama, sillä ei voi olla käsitteellistä sisältöä. *Suvi* ja *suvi* ovat siis ikään kuin eri sanoja, koska niiden merkityksissä ei ole mitään yhteistä. Käyttöyhteyksistään irrotettuna tällaiset nimet assosioituvat samanasuisiin tai jopa äänteellisesti läheisiin ei-proprisiin ilmauksiin ja saattavat myös sävyttyä näiden mukaan. *Suvi* saattaa esimerkiksi tuntua kesäiseltä nimeltä. (Kiviniemi 1982, 11–12.)

Erisnimiin liittyvät sivumielteet voivat olla joko kielensisäisiä tai -ulkoisia. Kielensisäiset assosiaatiot liittyvät nimeen sellaisenaan ja sen asemaan kielen systeemissä. Kielenulkoisilla assosiaatioilla taas tarkoitetaan nimenkantajiin liittyviä mielikuvia. Kielelliset assosiaatiot voivat perustua äänteellisiin seikkoihin, nimen rakenteeseen tai vaikka kirjoitusasuun. Ne voivat myös olla semanttisia eli nimien sisältöön ja äänteellisesti läheisten ilmausten merkityksiin

kytkeytyviä. Usein nimiin liittyvät sivumielteet ovat kielenulkoisia, jolloin niissä kuvastuu ihmisen ja hänen nimensä välinen erottamaton yhteys. Nimeen voivat yhdistyä kaikki kantajalleen ominaiset piirteet: luonne, ulkoinen olemus, sosiaalinen asema. (Kiviniemi 1982, 13.) Usein nimestä voi myös päätellä jotain kantajan iästä, sillä tietynlaiset nimet ovat muodissa tiettyinä aikoina. Esimerkiksi tällä hetkellä näyttää olevan suhteellisen suosittua antaa lapsille vanhoina ja perinteisinä pidettyjä suomalaisia nimiä.

Nimiin liittyvät mielikuvat kuvitteellisista nimenkantajista saattavat olla yksilöllisiä, siis vain omakohtaisiin tuntemuksiin pohjautuvia, mutta myös enemmän tai vähemmän yhteisiä. Niiden yleisyys riippuu paljolti siitä, mihin ne perustuvat. Äänteelliset ja nimien sisältöön perustuvat assosiaatiot ovat samassa kieliyhteisössä usein samansuuntaisia, ja laajalti yhteisiä voivat olla myös sellaiset sivumielteet, jotka yhdistävät nimen johonkin tiettyyn kieleen, ikäryhmään tai sosiaaliryhmään. Kielenulkoisissa assosiaatioissa heijastuvat myös sosiaaliset ja alueelliset erot. Ne ovat sitä yhdenmukaisempia, mitä yhtenäisemmästä ja suljetummasta yhteisöstä on kyse. Joukkoviestimet voivat kuitenkin yhdenmukaistaa nimiin liittyviä sivumielteitä: televisiosarjojen henkilöhahmot ovat esimerkiksi vaikuttaneet tiettyjen etunimien suosioon. (Kiviniemi 1982, 14–15.)

Nimiin kytkeytyy siis erilaisia miellelyhtymiä, jotka antavat niille oman sävynsä. Tällainen merkitys on Kiviniemen mukaan kuitenkin eri asia kuin ei-propristen ilmausten merkitys. Hänen mielestään nimistä puhuttaessa olisikin parempi puhua nimen sisällöstä. (Kiviniemi 1982, 12.) Lehrerin (1992, 395) mielestä näkemys erisnimien merkityksettömyydestä perustuu siihen, että ihmisten huomio kiinnittyy henkilön- ja paikannimiin. Hän toteaa, että vaikka nimellä ei olisikaan varsinaista merkitystä, se sisältää kuitenkin informaatiota esimerkiksi sukupuolesta ja etnisestä taustasta. Nimettäessä puolestaan esimerkiksi rakennuksia, katuja, yhtyeitä tai muita vastaavia nimet saattavat perustua yleisnimiin, jolloin merkitys siirtyy näistä erisnimiin.

2.2 Erisnimen tehtävät kirjallisuudessa

Nimi tai jonkinlainen nimielementti on yksi kirjallisen hahmon tärkeimmistä tunnisteista, jonka lukija yleensä saa tietoonsa suhteellisen varhaisessa vaiheessa. Aivan kuten nimi toimii apuna ihmisten normaalissa elämässä, on fiktiivisen hahmon nimi myös orientaatioapu fiktiivisessä maailmassa. Se identifioi ja individualisoi kantajansa, erottaa sen muista teoksen hahmoista. Sen lisäksi, että nimi erottaa hahmon toisesta hahmosta, se on myös signaali hahmojen erilaisesta asemasta ja roolista. Erisnimen avulla voidaan sijoittaa kyseisen nimen kantajan lisäksi myös tekstiä tiettyyn sosiokulttuuriseen ympäristöön ja luoda tekstiin tunnelmaa ja väriä.

Oikeassa elämässä erisnimet eivät ehkä ole deskriptiivisiä, mutta sisältävät kuitenkin informaatiota. Jos kyseessä on tuttu kulttuuri, nimi paljastaa meille yleensä kantajansa sukupuolen, ehkä jopa jotain hänen iästään ja synnyinpaikastaan. (Nord 2003, 183.) Vieraasta kulttuurista peräisin olevasta nimestä tämän informaation löytäminen on luonnollisesti hankalampaa, vaikka nimi saattaakin herättää mielikuvia. Syntyperäisen saksalaisen antaman tiedon mukaan esimerkiksi suomalainen miehennimi *Pekka* mielletään Saksassa naisennimeksi, koska se päättyy *a*-kirjaimen, mitä pidetään tunnusomaisena feminiinisille nimille.

Todellisessa elämässä erityisesti ihmisten nimet valitaan usein jo olemassa olevien ja täten yleisesti hyväksytyjen nimien joukosta, vaikka uusia nimiä syntyykin jatkuvasti. Kirjailijalla tai kääntäjällä on kuitenkin vapaus luoda tarvittaessa sellaisia uusia nimiä, jotka palvelevat hänen tarkoituksensa ja teoksen kerrontaa. Bertills (2003, 42) toteaa, että luovuus ja kielellinen kekseliäisyys ovat tarpeen kirjallisen hahmon nimeämisessä. Uudet hahmot tarvitsevat uudet nimet. Myös Rowling on joutunut keksimään monia uusia nimiä luomilleen hahmoille kirjoittaessaan Potter-kirjoja. Jos jo keksittyä nimeä, kuten vaikkapa *Peppi Pitkätossu*, käytetään uudessa yhteydessä, sitä voidaan pitää suorana vihjauksena nimen alkuperäiseen kantajaan, jolloin hänen ominaisuuksiaan ja piirteitään liitetään myös uuteen hahmoon (mts. 42). Bertillsin esimerkkinä käyttämä *Peppi Pitkätossu*, on selkeästi sellainen tapaus, jossa nimeen liitetään vahvasti kyseisen hahmon ominaisuuksia. Syy tähän on se, että nimi on kehitetty varta vasten juuri tälle hahmolle, jonka monet tuntevat. Perinteiset nimet saattavat myös herättää lukijoissa erilaisia tunteita, jotka kumpuavat lukijan omasta elämäkokemuksesta, ympäristöstä ja ihmissuhteista. Kaikkia tällaisia sivumielteitä kirjailijan tai kääntäjän on mahdotonta ennustaa tai tietää.

Bertills (2003, 48–49) katsoo, että yhtä paljon merkitystä kuin nimeämisellä on myös nimeämättä jättämisellä, eikä nimen puuttuminen suinkaan tarkoita identiteetin puuttumista. Kerronnallisella tasolla nimi saattaa heijastaa hahmon merkitystä tarinan kannalta; lukija tietää usein keskeisten henkilöiden nimet, mutta ei välttämättä kaikkien muiden hahmojen nimiä. Erityisesti vanhoissa saduissa, kuten esimerkiksi *Lumikki* ja *Punahilkka*, vain päähenkilö on nimetty. Bertills kuitenkin muistuttaa, että nimen avulla lukijan on helpompi eläytyä hahmoon. Joskus nimen paljastamisen pitkittäminen saattaa toimia kirjailijan käyttämänä tyylikeinona, joka etäännyttää lukijan kirjan hahmosta.

Kirjalliset hahmot ovat luonnollisesti tärkeä elementti kirjoitetussa tarinassa. Bertills (2003, 52) toteaa, että hahmot rakentuvat tekstin kautta ja niille muodostuu tietynlainen persoonallisuus. Tärkeimmät välineet tässä hahmojen luomisessa ovat suora kuvailu, teot, käytetty kieli, mutta myös muun muassa kerronta. Bertills kuitenkin painottaa, että nimelläkin on oma osansa hahmon rakentumisessa. Semanttisesti ladattujen nimien avulla annetaan lukijalle selkeästi vinkkejä hahmoa koskien, mutta myös perinteiset nimet saattavat pitää sisällään lukijalle tärkeitä merkityksiä.

Kuten jo tuli esille, kirjallisuudessa hahmojen nimiä ei automaattisesti valita jo valmiiden nimien pohjalta, vaan saattaa olla tarpeen luoda aivan uusia nimiä. Vaikka kaunokirjallisuudessa muodostetaan uusia nimiä, Bertills (2003) muistuttaa, että ne kuitenkin pohjautuvat enimmäkseen standardikieliseen sanaan tai perinteisten etu- tai sukunimien elementteihin. Nimimuodosteet heijastavat jossain määrin kirjailijan yksilöllistä ja spontaania kielenhallintaa, mutta joitakin yleisiä huomioita niistä voidaan kuitenkin tehdä. Huomionarvoista on se, että koska kirjallisuudessa standardikielisiä sanoja käytetään nimielementteinä, raja niin sanotun yleisnimen tai yleisen viittauksen ja erisnimen välillä on hämärämpi kirjallisuudessa kuin yleensä. Joissain kirjoissa samaa muotoa käytetään sekä yleisnimenä että erisnimenä. Esimerkkinä tästä Bertills mainitsee monet mummien nimet. Yleinen piirre on myös kahden nimistöistä tai sanastosta peräisin olevan elementin yhdistäminen. (Bertills 2003, 44.)

Kirjallisuudessa ja erityisesti lastenkirjallisuudessa esiintyvät keksityt nimet saattavat sisältää myös jonkinlaista sanaleikkiä. Kielellä voi leikitellä usealla tavalla. Se voi perustua joko äänneillä tai sisällöllä leikkittelyyn. Nimen sisällöllä leikkittely voi puolestaan olla selkeää leikkittelyä nimen semanttisesti läpinäkyvällä sisällöllä tai epäsuoraa leikkittelyä, jossa voidaan esimerkiksi rikkoa standardikielen konventioita. (Bertills 2003, 65.)

Ainiala, Saarelma ja Sjöblom jakavat kirjallisuudessa esiintyvät nimet fiktiivisiin ja ei-fiktiivisiin eli autenttisiin nimiin. Fiktiiviset nimet viittaavat tarkoitteisiin, jotka ovat olemassa ainoastaan kirjailijan ja lukijan mielikuvituksessa, eivät reaali maailmassa. Ei-fiktiiviset nimet viittaavat puolestaan todellisen maailman henkilöihin, paikkoihin tai muihin tarkoitteisiin. Usein romaaneissa päähenkilö ja tämän lähipiiri edustavat fiktiivistä maailmaa, mutta tarinan laajempi tapahtumaympäristö on reaali maailmasta, jota kirjailija voi tosin kuvata haluamallaan tavalla. Fantasiakirjallisuudessa teoksen ympäristö ja nimistö on yleensä täysin fiktiivinen, vaikka se usein muistuttaakin reaali maailman ympäristöjä jossain määrin. Suhteessa reaali maailmaan ja sen nimistöön kaunokirjallisuudessa esiintyvä nimistö voidaan luokitella seuraaviin nimityyppisiin:

1. *Autenttiset nimet* eli nimet, joilla on reaali maailmassa olemassa oleva tarkoite, johon niillä teoksessakin viitataan
2. *Realistiset mutta epäautenttiset nimet* eli nimet, jotka ovat mahdollisia reaali maailmassa, mutta viittaavat teoksessa fiktiivisiin tarkoitteisiin
3. *Keinotekoiset nimet* eli kirjailijan itsensä luomat nimet, jotka viittaavat fiktiivisiin tarkoitteisiin ja jollaisia ei esiinny reaali maailman nimistössä
4. *Lainanimet* eli muusta kirjallisesta perinteestä lainatut fiktiivisiin tarkoitteisiin viittaavat nimet, joita ei esiinny reaali maailman nimistössä. (Ainiala ym. 2008, 333–334.)

Autenttiset nimet ja lainanimet viittaavat siis selkeästi johonkin joko reaali maailmassa tai kirjallisuudessa jo olemassa olevaan ja tunnettuun asiaan tai hahmoon, jota kirjailija ei ole itse keksinyt. Tällöin näihin nimiin yhdistyy automaattisesti kantajansa ominaisuuksia. Realistiset mutta epäautenttiset nimet puolestaan saattavat olla hyvin yleisiä ja tavallisia reaali maailmassa, kuten *Matti Virtanen*, mutta ne viittaavat silti teoksessa fiktiiviseen henkilöön, eivätkä todelliseen reaali maailman henkilöön. Keinotekoisia nimiä käyttämällä kirjailijalla on mahdollisuus luoda täysin uudenlaisia ja epätavallisia nimiä, jotka palvelevat kulloistakin tilannetta ja tarkoitusta.

Erisnimien semanttisen läpinäkyvyyden avulla kirjailija voi lisätä tekstiinsä henkilöä luonnehtivaa tai muutoin teoksen sisältöön liittyvää informaatiota. Usein tällaiset nimet kuvaavat hahmon fyysisiä tai mentaalisia ominaisuuksia, luonteenpiirteitä tai tyyppillistä käyttäytymistä. Nimen sisältö voi myös tuoda ilmi sosiaalisia rooleja, hahmojen välisiä suhteita

tai ennustaa hahmon kohtaloa. Varsinkin lastenkirjallisuudessa tämäntyyppiset nimet avautuvat lukijalle helposti, mutta toisinaan niiden tulkinta voi olla hyvin haastavaa ja vaatia laajempaa nimianalyysiä. Teoksen tulkitsija ei voi kuitenkaan koskaan olla varma siitä, ovatko teoksessa esiintyvät semanttisesti läpinäkyvät nimet tarkoituksellisia viestejä sisältäviä vai eivät. (Ainiala ym. 2008, 336.)

Erisnimiin voidaan sisällyttää informaatiota myös muulla tavoin kuin semanttisen läpinäkyvyyden avulla. Kirjailija voi esimerkiksi korostaa hahmon kuulumista tiettyyn ryhmään valitsemalla tälle nimen, joka on kyseiselle ryhmälle tunnusomainen. Hahmolla saattaa olla esimerkiksi tiettyyn kansalaisuuteen tai uskontoon viittaava nimi. (Ainiala ym. 2008, 336.) Saksankielisessä kirjallisuudessa esimerkiksi *Joséphine*-nimisen naishahmon oletetaan olevan ranskalainen, vaikka tapahtumat sijoittuisivatkin Saksaan (Nord 2003, 184). Lisäksi nimen kirjoitus- ja ääntämistapa voivat antaa viitteitä tiettyyn kulttuuritaustaan, esimerkiksi *Eric* englantilaiseen ja *Erik* ruotsalaiseen (Bertills 2003, 18). Tavallisella nimellä voidaan puolestaan kuvata hahmon tavallisuutta, kun taas erikoinen nimi voi viitata siihen, että hahmo on jossain suhteessa erikoislaatuinen. (Ainiala ym. 2008, 337). Mitä epätavallisempi ja vieraampi hahmo on sitä merkityksellisempi ja kuvailevampi nimi yleensä on (Bertills 2003, 49).

Hahmon nimi voi olla myös äänneasultaan motivoitu. Ainiala, Saarelma ja Sjöblom mainitsevat, että nimi voi muistuttaa äänteellisesti hahmoon teoksessa liitettyjä avainsanoja. Esimerkkinä tästä he antavat G. K. Chestertonin kuvaaman opiskelijanuorukaisen nimeltä *Burrows*, joka on ”big and burly”, ja jolla on ”brown hair” ja ”broad back”. Hahmojen äänteellisesti tai rakenteeltaan toisiaan muistuttavat nimet saattavat olla myös vihje siitä, että hahmojen välillä on erityinen suhde. Hyvin erilaisilla nimillä voidaan vastaavasti viitata hahmojen vastakkaisiin ominaisuuksiin. (Ainiala ym. 2008, 337.)

Kaunokirjallisuudessa esiintyvistä paikannimistä Ainiala, Saarelma ja Sjöblom toteavat, että nekin sisältävät usein teoksen sisältöä tukevaa informaatiota. Autenttiset paikannimet sijoittavat tarinan johonkin tiettyyn reaali maailman paikkaan ja fiktiiviset kuvitteelliseen ympäristöön. Semanttisesti läpinäkyvät nimet voivat luonnehtia paikkaa esimerkiksi kertomalla sille tyypillisestä kasvillisuudesta tai eläimistöä (*Tamminiemi*, *Kettumetsä*) tai viitata paikalla tapahtuneeseen asiaan (*Surmavuori*). Nimet voivat myös tukea teoksen tunnelman luomista, ja esimerkiksi kauhutarinoissa on usein pelottavalta kuulostavia paikannimiä (*Synkmetsä*). Toisinaan kirjallisuudessa esiintyvät paikannimet sisältävät assosiaatiokytkentöjä

reaalimaailman paikkojen nimiin ja saavat siten lisämerkitystä. (Ainiala ym. 2008, 338.) Vaikka kirjailija voi tarvittaessa luoda omiin tarpeisiinsa soveltuvia nimiä, usein ne kuitenkin muistuttavat jollain tavoin reaali maailman nimistöä ja ovat helposti tunnistettaviksi nimiksi. Keinotekkoisten nimien muodostamisessa voidaankin käyttää samoja keinoja kuin uusia reaali maailman nimiä muodostettaessa.

Kaunokirjallisuudessa esiintyvät nimet ovat tietysti aina osa tekstiä ja vuorovaikutuksessa muiden sisältöä rakentavien osien kanssa. Nimillä on siten keskeinen rooli myös tekstien tulkinnassa. Ainiala, Saarelma ja Sjöblom (2008, 338–339) painottavat, että kirjallisuudessa esiintyvillä nimillä on erilaisia ja tekstin eri tasoilla vaikuttavia funktioita. He ovat luokitelleet kirjallisuuden nimet seuraavanlaisesti ja toteavat, että vaikka luokittelu on osin päällekkäinen eikä suinkaan täysin tyhjentävä, se kattanee kaunokirjallisuuden nimien tärkeimmät funktiot:

1. *Identifioiva funktio*: nimi viittaa fiktiiviseen tai ei-fiktiiviseen henkilöön, paikkaan tai muuhun tarkoitteeseen ja erottaa sen muista saman lajin edustajista
2. *Fiktionaalistava funktio*: nimi tekee tarkoitteestaan fiktiivisen henkilön, paikan tai muun tarkoitteen
3. *Lokalisoiva eli paikallistava funktio*: nimi viittaa tiettyyn ajankohtaan tai paikkaan
4. *Sosiaalinen funktio*: nimi viittaa yhteiskuntaluokkaan tai yksilön identiteettiin ja rooliin yhteisössä
5. *Deskriptiivinen funktio*: nimi kuvailee henkilöä, paikkaa tai muuta tarkoitetta ja antaa siten lisäinformaatiota kyseistä tarkoitteesta
6. *Assosiatiivinen funktio*: nimeen liitetään tarkoituksellisia, teoksen sisältöä tukevia assosiaatioita reaali maailmassa oleviin tai fiktiivisiin henkilöihin, paikkoihin tai asioihin
7. *Affektiivinen funktio*: nimet heijastavat erilaisia tunnetiloja ja luovat teokseen tunneilmastoa
8. *Ideologinen funktio*: nimi viittaa kyseiseen tarkoitteeseen liittyvään ideologiaan tai tukee teoksen ideologista sanomaa
9. *Luokitteleva funktio*: teoksen henkilöitä, paikkoja ja asioita luokitellaan erilaisiin alaryhmiin sisällöllisesti tai rakenteellisesti samantyyppisten tai vastakkaisten nimien avulla
10. *Narratiivinen funktio*: nimet toimivat olennaisina elementteinä tarinan kerronnassa
11. *Humoristinen funktio*: lukijaa viihdytetään ja hauskuutetaan nimiin liittyvän kielellisen leikittelyn avulla.

Se, että mainitut funktiot toimivat ja vaikuttavat tekstin eri tasoilla, tarkoittaa käytännössä sitä, että nimellä ei ole ainoastaan yhtä funktiota. Lähes aina nimellä voidaan katsoa olevan useita eri funktioita tekstissä. Identifioiva funktio on sikäli tärkeässä asemassa, että se erottaa kyseisen hahmon muista hahmoista, mutta lukijan kokemuksen ja tekstin tulkinnan kannalta muitakaan funktioita ei pidä väheksyä. Esimerkiksi nimen hyvin toimiva humoristinen tai affektiivinen funktio voi nostaa lukunautinnon kokonaan uudelle tasolle.

2.3 Erisnimen kääntäminen

Ilman kääntäjää ei synny käännöstä. Kääntäjä on myös aina se henkilö, joka tekee päätöksen siitä kuinka kunkin erisnimen lopulta kääntää. Käännösratkaisun kääntäjä joutuu tekemään jokaisessa tapauksessa erikseen, mutta ennen kuin minkäänlaiseen hyväksyttävään ratkaisuun voi päätyä, on olemassa lukematon määrä asioita, jotka tulee ottaa huomioon. Kaunokirjallisuuden kääntämistä tutkittaessa esiin tulevat nimien kääntämiseen liittyvät ongelmat ovat sikäli kiinnostavia, että ne paljastavat myös minkälaisia funktioita erisnimillä tekstissä on.

Kaunokirjallisuuden kääntäminen ymmärretään perinteisesti sanataiteen kääntämiseksi. Se on lapsille tai aikuisille suunnatun romaanin, novellin, kuvakirjan tai näytelmän kääntämistä. (Oittinen 2003, 165.) Kääntäminen tapahtuu aina ajassa ja paikassa ja käänös on aina suunnattu jonkinlaisille lukijoille, mikä vaikuttaa kääntäjän tekemiin ratkaisuihin. Jopa teoksen funktio saattaa muuttua siirryttäessä kulttuurista tai ajasta toiseen. (Reiß & Vermeer 1984, 95–96.) Esimerkiksi alun perin aikuisille suunnatusta teoksesta saatetaan tehdä tarkoituksella lapsille suunnattu käänös, mutta joskus teoksen kohdeyleisö saattaa muuttua myös yllättäen. Näin kävi juuri Harry Potter -kirjojen kohdalla, kun alkujaan lapsille ja nuorille tarkoitettut romaanit alkoivat kiinnostaa myös aikuislukijoita.

Haastetta kääntämiseen tuo lisäksi se, että jokainen lukija tulkitsee tekstin omalla yksilöllisellä tavallaan. Myös kääntäjä on yksi tekstin lukijoista ja peilaa tekstiä omia kokemuksiaan ja maailmankuvaansa vasten. Lukija, ja siten myös kääntäjä, tekee aina oman tulkintansa kirjailijan tekstistä ja ajatuksista. Tähän omaan tulkintaansa kääntäjä sitten perustaa käännösratkaisunsa.

Käännösprosessiin kuuluu periaatteessa kolme eri vaihetta, jossa toimijana on kääntäjä. Vaiheet ovat: 1) käännöstehtävän ja lähdetekstin analysointi, 2) ongelmanratkaisu (useilla tasoilla) ja 3) asian pukeminen uudelleen sanoiksi. Kirjailija kirjoittaa useimmiten yleisölle, jolla on jossain määrin samanlainen kulttuuritausta hänen kanssaan. (Leppihalme 1997, 19.) Tämä tarkoittaa sitä, että kielitaidon lisäksi kääntäjältä edellytetään myös lähdekielisen kulttuurin tuntemusta. Ratkaisuja tehdessään kääntäjän tulee kuitenkin ottaa huomioon kohdekielisen lukijan kulttuuritausta ja oletettavat taustatiedot. Monokulttuurinen kohdetekstin lukija, jolla ei ole samanlaista lähdekulttuurin tuntemusta kuin lähdekielisillä lukijoilla, tarvitsee toisinaan pätevän ja vastuuntuntoisen kääntäjän apua (mts. 23).

Kuten jo on tullut esille, tekstissä esiintyvät erisnimet eivät suinkaan aina ole merkityksettömiä äänneyhdistelmiä, vaan niillä on semanttinen sisältö, jonkinlainen merkitys, joka tekee kääntämisen mahdolliseksi. Erisnimien kääntämisessä, kuten kääntämisessä yleensäkin, ei ole olemassa tiukkaa säännöstöä kuinka kääntäjän tulee toimia. Kääntäjän ei esimerkiksi ole pakko suomentaa kaikkia nimiä tai jättää kaikkia nimiä alkuperäiseen asuunsa, vaan lopulliseen käännösratkaisuun vaikuttavat monet tekijät. Joitakin pääperiaatteita nimien kääntämiselle on kuitenkin olemassa.

Suomenkielisissä asiateksteissä selkeä pääperiaate on, että nimiä ei käännetä. Tämä johtuu siitä, että nimillä on kyseisenlaisissa yhteydessä ainoastaan identifioiva funktio, eikä niillä siten ole semanttista sisältöä, joka vaatisi kääntämistä. Poikkeuksena ovat vain esimerkiksi tietyt hallitsijoiden ja paavien nimet, joilla on perinteisesti suomen kieleen mukautetut nimiasut, kuten *Kaarle XVI Kustaa* ja *Johannes Paavali II*. Samoin tietyillä paikannimillä on vakiintunut suomen kielen mukainen nimiasu: *Tukholma*, *Hyväntoivonniemi*. (Ainiala ym. 2008, 339.)

Kaunokirjallisuudessa autenttiset nimet jätetään usein kääntämättä. Samoin jos kirjassa mainitaan yleisesti tunnettuja henkilöitä tai paikkoja, näistä käytetään yleensä sitä nimiasua kuin kohdekielessä muutoinkin on tapana käyttää. (Ainiala ym. 2008, 341.) Nämä nimet saattavat olla entuudestaan tuttuja esimerkiksi muusta kirjallisuudesta eli lainanimiä. Alkuperäisestä kirjoitusasusta poikkeavia nimiasuja syntyy, koska kullakin kielellä on oma, muista kielistä eroava äännerakenteensa, minkä vuoksi kaikki äänneyhtymät eivät sovi yhtä hyvin kaikkiin kieliin. Oma lukunsa ovat myös kaksi- ja useampikieliset maat, joissa saattaa kussakin kielessä olla oma nimensä samalle paikkakunnalle. (Ingo 1990, 242.)

Kun erisnimen tehtävänä on pelkästään identifioida kantaja, käännöksen päätarkoitus on saada tämä toimimaan myös kohdeyleisössä ja -kulttuurissa. Kaunokirjallisuudessa tilanne ei kuitenkaan ole yleensä niin yksinkertainen. Oletettavasti kaunokirjallisuudessa ei esiinny nimiä, joilla ei ole minkäänlaista informatiivista tehtävää. Jos tämä informaatio on eksplisiittisesti ilmaistu, kuten deskriptiivisissä nimissä, se voidaan kääntää. Jos informaatio on puolestaan annettu implisiittisesti, tämä ominaisuus katoaa käännettäessä, jos kääntäjä ei välitä informaatiota esimerkiksi kontekstin kautta. (Nord 2003, 185.)

Ingon mukaan kaunokirjallisuudessa fiktiiviset nimet ovat paljon alttiimpia kääntämiselle kuin autenttiset nimet (Ingo 1990, 242). Tämä on ymmärrettävää, koska juuri kirjailijan luomat fiktiiviset nimet sisältävät usein informaatiota ja merkityksiä, mikä ensinnäkin mahdollistaa niiden kääntämisen ja toiseksi tekee sen myös tarpeelliseksi. Ingo (mts. 243) toteaa myös, että kaunokirjallisuudessa henkilön- ja paikannimet säilytetään alkuperäisessä muodossaan tavallisesti siksi, että saadaan aikaan aito paikallisväri; onhan luonnollista, että esimerkiksi Suomeen sijoittuvassa romaanissa henkilöillä on suomalaiset nimet. Kaikkia kirjallisuuden tapahtumia ei kuitenkaan sijoiteta maantieteellisesti selkeästi määriteltävään paikkaan, tai edes meidän omaan maailmaamme. Näissä tapauksissa sekä henkilön- että paikannimien muuntelua esiintyy siis selvästi enemmän.

Ainiala, Saarelma ja Sjöblom (2008, 341–342) vievät Ingon ajatuksia vielä pidemmälle. Myös he toteavat, että fiktiiviset nimet käännetään usein, varsinkin silloin, kun kyseessä on kirjailijan itsensä luoma keinotekoinen ja semanttisesti läpinäkyvä nimi. Realistiset mutta epäautenttiset nimet jätetään kuitenkin helposti kääntämättä. Nämä ovat nimiä, jotka ovat mahdollisia reaali maailmassa mutta viittaavat fiktiivisiin tarkoitteisiin. Tällaisetkin nimet voivat toimia esimerkiksi kantajansa kansalaisuuden tai sosiaaliluokan ilmaisijoina, jolloin käännös ei ehkä ole tarpeen. Ainiala, Saarelma ja Sjöblom tarkentavat kuitenkin vielä, että jos tällainen fiktiiviseen hahmoon viittaava realistinen mutta epäautenttinen nimi on semanttisesti läpinäkyvä ja sen merkitys on olennainen teoksen tulkinnan kannalta, kääntäjä saattaa päätyä nimen kääntämiseen. Lisäksi, jos alkuperäinen nimi on äänneasultaan tietynlaisia assosiaatioita herättävä, kääntäjä saattaa pyrkiä muokkaamaan nimeä niin, että halutut assosiaatiot heräävät myös kohdekielisessä lukijassa.

Puurttinen muistuttaa, että lastenkirjallisuus eroaa aikuisten kirjallisuudesta niin aiheiltaan, kerrontatekniikoiltaan kuin kieleltään. Todennäköisesti sekä kirjailijat että kääntäjät kiinnittävät

erityisen paljon huomiota myös ymmärrettävyyteen. Lastenkirjallisuuden kääntäjälle sallitaan, ja häneltä jopa odotetaan, enemmän lähdeteoksen manipulointia kuin aikuiskirjallisuuden kääntäjältä. (Puurtinen 2000, 106–107.) Lastenkirjallisuudessa ja saduissa esiintyvät nimet käännetäänkin useammin kuin aikuisten kirjallisuudessa käytetyt nimet. Tämä johtuu ensinnäkin siitä, että nimet ovat usein semanttisesti läpinäkyviä ja helposti tulkittavia ja toisaalta siitä, että lapsilla ei ole samanlaista tietoa toisista kulttuureista ja niiden nimisysteemeistä kuin aikuisilla. Samoin lastenkirjojen nimien halutaan usein olevan helposti äännettäviä. (Ainiala ym.2008, 342.) Oittinen (2000, 64) puolestaan nostaa esille sen tosiasian, että lapsille suunnatulla kirjallisuudella voidaan monesti ajatella lukijakuntana olevan sekä lapset että aikuiset, joista molemmat löytävät tekstistä itseään kiehtovat tasot.

Oman ongelmansa luovat Nordin (2003, 185) mukaan nimet, jotka esiintyvät samassa kirjoitusasussa sekä lähde- että kohdekulttuurissa, mutta ne lausutaan erilailla. Hahmon kansallisuus vaihtuu lukijan mielessä, koska hän on tottunut lausumaan erisnimen omaan kulttuuriinsa kuuluvalla tavalla. Esimerkiksi nimeä *Robert* käytetään sekä Englannissa että Ranskassa, mutta se lausutaan kyseisissä maissa eri tavalla. Ongelmallisia ovat erityisesti tilanteet, joissa teoksessa esiintyy tällaisten monikulttuuristen nimien lisäksi nimiä, jotka kohdekulttuurissa liitetään vahvasti tiettyyn kansalaisuuteen. Esimerkiksi nimen *Miguelito* saksalainen lukija tunnistaa Nordin mukaan helposti espanjalaiseksi, mutta *Hugo* voidaan tulkita saksalaiseksi nimeksi, vaikka se voi olla myös espanjalainen.

Kääntäjän tehtävä lukijana on olla matkustaja, joka matkaa edestakaisin lähdetekstin ja oman tekstinsä välillä. Kääntäjään vaikuttavat edelliset sanat ja kappaleet, koko luku- ja tarkastelutilanne, jotka puolestaan vaikuttavat tuleviin sanoihin ja ratkaisuihin, sekä toisinpäin. Kääntäjä on myös oman tekstinsä lukija. (Oittinen 2000, 16.) Kaunokirjallisuuden kääntäjät Kapari, Kattelus ja Sivill kirjoittavat, että käännettäessä alkukielinen kirja luetaan tarkasti ja eläytyen. Näin on tehtävä siksi, että kääntäjä pyrkii ymmärtämään kirjailijan ajatukset, tarkoitukset ja sanat, etsimään kirjailijan ja kirjan äänen, hengen ja rytmin. Tämän jälkeen hän kirjoittaa kirjan niin kuin se olisi alun perinkin kirjoitettu kohdekielellä. Erisnimistä he toteavat, että niitäkin kääntäjä joutuu aina pohtimaan, vaikka nimi lopulta jäisi alkuperäiseen asuunsa tai ratkaisu tuntuisi itsestään selvältä. Etenkin lastenkirjoissa erisnimet kuvastavat usein kantajansa luonnetta tai ominaisuutta ja nimeen saatetaan viitata tekstissä siten, että sen merkitystä tuetaan ja laajennetaan. Koko teksti köyhtyy, jos lukija ei pysty ymmärtämään näitä vihjauksia. Lisäksi vieraskielinen nimi tai sana jää ymmärrettynäkin lukijalle helposti yhdentekeväksi, koska se ei

saa niin monitahoisia merkityksiä ja tunnesisältöjä kuin omakielinen nimi. (Kapari ym. 2002, 1.) Sanaleikkien kääntämisessä on erityisen tärkeää kiinnittää huomiota tekstin ja sen osien tehtäviin, tekstin tarkoitukseen ja tehoon. Jotta sanaleikistä tulisi kohdekielelläkin toimiva, kääntäjän kannattaa soveltaa jonkinlaista korvaustekniikkaa. (Oittinen 1997, 73.)

Kääntäjä joutuu ratkaisuja tehdessään pohtimaan, kuinka paljon hän voi poiketa lähdetekstistä ja haluaako hän olla uskollinen kirjailijalle vai lukijalle. Toki käännosteksti tulee aina suhteuttaa kohdekielisille vastaanottajille ja heidän kulttuuriseen tietämykseensä sopivaksi. Ainiala, Saarelma ja Sjöblom toteavat, että tekstissä on neljä tasoa, jotka kääntäjän tulee huomioida. Muodollista puolta edustavat tekstin kieliopillinen ja tyylillinen taso ja merkityspuolta puolestaan semanttinen ja pragmaattinen taso. Erisnimiä käännettäessä kääntäjän on pohdittava, kuinka käännoksen nimistö toimii näillä tasoilla: Onko nimen tyyli säilynyt käännoksessä? Onko nimellä sellainen semanttinen merkitys, joka tulisi ilmetä myös käännoksessä? Ymmärtääkö kohdekielinen lukija, mihin lähdekielinen nimi viittaa vai pitäisikö keksiä uusi, kohdekielen kulttuuriin sopiva vastine? (Ainiala ym. 2008, 340.) Kuten jo aiemmin on tullut ilmi, monilla nimillä on viittaussuhteensa eli denotaation lisäksi myös niihin liittyviä sivumielteitä eli konnotaatioita. Nämä konnotaatiot ovat paitsi henkilökohtaisia myös usein kulttuurisidonnaisia.

Riitta Erosen (Eronen 2002, 35) haastatteleva Harry Potter -kirjojen suomentaja Jaana Kapari vakuuttaa, että jokaiselle sanalle voidaan löytää vastine. Jollei sitä löydy kirjoista tai muista lähteistä, voi kääntäjä koettaa lausua sanaa ääneen, sillä kyseessä saattaa olla tutun sanan tavallisuudesta poikkeava kirjoitusmuoto. Kun tämän jälkeen vielä tutkii ja selaa kirjoja, voi kääntäjä lopulta päätyä siihen, että kirjailija on muodostanut sanan itse. Sitten kääntäjän tulee miettiä, miksi juuri kyseisen sana on juuri kyseisessä kohdassa ja yrittää ymmärtää sen tarkoitus. Lopuksi on vuorossa etymologian pohdinta, sillä kuten Kapari muistuttaa, mikään ei synny tyhjästä. Merkitys löytyy aina jostakin, vaikka sana pitää ehkä jakaa pienempiin osiin sen löytämiseksi.

Ainialan, Saarelman ja Sjöblomin (2008, 340) mukaan kirjallisuudessa esiintyvien nimien kääntämisessä on olemassa neljä strategiaa:

1. *Laina* eli alkuperäisen vieraskielisen nimen käyttäminen sellaisenaan kohdekielessä
2. *Käännös* eli alkuperäisen vieraskielisen nimen kääntäminen kohdekielelle
3. *Mukaelma* eli alkuperäinen vieraskielinen nimi mukautetaan äänteellisesti kohdekieleen
4. *Korvaaminen* eli alkuperäinen vieraskielinen nimi korvataan jollakin toisella nimellä tai appellatiivisella ilmauksella.

Erisnimi on mahdollista säilyttää muuttumattomana myös liittämällä sen yhteyteen lukijaa auttava lisäys. Tarvittaessa kääntäjä voi lisätä yksityiskohtaisemman selityksen myös alaviitteeseen. (Leppihalme 1997, 79.) Aiheellisia lisäykset ovat silloin, kun ne ovat tarpeellisia esimerkiksi lähtö- ja kohdetekstien poikkeavien kieli- ja kulttuuriympäristöjen takia. Kun tällaista pragmaattista selitystarvetta ei ole, vaan pyritään siirtämään sisältö mahdollisimman identtisenä kohdekieleen, lisäyksiä on kahden tyyppisiä. Semanttista lisäystä käyttämällä käännöstekstiin lisätään olennaisia merkityskomponentteja. Eksplisiittistäminen puolestaan tarkoittaa sitä, että käännöksessä tehdään selväsanaiseksi, eksplisiittiseksi, sellainen merkitysaines, joka lähtötekstissä on luettavissa vain rivien välistä. (Ingo 1990, 293–294.)

Erisnimi voidaan korvata joko kohdekielisellä nimellä tai toisella lähdekielisellä nimellä. Nimi voidaan myös poistaa joko niin, että nimi poistuu, mutta siihen liittyvä merkitys säilyy, esimerkiksi appellatiivista ilmausta käyttämällä, tai niin, että sekä nimi että merkitys jätetään pois. (Leppihalme 1997, 79.)

Nimissä, jotka koostuvat useammasta kuin yhdestä osasta, tulevat kysymykseen myös *osalaina*, *osakäännös*, *osamukaelma* tai *osakorvaaminen*. Tällöin vain osa nimestä lainataan sellaisenaan, käännetään, mukautetaan tai korvataan toisella nimellä tai ilmauksella. (Ainiala ym. 2008, 340.) Monissa kaunokirjallisissa teoksissa käytetään kaikkia yllämainittuja teorioita vaihtelevasti. Joskus kääntäjä on saattanut kääntää ainoastaan sellaiset erisnimet, jotka asiatekstissäkin tulisivat käännettyiksi, joskus taas periaatteena on voinut olla kääntää kaikki nimet. (Ainiala ym. 2008, 340.) Se, minkä toimintatavan kääntäjä valitsee, riippuu teoksen luonteesta, erisnimen funktiosta tekstissä ja lukijoista, joille teos on suunnattu (Schreiber 1999, 151).

Kuten kaikessa muussakin, myös kääntämisen konventioissa tapahtuu ajan myötä muutoksia. Kapari, Kattelus ja Sivill toteavat, että vielä 1990-luvun alussa pidettiin tärkeänä, että niin sanotuille ahmimisikäisille lukijoille suunnatuissa kirjoissa päähenkilöiden tavallisetkin nimet suomalaistettiin, jotta ne olivat helposti luettavissa silloinkin kun lukija ei osaa sanaakaan muuta kuin suomea. Tänä päivänä Neiti Etsivä -kirjojen Nancy Drew tuskin kääntyisi Paula Drewksi, koska tavallisten henkilönnimien johdonmukainen suomalaistaminen on siirtynyt yhä pienemmille lapsille tarkoitettuihin kirjoihin. Käytäntöjen muuttumisen on aiheuttanut muun muassa se, että Suomeen on muuttanut ulkomailta ihmisiä, joilla on epäsuomalaisia nimiä, joten ei-suomalaisiin nimiin törmää reaali maailmassa yhä useammin. (Kapari ym. 2002, 4.) Ihmiset myös matkustelevat ulkomailla entistä enemmän, jolloin vieraat kulttuurit tulevat tutummiksi.

3 Harry Potter: taustaa ja tekijöitä

Kuten jo johdannossa tuli esille, niin Harry Potterista on muodostunut kirjallisuudessa ennennäkemättömän suuri ilmiö, mikä osaltaan tekee kyseisten kirjojen käännösten tutkimisen ja vertailun mielenkiintoiseksi. Seuraavissa alaluvuissa kerron ensin tarkemmin mistä Harry Potter -kirjoissa on kyse sekä Potter-ilmiön laajuudesta ja kehittymisestä. Tämän jälkeen esittelen kirjailija J. K. Rowlingin sekä Harry Pottereiden suomentaja Jaana Kaparin ja saksantaja Klaus Fritzin.

3.1 Ilmiö nimeltä Harry Potter

Harry Potter on brittiläisen Joanne Rowlingin¹ junamatkalla keksimä hahmo, josta on tullut valtavan suosittu ympäri maailmaa. Velhopojan matka yksinhuoltajaäidin käsin kirjoittamista luonnoksista maailmanlaajuiseksi ilmiöksi ei ole ollut lyhyt. Rowling oli jo alusta alkaen kehitellyt Harryn ympärille seitsemän kirjaa käsittävää sarjaa, jonka jokainen osa kuvaisi yhtä lukuvuotta Tylypahkan noitien ja velhojen koulussa (Smith 2003, 92). Hän oli työstänyt ensimmäistä Potter-kirjaa itsekseen jo vuosia ennen kuin tarjosi sitä kirjallisuusagentuurille, joka kiinnostui käsikirjoituksesta ja tarjosi sitä puolestaan kustantajille. Kaiken kaikkiaan kymmenkunta kustantajaa torjui käsikirjoituksen kunnes Bloomsbury-kustantamo varmisti itselleen tulevaisuuden jättimenestyksen 1 500 punnalla. (Mts. 128–131.) *Harry Potter and the Philosopher's Stone* (suom. *Harry Potter ja viisastenkivi*, Tammi 1998) julkaistiin kesäkuussa 1997, seitsemän vuotta sen jälkeen kun tarina velhopojusta oli kehittynyt Rowlingin mielessä (mts. 144). Aluksi kirjan kovakantista laitosta painettiin Englannissa vain 500 kappaletta (mts. 145). Kertomus Tylypahkan noitien ja velhojen kouluun lähtevästä pojasta kuitenkin kiehtoi lukijoita, ja tieto kirjasta alkoi levitä. Teos saavutti mainetta ja sitä myytiin ensimmäisenä vuonna yksistään Isossa-Britanniassa 70 000 kappaletta (mts. 152). Kirja sai myös useita arvostettuja lastenkirjallisuuspalkintoja (Beahm 2007, 200–201).

¹ Kirjailijan nykyinen sukunimi on Murray. Käytän kuitenkin tutkielmassani nimeä Rowling, koska kirjailija itse käyttää tyttönimeään kaikissa Potter-kirjoissa.

Kirjasarjan keskeisin henkilö, Harry, pitää itseään aivan tavallisena poikana. Siitäkin huolimatta, että hän on orpo ja asuu tätinsä perheessä portaiden alla olevassa kaapissa. Kaikki kuitenkin muuttuu Harryn 11-vuotispäivänä. Hän saa tietää olevansa velho, ja hänet kutsutaan Tylypahkan velhojen ja noitien kouluun. Harrylle avautuu kokonaan uusi maailma, johon kuuluvat muun muassa velhot, noidat, yksisarviset ja lohikäärmeet. Koulussa Harry opiskelee taikuuteen kuuluvia asioita, kuten muodonmuutoksia, taikajuomien tekoa, loitsuja ja suojautumista pimeyden voimilta. Harryn maailman mullistaa myös tieto siitä, että taikamaailmassa hän ei olekaan kuin kuka tahansa pikkupoika. Hänen vanhempansa eivät myöskään kuolleet auto-onnettomuudessa, niin kuin Harrylle oli kerrottu. Heidät surmasi koko taikamaailman suuresti pelkäämä paha velho Voldemort, joka kuitenkin epäonnistui Harryn surmaamisessa ja menetti samalla voimansa. Muistona tuosta kohtaamisesta Harrylla on otsassaan salamanmuotoinen arpi.

Rowling on sijoittanut tarinansa selkeästi Isoon-Britanniaan, vaikka suuri osa tapahtumista tapahtuu taikamaailmassa tai kuvitteellisessa paikassa taikamaailman ulkopuolella. Kirjassa esiintyvien erisnimien joukossa on muun muassa reaali maailmasta otettuja oikeita paikannimiä, joiden avulla lukija voi sijoittaa tapahtumat tiettyyn paikkaan kartalla. Tarinassa normaali ja taikamaailma ovat olemassa rinnakkain. Taikuus on osa normaalia maailmaa, josta tavalliset ihmiset eivät ole tietoisia.

Huomionarvoista Potter-kirjoissa on, että vaikka ne voidaan luokitella lasten- ja nuortenkirjallisuudeksi, ne eivät ole saavuttaneet pelkästään lasten suosiota, vaan nykyään niitä lukevat myös aikuiset ympäri maailman. Kirjasarjan tyyli myös muuttuu jonkin verran tarinan lähestyessä loppuaan. Harry ystävineen aikuistuu ja joutuu käsittelemään normaaleita nuorten ongelmia ja tunteita. Tämän lisäksi tarinat muuttuvat synkemmiksi Voldemortin paluun myötä, eikä kuolonuhreiltakaan välttyä taistelussa paha vastaan. Potter-ilmion laajuutta kuvastaa se, että kirjoja on myyty maailmanlaajuisesti yli 350 miljoonaa kappaletta ja käännetty 65 kielelle (YleX 2008).

Kymmenen vuotta ensimmäisen Potter-kirjan julkaisun jälkeen, heinäkuussa 2007, Harry Potterin tarina sai päätöksensä kun kirjasarjan viimeinen osa *Harry Potter and the Deathly Hallows* (suom. *Harry Potter ja kuoleman varjelukset*, Tammi 2008) julkaistiin. Filmitoiminta kiinnostui Harryn tarinasta myös nopeasti huomattavasti kirjojen suosion ja toi Potterin myös valkokankaalle. Kuudennen Potter-kirjan elokuvaversio saa ensi-iltansa kesällä 2009 (Warner Bros. 2008).

3.2 Kirjailija J. K. Rowling

Joanne Rowling syntyi englantilaisessa Yaten pikkukaupungissa 31. heinäkuuta vuonna 1965 (Smith 2003, 17). Opintonsa Rowling suoritti Exeterin yliopistossa. Pääaineena hänellä oli ranska, sillä muun muassa hänen vanhempansa uskoivat, että ranskan tutkinnon avulla saisi paremmin työpaikkoja kuin ”epämääräisen englannin tutkinnon avulla”. (Mts. 78.) Rowling valmistui vuonna 1987 keskinkertaisin arvosanoin (mts. 88).

Opintojensa jälkeen Rowling työskenteli muun muassa Amnesty Internationalissa, sihteerinä sekä opetti Portugalissa englantia vieraana kielenä (Eskola 2003, 166). Portugalissa Rowling tapasi myös ensimmäisen miehensä ja pariskunnalle syntyi tytär. Avioliitto kesti kuitenkin vain reilun vuoden, ja Rowling asettui lopulta asumaan Edinburghiin, Skotlantiin. (Beahm 2007, 12–13.) Seuraavat vuodet Rowlingin elämässä olivat köyhän yksinhuoltajaäidin taistelua toimeentulotuen ja sihteerintyön avulla. Saadakseen pätevyyden opettajana Rowling aloitti kasvatustieteen opinnot vuonna 1995 ja valmistui seuraavana vuonna. (Smith 2003, 115–122, 139.) Samana vuonna Christopher Littlen kirjallisuusagentuuri kiinnostui *Harry Potter and the Philosopher’s Stone* -kirjan käsikirjoituksesta (mts. 128). Kirja julkaistiin kesäkuussa 1997 (mts. 144). Sen kirjoittajaksi päätettiin laittaa sukupuolen epäselväksi jättävä J. K. Rowling, koska kustantaja oli sitä mieltä, että pojat eivät helposti tartu naiskirjailijan teoksiin. Joanne Rowlingilla ei todellisuudessa ole toista nimeä, vaan *K*-kirjain tulee hänen edesmenneen isoäitinsä, Kathleenin, nimestä. (Mts. 142.) *Harry Potter and the Philosopher’s Stone* avasi Rowlingille tien menestykseen, ja velhotarina sai päätöksensä kymmenen vuotta myöhemmin kun kirjasarjan päättävä teos ilmestyi.

Joanne Rowlingille on muun muassa myönnetty Exeterin yliopiston kirjallisuuden kunniatohtorin arvonimi sekä OBE:n (Order of the British Empire) kunniamerkki ja hänet on valittu vuoden kirjailijaksi Britanniassa vuonna 2000 (Smith 2003, 181, 194). Tämän lisäksi myös Potter-kirjat ovat voittaneet monia palkintoja. Joulukuussa 2001 Rowling avioitui toisen kerran, ja pariskunnalla on kaksi yhteistä lasta (Beahm 2007, 5–6).

Potter-sarjan lisäksi Rowling on kirjoittanut myös muita Harry Potterin maailmaan sijoittuvia kirjoja. Teokset ovat itse asiassa esiintyneet varsinaisen Potter-sarjan tarinassa (Eskola 2003, 170). Tuotto kirjoista on mennyt Comic Relief -avustusjärjestölle (Smith 2003, 187). Vuoden

2008 joulukuussa julkaistiin viimeisessä Potter-kirjassa esiintyvä satukirja, jonka tekijänpalkkiot menevät niin ikään hyväntekeväisyyteen (Rowling 2008).

3.3 Kääntäjät Jaana Kapari ja Klaus Fritz

Jaana Kapari² on suomentanut kaikki Harry Potter -kirjat, ja hänen käänöksensä ovat saaneet kiitosta monelta eri taholta. Kaparille myönnettiin muun muassa ensimmäisenä suomalaisena kansainvälisen kääntäjäliiton (FIT) Astrid Lindgren -palkinto vuonna 2002 (FIT 2005). Vuonna 2007 hän puolestaan vastaanotti lastenkulttuurin valtionpalkinnon ja sai kiitosta muun muassa siitä, että ”hänen kekseliäät suomennoksensa ovat houkutelleet kokonaisen uuden sukupolven lukijoiksi” (Helsingin Sanomat 2007). Rowlingin teosten lisäksi Jaana Kapari on kääntänyt muun muassa Dav Pilkeyn Kapteeni Kalsari -sarjaa, Oscar Wilden satuja ja Roald Dahlin kertomuksia (Tammi 2008). Varsinaista kääntäjäkoulutusta Kaparilla ei ole, vaikka hän kieliä onkin opiskellut (Kapari-Jatta 2008, 37).

Merkille pantavaa on, että useasti suomentajat eivät saa osakseen kovinkaan suurta huomiota etenkin suuren yleisön keskuudessa. Kapari on kuitenkin saanut oman osansa Potterin menestyksestä. Palkintojen lisäksi hänen tunnettuutensa lukijoiden, jopa lasten, joukossa on merkittävä. Lisäksi tiedotusvälineet ovat olleet poikkeuksellisen kiinnostuneita kääntäjän työstä. Helmikuussa 2008 ilmestyi Kaparin itsensä kirjoittama kirja *Pollomuhku ja Posityyhtynen*, jossa hän kertoo Potter-kirjojen suomentamisesta. Voidaan siis todeta, että Kapari on saavuttanut Potter-kirjoilla tunnettuutta ja myös omalta osaltaan herättänyt yleistä kiinnostusta kääntäjän työtä kohtaan.

Saksaksi Harry Potter -kirjasarjan on kääntänyt Klaus Fritz, joka on hänestä löytyvän tiedon vähyydestä päätellen pysynyt pois julkisuudesta. Wikipedian tietojen mukaan, joihin tulee toki aina suhtautua varauksella, hän on opiskellut sosiologiaa, valtio-oppia ja filosofiaa. Merkillepantava huomio on, että kyseisellä sivustolla kerrotaan Fritzin kääntäneen ennen Potter-sarjaa pääasiassa tietokirjoja. (Wikipedia 2008.) Saksalaisen Potter-kustantajan sivuilta voi

² Kääntäjän nykyinen sukunimi on Kapari-Jatta. Viimeistä Potter-kirjaa lukuun ottamatta kaikki Potterit on käännetty nimellä Kapari, jolla kääntäjä myös tuli laajemmin tunnetuksi, joten käytän tätä nimeä tutkielmassani.

nähdä, että Potter-kirjojen lisäksi Fritz on saksantanut myös muutaman muun lasten- ja nuortenkirjan kyseiselle kustantajalle (Carlsen Verlag 2008).

4 *Harry Potter and the Philosopher's Stone*: erisnimet ja niiden käänösvastineet

Kuten jo johdannossa toin esille, Harry Potter -kirjojen nimistö on mielenkiintoinen ja kiehtova. Kirjoissa esiintyvät nimet perustuvat esimerkiksi sanaleikkeihin tai englannin kielen erityispiirteisiin. Brøndsted ja Dollerup toteavat, että kääntäjä joutuu kohtaamaan Potter-teosten nimiä kääntäessään haasteita, jotka vaihtelevat kielellisten keinojen (kuten esimerkiksi allitteraatio) ja monisyisten viittausten käytöstä aina latinan käyttöön (Brøndsted ja Dollerup 2004, 57). Joukossa on sekä todellisesta maailmasta otettuja paikan- ja henkilönnimiä (historiallisia henkilöitä tai kirjallisuuden henkilöitä) että niin sanottuja perinteisiä nykynimiä. Tämän lisäksi nimistö muodostaa alkuperäiskielellään kiehtovan intertekstuaalisuuden verkoston. Viitteitä löytyy niin Britannian ja Euroopan historiaan, kirjallisuuteen, kansanperinteeseen kuin taikuuteenkin (mts. 57–58). Oletettavasti Rowling ei ainakaan ensimmäistä Potter-kirjaa kirjoittaessaan miettinyt juurikaan sen kääntämistä. Kirjan alkuperäisenä päälukijakuntana voidaan katsoa olevan noin 9–12-vuotiaat brittiläiset, mutta kirjailijan tarkoitus lienee ollut, että kirja viehättää ja on hauskaa luettavaa myös vanhemmille lapsille ja nuorille sekä aikuisille.

Potter-suomentaja Kapari kertoo, että *Harry Potter and the Philosopher's Stone* oli hänen mielestään heti sellainen kirja, jossa käänösratkaisu tuli ehdottomasti tehdä jokaisen nimen kohdalla erikseen, koska kirjailijakin on päättynyt jokaiseen nimeen huolellisen pohdinnan jälkeen. Joskus nimellä on selvä tarinaa kuljettava merkitys, joskus sen tarkoituksena on luoda tunnelmaa tai herättää mielikuvia. Jotkin nimet Rowling on poiminut jostain ja jotkin hän on keksinyt ja rakentanut itse eri ainesosista. Joskus nimen tarkoitus on olla vain hauska. (Kapari-Jatta 2008, 71–72.) Kapari lisää myös, että kirjassa, jossa kirjailija käyttää paljon itse keksimiään sanoja, kääntäjän on oltava tavallistakin tarkempaan yksittäisten sanojen sisältöjen suhteen (mts. 105). Nimenomaan uudet ja oudot asiat tai jollain tavoin erikoiset hahmot ovat niitä, joiden nimi on merkityksellinen, joten kääntäjä joutuu käyttämään mielikuvitustaan miettiessään ratkaisua.

Oman haasteensa Potter-kirjojen kääntämiseen tuo myös se, että kirjailija oli alusta alkaen suunnitellut seitsemän kirjaa sisältävän sarjan, mutta kääntäjä ei kuitenkaan tiedä kuinka tarina jatkossa etenee. Kapari mainitsee ensimmäisen kirjan kohdalla arvelleensa ja toivoneensa, että

kirjailija on suunnitellut kirjalle jatkoa. Vasta kolmannen kirjan tienoilla kääntäjä sai melko varmaa tietoa, että kyseessä on yksi pitkä tarina, kirjoja tulee seitsemän ja jokainen kertoo yhden kouluvuoden tapahtumista. (Kapari-Jatta 2008, 85.) Kääntäjän alussa tekemien ratkaisujen tulisi kuitenkin toimia aina kirjasarjan päätösteokseen asti. Käännettäessä on muistettava jättää tilaa uusille käänteille, mutta käännöksen on siitä huolimatta oltava täsmällinen.

Teoksen taikamaailmassa esiintyy runsaasti enemmän tai vähemmän deskriptiivisiä ja semanttisesti läpinäkyviä nimiä, jotka antavat jonkinlaista informaatiota kantajastaan. Osa tällaisista nimistä avautuu lukijalle helposti, mutta joidenkin nimien tulkinta on haastavaa ja vaatii laajempaa tietämystä nimen taustoista. Mielessä on pidettävä myös se tosiasia, että teoksen tulkitsija ei voi koskaan olla täysin varma siitä, ovatko teoksessa esiintyvistä nimistä löytyvät vihjeet tarkoituksellisia vai eivät. Kuten edellä on tullut esille, kirjallisuudessa esiintyvillä nimillä on erilaisia ja tekstin eri tasoilla vaikuttavia funktioita. Myös ensimmäisen Potter-kirjan nimistöstä löytyy esimerkkejä kaikista luvussa 2.2 esiintuoduista funktioista. Merkittävässä osassa ovat identifioivan funktion lisäksi fiktionaalistava, lokalisoiva, deskriptiivinen, luokitteleva ja humoristinen funktio. Erityisesti Tylypahkan noitien ja velhojen koulun opettajien ja muiden taikamaailmassa merkittävien henkilöiden nimet sekä taikamaailman oppikirjojen nimet kertovat jotain esimerkiksi kantajansa piirteistä tai ominaisuuksista.

Harry Potter and the Philosopher's Stone -kirjasta löytyi kaikkiaan 190 erisnimeä, joiden vastineet etsin teoksen suomennoksista ja saksannoksista. Erisnimet voidaan jakaa kolmeen pääluokkaan sen mukaan mitä ne nimeävät: henkilönnimet, paikannimet ja tuotenimet. Nämä luokat voidaan vielä jaotella sen mukaan kuuluuko nimetty kohde kirjassa reaalisessa maailmassa vai taikamaailmassa. Henkilönnimiin lasken kuuluvaksi tavallisten ihmisten, noitien ja velhojen lisäksi myös haamujen sekä tavallisten että taikamaailman eläinten nimet. Paikannimiin kuuluvat paitsi todellisuudessa olemassa olevat että keksityt maat ja kaupungit myös esimerkiksi koulujen nimet, taikakoulun oppilastuvat sekä kauppojen nimet. Tuotenimien alle lukeutuvat esimerkiksi makeisten ja kirjojen nimet. Erisnimet voidaan jakaa edelleen alaluokkiin sen mukaan, ovatko ne luonteeltaan autenttisia, realistisia mutta epäautenttisia, keinotekoisia vai lainanimiä.

Seuraavissa luvuissa tuon tarkemmin esille millaisia nimiä *Harry Potter and the Philosopher's Stone* sisältää ja vertailen kääntäjien käyttämiä käännösratkaisuja. Koska nimien joukossa on

useita sekä etu- että sukunimen tai muulla tavoin useamman osan sisältävää nimikokonaisuutta, joissakin tapauksissa kääntäjä on saattanut käyttää yhden hahmon nimen kohdalla kahta eri käännösstrategiaa. Käytettyjä käännösstrategioita ovat tällöin olleet jo aiemmin mainitut osalaina, osakäännös, osamukaelma ja osakorvaaminen. Teoksessa esiintyvät nimet ovat kiinteitä kokonaisuuksia, jotka viittaavat kohteeseensa ja jonka osat yhdessä muodostavat nimelle kirjailijan tavoitteleman merkityssisällön. Lisäksi myös kääntäjän ratkaisuun on aina vaikuttanut kokonaisuus, joten erillisissä osissa nimiä ei kannata tarkastella. Tällaiset useampiosaiset nimet jaottelin taulukkoon sillä perusteella, kumpi käytetyistä käännösstrategioista kyseisen nimen kohdalla on näkemykseni mukaan lukijan kokemuksen kannalta merkitsevämpi.

4.1 Henkilönnimet

Henkilönnimiä *Harry Potter and the Philosopher's Stone* -kirjasta löytyy yhteensä 123, joista valtaosa sijoittuu teoksen taikamaailmaan. Kuten jo edellä totesin, henkilönnimiin voidaan katsoa kuuluvaksi tavallisten ihmisten, noitien ja velhojen nimien lisäksi myös haamujen sekä tavallisten että taikamaailman eläinten nimet. Taulukossa 1 on esitetty suomentajan ja saksantajan henkilönnimiä kääntäessä käyttämät käännösstrategiat.

Taulukko 1

Henkilönnimien käännösstrategiat

	Taikamaailma		Reaalimaailma	
	suomi	saksa	suomi	saksa
laina	67	83	15	17
käännös	4	3		
mukaelma	2	2		
korvaaminen	11	2	4	3
osalaina			1	
osakäännös	9	4		
osamukaelma		3		
osakorvaaminen	10	6		

Sekä suomentaja että saksantaja ovat käyttäneet laajasti eri käänösstrategioita. Selvästi yleisin käänösratkaisu molemmilla kääntäjillä on ollut laina eli alkuperäisen vieraskielisen nimen käyttäminen käänöksessä sellaisenaan. Saksannoksessa lainaan on turvauduttu kuitenkin selkeästi useammin kuin suomennoksessa. Lainan käyttö käänöksissä selittyy osaksi sillä, että teoksessa on paljon sivuhenkilöitä, joilla on niin sanottu tavallinen englantilainen nimi eikä hahmolla ole suurta roolia sisällön kannalta. Suhteellisen yleinen käänösstrategia molemmilla kääntäjillä on ollut myös osakorvaaminen. Osakorvaamista on käytetty esimerkiksi silloin, kun hahmon etunimi on jätetty ennalleen, mutta alkuperäinen sukunimi on korvattu jollakin toisella nimellä. Käytännössä osakorvaamisen kanssa yhtä yleisiä ratkaisuja suomennoksessa ovat olleet korvaaminen ja osakäännös. Korvaamista on käytetty silloin kun kyseessä on yksiosainen nimi tai tiedossa ei esimerkiksi ole kuin hahmon sukunimi. Osakäännöksessä esimerkiksi hahmon sukunimi on käännetty, mutta etunimi on säilytetty alkuperäisessä kirjoitusasussa. Seuraavissa alaluvuissa esittelen tarkemmin miten kääntäjät ovat erityyppiset nimet kääntäneet.

4.1.1 Päähenkilöt

Harry Potter and the Philosopher's Stone -kirjassa voidaan katsoa olevan kolme varsinaista päähenkilöä: Harry Potter, Ronald (Ron) Weasley ja Hermione Granger. Toki kirjassa on muitakin merkittäviä ja säännöllisesti esillä olevia henkilöitä, kuten Tylypahkan noitien ja velhojen koulun muita oppilaita ja opettajia, mutta kyseiset kolme henkilöä ovat tapahtumien kannalta keskeisimmässä asemassa ja aina siellä, missä tapahtuu. Päähenkilöiden nimet ja niiden suomennoksessa ja saksannoksessa esiintyvät vastineet on esitetty oheisessa taulukossa.

Taulukko 2

Päähenkilöiden nimet

englanti	suomi	saksa
Harry Potter	Harry Potter	Harry Potter
Ronald (Ron) Weasley	Ronald (Ron) Weasley	Ronald (Ron) Weasley
Hermione Granger	Hermione Granger	<i>Hermine</i> Granger

Kolmen päähenkilön nimet ovat luonteeltaan realistisia mutta epäautenttisia, eli ne ovat mahdollisia reaalimaailmassa, mutta viittaavat teoksessa fiktiivisiin tarkoitteisiin. Päähenkilöiden nimet edustavat sellaisia nimiä, joiden kaikki eivät katso sisältävän varsinaista merkitystä. *Harry* ja *Ronald* ovat teoksen lähdekulttuurissa, Britanniassa, yleisesti käytössä olevia pojannimiä. Toki monet lukijat muuallakin maailmassa osaavat yhdistää nimet brittiläiseen kulttuuriin tai ainakin johonkin englanninkieliseen maahan, mikä puolestaan johtuu muun muassa englannin kielen hallitsevasta asemasta maailmalla. *Ron* on yleisesti puhekielessä käytössä oleva lyhenne Ronaldista, ja itse asiassa täydellinen nimi *Ronald* tulee ensimmäisessä Potter-kirjassa esille vasta teoksen loppupuolella. Nimi *Hermione* vaikuttaisi olevan harvinaisempi nimi kuin *Harry* tai *Ronald*, vaikkakin se on varmasti perinteinen siinä mielessä, että se oletettavasti löytyy sellaisenaan Englannissa käytössä olevasta nimistöstä.

Brøndsted ja Dollerup (2004, 60) selvittävät, että *Hermione* todellakin on varsin harvinainen nimi. Heidän mielestään erityisesti aikuiset koulutetut britit yhdistävät nimen luultavasti Shakespearen näytelmässä *Talvinen tarina* (*The Winter's Tale*) esiintyvään hyveelliseen Sisilian kuninkaan vaimoon. Nimi esiintyy myös kreikkalaisessa mytologiassa (Homer's *Odyssey* 2009). Kuten aiemmin tuli esille, erikoinen nimi saattaa viitata siihen, että hahmo on jossain suhteessa erikoislaatuinen. Juuri tämä saattaa olla syy siihen, että Rowling on valinnut kyseiselle hahmolle hieman erikoisemman nimen. Hermione Granger on ensinnäkin jästisyntyinen³, eli hänen vanhempansa eivät omista taikavoimia. Hyvin pian käy myös selväksi, että Hermione on ahkera, innokas ja kuuliainen opiskelija ja ehkäpä taitavin ja viisain noita, joka Tylypahkan koulussa opiskelee.

Sukunimet *Potter* ja *Granger* ovat myös niin sanottuja perinteisiä nimiä. *Potter* viittaa käsityöläiseen (suom. saventalaja, keraamikko), *Granger* taas hieman vanhahtavasti maatalan omistajuuteen (Brøndsted & Dollerup 2004, 60). Nimestä *Potter* Rowling kertoo, että tunsii lapsena Potter-nimisen perheen ja piti heidän sukunimestään (Rowling, 2009a). Mitään sen kummempaa selitystä kyseisen päähenkilön sukunimen taakse ei siis tietävästi kätkeydy. *Weasley* on sekin reaalimaailmassa olemassa oleva sukunimi, mutta ilmeisesti melko harvinainen. *Weasley*-nimen Brøndsted ja Dollerup (2004, 60) sanovat assosioituvan brittien päässä ensimmäisenä näätäeläimiin kuuluvaa lumikkoja tarkoittavaan sanaan *weasel*, jos siihenkään. Rowling (2009b) sanookin pitävänsä näätäeläimistä, joilla on hänen mielestään

³ *Jästi* (eng. *Muggle*) on taikamaailman nimitys henkilöstä, joka ei osaa taikoa eli on noidan ja velhon vastakohta. Jos noidan tai velhon vanhemmat ovat jästejä, hänestä voidaan käyttää nimitystä *jästisyntyinen*.

ansaittua huonompi maine. Kaiken kaikkiaan päähenkilöiden nimet välittävät briteille hieman maalaisen, rauhallisen ja kotoisen sekä vanhahtavan ilmapiirin, jonka suurin osa brittilukijoista käsittää, lähes iästä riippumatta (Brøndsted & Dollerup 2004, 60–61).

Suomentaja ja saksantaja ovat kääntäessään päähenkilöiden nimet päätyneet hyvin samanlaisiin ratkaisuihin. Suomentajan kaikki nimet on siirretty sellaisenaan, eli kyseessä on laina. Saksannoksessa Hermione Grangerin nimen kohdalla on päädytty osamukaelmaan: etunimi *Hermione* on muutettu muotoon *Hermine* ja sukunimi on säilytetty alkuperäisessä muodossa. Kyseinen etunimi on saksalaisella kielialueella käytössä oleva nimi, joskin hieman vanhanaikainen, eikä erityisen yleinen, kuten ei alkuperäinenkään nimi. Nimi soveltuu saksan kielen äännesysteemiin, jolloin saksalaisen on helpompi ääntää käännöksessä esiintyvä etunimi kuin lähtökielinen nimi. Nimeä on kuitenkin tällöin vaikeampi yhdistää Shakespeareen. Sopii tosin epäillä, että tätä yhteyttä kovin moni keksii nimen alkuperäisestäkään kirjoitusasusta.

Suomalaiselle ja saksalaiselle lukijalle nimet eivät varmastikaan luo aivan samanlaista mielikuvaa kuin brittiläiselle, joka kenties osaa yhdistää nimet esimerkiksi tiettyyn sosiaaliluokkaan tai aikakauteen. Sekä suomalaiset että saksalaiset lukijat, lähes ikään katsomatta, joutuvat kuitenkin normaalissa elämässään melkein väistämättä sen verran tekemisiin englannin kielen kanssa, että tunnistavat varsinkin nimet *Harry Potter* ja *Ronald Weasley* englantilaiselta kielialueelta lähtöisin oleviksi nimiksi. Siihen, minkä mielikuvan nimet luovat ei-englantilaisessa lukijassa, vaikuttavat luonnollisesti lukijan omat mielikuvat ja kokemukset Englannista. Lapsille ei luonnollisestikaan samanlaista kulttuuritietoutta ole ehtinyt muodostua kuin aikuislukijoille.

4.1.2 Sivuhenkilöt

Aineistoon kuuluvat sivuhenkilöiden nimet pitävät sisällään noitien, velhojen ja taikamaailman olentojen nimien lisäksi myös tavallisten ei-taikoa-osaavien ihmisten nimiä. Lisäksi mukana on joitakin lemmikkien nimiä. Osa sivuhenkilöiden nimistä esiintyy teoksessa ainoastaan kerran, ilman että sen kantajasta annetaan muuta tietoa. Kaikkiaan sivuhenkilöiden nimiä löytyy 120, jotka voidaan jaotella pienempiin luokkiin sen mukaan, onko kyseessä autenttinen, realistinen mutta epäautenttinen, keinotekoinen vai muusta kirjallisesta perinteestä lainattu nimi.

4.1.2.1 Autenttiset sivuhenkilöiden nimet

Sivuhenkilöiden nimien joukosta löytyy neljä autenttista eli sellaista nimeä, jotka viittaavat reaalimaailman henkilöön. Nimet ja niiden käännökset on esitetty alla olevassa taulukossa 3. Kaikki nimet ovat teoksen taikamaailmaan kuuluvia nimiä ja esiintyvät kirjassa ainoastaan ohimennen, ilman että hahmo itse on paikalla. Kolme neljästä nimestä esiintyy suklaasammakoista saatavissa keräilykortteissa, joissa jokaisessa esiintyy kuuluisa noita tai velho. Nicolas Flamel on hahmoista ainoa, josta saadaan tietää hiukan enemmän, sillä hänen kerrotaan muun muassa olevan viisasten kiven valmistaja ja Tylypahkan koulun rehtorin ystävä.

Taulukko 3

Sivuhenkilöt, joilla on autenttinen nimi

englanti	suomi	saksa
Agrippa	Agrippa	Agrippa
Ptolemy	<i>Ptolemaios</i>	<i>Ptolemäus</i>
Nicolas Flamel	Nicolas Flamel	Nicolas Flamel
Paracelsus	Paracelcus	Paracelsus

Kyseiset nimet eivät ehkä välttämättä ole etenkin lapsilukijoille kovin tuttuja, mutta autenttisiksi nimiksi ne voi päätellä, koska historiasta löytyy nimiä vastaavat henkilöt, joiden kaikkien kerrotaan liittyvän jollain tavoin tieteeseen tai mystiikkaan.

Heinrich Cornelius Agrippa von Nettesheim oli muiden lahjojensa lisäksi salatieteiden asiantuntija, joka joutui useasti kirkon ja hallituksen arvostelemaksi sekä Ranskassa että Saksassa. Hän kirjoitti muun muassa teoksen *De Occulta Philosophia*. (Beahm 2006, 78).

Claudius Ptolemaeus oli kreikkalainen tähtitieteilijä, joka eli 100-luvulla ja kuvasi maailmankaikkeuden otaksutun maakeskisen rakenteen (Tietojätti 2001, 920). Englanniksi hänet tunnetaan nimellä *Ptolemy*, suomeksi *Ptolemaios* ja saksannettu muoto nimestä on *Ptolemäus*.

Nicolas Flamel oli alkemisti, joka eli 1400-luvulla. Hänen kerrotaan onnistuneen valmistamaan viisasten kivi. Kyseisen kiven väitetään suovan omistajalleen rikkauksia ja kuolemattomuuden. (Beahm 2006, 89.)

Paracelsus, oikealta nimeltään Theophrastus Bombastus von Hohenheim, oli sveitsiläissyntyinen lääkäri ja luonnontutkija sekä lääketieteellisen ja farmaseuttisen kemian perustaja. Hän eli 1493–1541. (Tietojätti 2001, 851.) Paracelsusta ihailivat oppilaat, jotka olivat valmiita haastamaan aikansa lääketieteen dogmeja, monet vaikutusvaltaiset lääkärit puolestaan arvostelivat häntä. Nimi viittaa siihen, että Paracelsus piti itseään roomalaista lääkäri Celsusta parempana. (Beahm 2006, 117.)

Suomentajan ja saksantajan käännösratkaisut ovat perusteltuja ja noudattavat kääntämisen yleisenä pidettyjä käytäntöjä. Niiden mukaan autenttisia nimiä ei useinkaan käännetä, ellei nimelle ole olemassa kohdekieleen mukautettua, yleisessä käytössä olevaa nimiasua, kuten tässä tapauksessa *Ptolemaios* suomessa ja *Ptolemäus* saksassa. Se, että suomennoksessa nimen *Paracelsus* ensimmäinen *s* on korvattu *c*-kirjaimella, saattaa olla yksinkertaisesti kääntäjästä johtuva virhe.

4.1.2.2 Realistiset mutta epäautenttiset sivuhenkilöiden nimet

Realistisia mutta epäautenttisia sivuhenkilöiden nimiä ensimmäisessä Potter-kirjassa esiintyy 73. Tällainen nimi voi esiintyä reaali maailmassa, mutta viittaa kirjassa fiktiiviseen tarkoitteeseen. Valtaosa (56) näistä nimistä sijoittuu teoksen taikamaailmaan, mutta joukossa on myös taikamaailman ulkopuoliseen maailmaan kuuluvia nimiä (17). Jotkin nimistä mainitaan kirjassa vain ohimennen, eikä nimetystä hahmosta kerrota muuta kuin nimi.

Kuten on jo todettu, niin realistiset mutta epäautenttiset nimet jätetään helposti kääntämättä. Tätä periaatetta sekä Kapari että Fritzin ovat pääosin noudattaneet omissa käännöksissään. Koska valtaosa tämän kategorian nimistä kuuluu hahmoille, joilla ei kirjassa ole erityisen suurta roolia, ja joiden nimet ovat suurimmaksi osaksi enemmän tai vähemmän tavallisia, sekä suomentaja että saksantaja ovat käyttäneet lähes aina käännöksessään alkuperäistä nimeä. Fritz on poikennut alkuperäisestä nimestä kolme ja Kapari seitsemän kertaa. Nimenomaan sellaisten nimien kohdalla, joista lukija voi löytää tulkinnan kannalta olennaista merkitystä, käännösratkaisuna on käytetty jotain muuta kuin lainaa. Esimerkkejä käytetyistä käännösratkaisuista on esitelty oheisessa taulukossa.

Taulukko 4

Realistisia mutta epäautenttisia sivuhenkilöiden nimiä

Taikamaailma			Reaalimaailma		
englanti	suomi	saksa	englanti	suomi	saksa
Seamus Finnigan	Seamus Finnigan	Seamus Finnigan	Dudley Dursley	Dudley Dursley	Dudley Dursley
Lee Jordan	Lee Jordan	Lee Jordan	Marge	Marge	<i>Magda</i>
Quentin Trimble	Quentin <i>Tytina</i>	<i>Quirin Sumo</i>	Dennis	Dennis	Dennis
Minerva McGonagall	Minerva <i>McGarmiwa</i>	Minerva McGonagall	Harold	Harold	Harold
Sirius Black	Sirius <i>Musta</i>	Sirius Black	Jim McGuffin	Jim McGuffin	Jim McGuffin
Severus Snape	Severus <i>Kalkaros</i>	Severus Snape	Tibbles	<i>Miuku</i>	Tibbles

Nimistä voi huomata, että tähän kategoriaan lukeutuu nimiä, jotka eivät välttämättä ole yleisiä todellisessa elämässä. Osa tähän kategoriaan kuuluvista nimistä on taas puolestaan erittäin tavallisia englantilaisia nimiä, kuten *Lee Jordan* ja *Harold*. Vaikka lukija ei näistä nimistä mitään erityistä merkitystä löytäisikään, tähän luokkaan kuuluvien nimien voidaan katsoa pääosin kuuluvan selkeästi englantilaiseen kieliympäristöön, jolloin ne kertovat kantajansa taustasta ja sijoittavat hänet brittiläiseen ympäristöön. Näin teokseen saadaan luotua autenttinen tunnelma. Syvempien merkitysten löytäminen tähän kategoriaan kuuluvista nimistä vaatii

kuitenkin usein erityistä perehtymistä asiaan ja nimistöntutkimusta, ja kuten jo on tullut ilmi, joskus pelkkä kirjailijan mieltymys tiettyyn nimeen on saattanut olla syy nimen päätymiselle teoksen sivuille.

Myös Brøndsted ja Dollerup (2004, 61) mainitsevat, että nimet kuten *Seamus Finnigan* ja *Lee Jordan* ovat esimerkkejä tyypillisistä englantilaisen kielialueen nimistä. Tällaisten nimien päätehtävänä he katsovat olevan brittiläisyyden esiintuomisen. Joillakin nimillä he katsovat kuitenkin olevan mahdollisesti muitakin ulottuvuuksia. Esimerkiksi nimi *Seamus Finnigan* tuo heidän mukaansa koulutettujen aikuisten brittien mieleen oletettavasti James Joycen teoksen *Finnegans Wake*. Sama miellelyhtymä saattaa tulla myös niille käännöskirjojen lukijoille, jotka kyseisen Joycen teoksen tuntevat.

Rowlingin on kerrottu käyttäneen muun muassa paikkojen nimiä kehitellessään hahmoilleen nimiä. Internetiä tutkimalla selviää, että taulukossa esitetyistä nimistä *Dudley*, *Dursley* ja *Snape* ovat reaali maailmassa olemassa olevia kylän tai kaupungin nimiä. Nimi *Dudley* vaikuttaisi lisäksi olevan olemassa myös sekä etu- että sukunimenä ja *Snape* sukunimenä. Brøndsted ja Dollerup (2004, 64) selvittävät lisää tiukan ja ankaran taikajuomien opettaja Severus Snapen nimeä ja toteavat, että *Snape* ei ole pelkästään kylän nimi, vaan myös murren sana, joka tarkoittaa muun muassa loukkausta tai moitetta. Brittilukijat eivät heidän mukaansa sanan merkitystä kuitenkaan oletettavasti tunnista. Opettajan etunimi *Severus* on puolestaan peräisin latinasta ja tarkoittaa ankaraa tai tukeaa heijastaen siten sekä hahmon luonnetta. (Brøndsted & Dollerup 2004, 64.) Fritz on päätenyt käyttämään taikajuomien opettajan nimen kohdalla käännösratkaisuna lainaa. Kapari puolestaan on päätenyt suomennoksessaan käyttämään strategiana osakorvaamista eli säilyttänyt alkuperäisen etunimen, mutta korvannut sukunimen uudella nimellä. Kapari kertoo, että hän päätyi sukunimeen *Kalkaros*, koska alkuperäinen nimi toi hänen mieleensä sanan *snake* eli käärme. Nimi sopii Luihuisen opiskelijatuvan johtajalle myös siksi, että kyseisen tuvan tunnuksessa on käärme. *Kalkaros* on muunneltu kalkkarokäärmeestä, sillä mielikuva käärmeestä ei saanut olla liian suora. (Kapari-Jatta 2008, 108.) Englantia osaamaton saksalaislukija, siis erityisesti lapsilukija, menettää kyseisen nimen kohdalla selkeän viittauksen hahmon luonteeseen, mikä osaltaan köyhdyttää tekstiä. Sarjan myöhemmissä osissa käy myös ilmi, että kyseinen opettaja on suhteellisen keskeinen hahmo, jonka merkitys kasvaa sarjan loppua myöden.

Harryn tuvan tiukan mutta reilun johtajan englanninkielinen nimi on Minerva McGonagall. Saksannoksessa nimi on säilytetty sellaisenaan, mutta Kapari on kääntänyt sukunimen muotoon *McGarmiwa*. Etunimi *Minerva* viittaa roomalaiseen viisauden jumalattareen (Brøndsted ja Dollerup 2004, 63). Sukunimen *Mc*-alkuliite viittaa puolestaan Skotlantiin. Tämän alkuliite toimii ainakin hieman vanhempien lukijoiden kohdalla myös Suomessa ja Saksassa samanlaisena viitteenä nimen skotlantilaiseen alkuperään kuin Isossa-Britanniassa. Beahmin (2006, 113) mukaan Rowling on joskus haastattelussa maininnut, että *McGonagall* oli erään huonon skotlantilaisen runoilijan nimi. Kapari puolestaan kirjoittaa, että kun joku on ”gone a gall”, hän on raivosta mieletön. Sanonta ei kuitenkaan ole kovin tavallinen. Nimeen *McGarmiwa* Kapari päätyi, koska hän halusi luoda ärhäkän ja *Mc*-alkuun sopivan nimen, joka löytyi sanaa *karmiva* muuntamalla. (Kapari-Jatta 2008, 108.) Kapari on löytänyt hahmon sukunimestä siis myös huumoria, jota hän on onnistunut sisällyttämään myös käännökseensä. Saattaa jopa olla, että suomalainen lukija löytää nimestä enemmän merkitystä kuin lähdekielinen lukija, joka ei tunne sanontaa, joka nimen sisältä löytyy.

Maasta katsoen Sirius Ison koiran tähtikuviassa on tähtitaivaan kirkkain tähti (Brøndsted & Dollerup 2004, 64). Sekä Kapari että Fritz ovat perustellusti käyttäneet käännöksessään etunimen kohdalla käännösratkaisuna suoraa lainaa, sillä ainakin aikuisista lukijoista suuri osa osanee yhdistää nimen tähtitaivaaseen. Hahmon sukunimi *Black* tarkoittaa mustaa ja Kapari on kääntänyt tämän suoraan nimeksi *Musta*, kun taas Fritz on säilyttänyt englanninkielisen nimen. Sirius Black mainitaan *Harry Potter and the Philosopher’s Stone* -teoksessa vain ohimennen, ja vasta kolmannessa Potter-kirjassa selviää, kuinka isoon osaan kyseinen hahmo nousee. Tässä suomentajalla on näin ollen ollut luultavasti hieman onneakin mukana, sillä jokin on saanut hänet kääntämään sukunimen, ja näin siihen latautuu enemmän tunnetta. Kyseessä on Harryn kuolleen isän ystävä ja Harryn kummisetä. Hän on kärsinyt syyttömänä vankeustuomiota ja on luonteeltaan hieman synkkä. Nimi paljastaa siis selkeästi jotain hahmosta. Saksalaiselta lukijalta tämän vihjeen löytämiseen vaaditaan jälleen englannin kielen osaamista, joskin *black* on sana, jonka vähänkin englantia osaava luultavasti ymmärtää.

Tibbles on yksi Dursleyn perheen lähistöllä asuvan vanhan rouvan kissoista. Nimi on olemassa reaali maailmassa ainakin sukunimenä. Kapari on päättänyt korvaamaan nimellä *Miuku*, joka suomessa mielletään lähes automaattisesti kissannimeksi. Fritz on käyttänyt ratkaisuna lainaa.

Kuten aiemmin on jo tullut esille, käännöksessään Fritz on realististen mutta epäautenttisten sivuhenkilöiden nimien kohdalla poikennut alkuperäisestä nimestä ainoastaan kolmessa kohtaa. Yksi näistä on hahmo nimeltä Quentin Trimble, joka on kirjoittanut pimeyden voimilta suojautumisen oppikirjan. *Quentin* kuulostaa latinan kielestä peräisin olevalta nimeltä, joka viittaa numeroon viisi. *Trimble* näyttäisi olevan reaalimaailmassa olemassa oleva sukunimi, mutta sen voidaan katsoa olevan myös muunnos englannin sanasta *tremble*, joka tarkoittaa vapinaa tai tärinää. Tällainen nimi sopii hyvin pimeyden voimista kirjoittavalle, sillä pelottavien asioidenhan sanotaan saavan ihmisen ”vapisemaan pelosta”. Tätä kautta Kapari on luultavasti päätenyt suomennoksessaan sukunimeen *Tytina*, joka on muunnos sanasta *tytinä*. Fritz on korvannut alkuperäisen nimen nimellä *Quirin Sumo*. Etunimi *Quirin* on latinasta johdettu nimi, jonka alkuperä on mytologiassa. Quirinus oli luultavasti alun perin sabiiniilaisten sodanjumala. (Wikipedia 2009a.) *Sumo* puolestaan viittaa vanhaan japanilaiseen painimuotoon. Saksannoksen nimi välittää kyseisestä hahmosta näin ollen rohkeamman ja vahvemman kuvan kuin alkuperäinen tai suomennoksessa käytetty nimi.

Fritz on päätenyt korvaamaan myös nimen *Marge* nimellä *Magda*. On mahdotonta sanoa, kuinka kääntäjä on tähän ratkaisuun päätenyt. Nimeä *Marge* käytetään usein lyhenteenä ainakin nimestä *Marjorie*. Esimerkiksi suosituksen piirrostarja Simpsonien äidin etunimi on *Marjorie*, mutta häntä kutsutaan yleisesti nimellä *Marge*. Kyseessä saattaa siis olla hahmon kutsumanimi. *Magda* puolestaan voi olla nimen *Magdalena* lyhyempi muoto (Wikipedia 2009b). Kenties saksantaja on halunnut tuoda esille, että kyseessä on luultavasti kutsumanimi, korvaamalla alkuperäisen nimen saksalaiselle lukijalle tutummalla nimellä, jos hän on olettanut, että lukija ei välttämättä ymmärrä kyseessä olevan kutsumanimi. Kysyä tietysti sopii, kuinka olennainen tieto tämä on, varsinkin kun nimi esiintyy teoksessa vain ohimennen. Toinen ratkaisuun vaikuttanut tekijä saattaa olla se, että *Magda* sopii paremmin saksan kielen äännesysteemiin kuin *Marge*. Kyseessä saattaa olla yksinkertaisesti myös kääntäjän näkemys siitä, millainen mielikuva kyseisestä hahmosta lukijalle tulee nimen perusteella syntyä.

4.1.2.3 Keinotekoiset sivuhenkilöiden nimet

Mielenkiintoisimpia nimiä teoksessa ovat kirjailijan itse keksimät nimet eli keinotekoiset nimet. Keinotekoisia sivuhenkilöiden nimiä teoksesta löytyy yhteensä 40, joista taikamaailman nimiä on 37 ja reaalimaailman nimiä ainoastaan kolme. Teoksen keinotekoiset sivuhenkilöiden nimet ovat lähes poikkeuksetta ainakin osittain läpinäkyviä tai deskriptiivisiä, mikä tarkoittaa, että nimi antaa enemmän tai vähemmän selkeitä vihjeitä kyseiseen hahmoon liittyen, yleensä hänen luonteensa tai ammattinsa pohjalta. Tähän luokkaan kuuluvien nimien kohdalla Kapari on päätenyt käyttämään käännostratkaisuna lainaa yhdeksän kertaa. Fritz puolestaan on käyttänyt lainaa peräti 22 nimen kohdalla. Taulukkoon 5 olen kerännyt kaikki reaalimaailmaan sijoittuneet nimet käännosvastineineen sekä esimerkkejä eri tavoin muodostetuista taikamaailman nimistä ja niiden käännosvastineet.

Taulukko 5

Keinotekoisia sivuhenkilöiden nimiä

Taikamaailma			Reaalimaailma		
englanti	suomi	saksa	englanti	suomi	saksa
Albus Dumbledore	Albus Dumbledore	Albus Dumbledore	Mr Paws	<i>Tassunen</i>	<i>Putty</i>
Nearly Headless Nick	<i>melkein päätön Nick</i>	<i>Der Fast Kopflose Nick</i>	Snowy	<i>Tuisku</i>	Snowy
Draco Malfoy	Draco Malfoy	Draco Malfoy	Tufty	<i>Hattara</i>	<i>Tuffy</i>
Voldemort	Voldemort	Voldemort			
Fang	<i>Tora</i>	Fang			
Vindictus Viridian	<i>Kosto Onsuloinen</i>	Vindictus Viridian			
Cornelius Fudge	<i>Cornelius Toffee</i>	Cornelius Fudge			
(Professor) Sprout	<i>(professori) Verso</i>	(Professor) Sprout			
Alberic Grunnion	Alberic Grunnion	<i>Alberich Grunnion</i>			

Brøndsted ja Dollerup (2004, 62) selvittävät, että Tylypahkan noitien ja velhojen koulun rehtorin etunimi *Albus* tarkoittaa latinaksi valkoista. Latinaa osaavat lukijat ymmärtävät tämän ja pystyvät tulkitsemaan nimen viittauksena rehtorin pitkään valkoiseen partaan ja myös hyvään valkoiseen magiaan vastakohtana pahalle mustalle magialle. Brøndsted ja Dollerup mainitsevat myös, että sana *dumbledore* on paikallinen variantti englannin kielen sanasta *bumblebee*, joka

tarkoittaa kimalaista. Sekä suomennoksessa että saksannoksessa rehtorin nimi oli säilytetty sellaisenaan, ja etunimen merkitys aukeaaakin latinaa osaavalle lukijalle missä päin maailmaa hyvänsä. Nimen osittainen läpinäkyvyys siis säilyy samanlaisena käännöksissä, vaikka alkuperäinen nimi onkin siirretty niihin sellaisenaan. Sukunimen yhteyttä kimalaiseen käännöstekstin lukijan on kuitenkin lähes mahdotonta löytää, mutta Brøndsted ja Dollerup (mts. 62) toteavat, että tätä yhteyttä eivät edes brittiläiset todennäköisesti havaitse. Kapari kertoo, että rehtorin nimi oli helppo jättää alkuperäiseen muotoonsa, sillä se tuntuu mukavalta myös suomenkielisen suussa. Etunimen yhteys kimalaiseen selvisi hänelle vasta myöhemmin. (Kapari-Jatta 2008, 107.)

Sanalla *fudge* on englannissa useita eri merkityksiä. Se viittaa joko makeiseen, epäaitouteen, välttelemiseen tai epärehellisesti toimimiseen. (Brøndsted ja Dollerup 2004, 66.) Fritz käyttää käännöksessään taikaministerin alkuperäistä nimeä *Cornelius Fudge*, minkä johdosta saksalaisen lukijan on vaikea havaita nimen sävyt. Kapari on päätenyt kääntämään taikaministerin sukunimeksi *Toffee*, joka puolestaan kaventaa nimen tulkintamahdollisuuksia ja antaa hahmosta suomenkieliselle lukijalle kenties hieman miellyttävämmän mielikuvan kuin alkuperäinen nimi brittilukijalle.

Professor Sprout on yrttitiedon opettaja ja Kaparin suomennoksessa nimeltään *professori Verso*. Nimi on suora käännös englannista ja yhdistyy luonnollisesti aineeseen, jota professori opettaa. Kapari selventää, että hän päätyi käyttämään koulun opettajien kohdalla nimitystä *professori* eikä *opettaja*, koska se hänen mielestään korostaa sitä, että on kyse Englannista ja sisäoppilaitoksesta (Kapari-Jatta 2008, 107). Tämä päätös liittyy Tylypahkan opetushenkilökunnan nimiin olennaisesti, sillä oppilaat puhuttelevat heitä pääsääntöisesti titteliä ja sukunimeä käyttäen, eikä jokaisen hahmon etunimi selviä teoksessa lainkaan. Tittelit ovat siis usein kiinteä osa nimeä. Saksannoksessa Fritz käyttää yrttitiedon opettajan nimen kohdalla käännösratkaisuna lainaa, mikä edellyttää saksankieliseltä lukijalta englannin kielen taitoa, jotta hän osaa tulkita nimen ja ymmärtää sen yhteyden hahmon opettamaan aineeseen. Hahmon tittelin saksantaja on myös säilyttänyt professorina. Tittelin kirjoitusasu on saksan kielessä samanlainen kuin englannin kielessä.

Fang on Tylypahkan riistanhoitaja Hagridin suuren mutta pelokkaan koiran nimi, jonka Kapari on suomennoksessa korvannut nimellä *Tora*. Englannin kielen sana *fang* tarkoittaa torahammasta ja on hieman ironinen viite julmuuteen koiran lempeä ja pelokas luonne

huomioon ottaen. Suomennoksenkin nimestä voidaan löytää samanlaista ironiaa. Fritz käyttää saksannoksessaan lähdekielistä nimimuotoa. Saksan sanan *Fang* merkitys on saalis tai pyydystys, minkä lisäksi sana *Fangzahn* tarkoittaa torahammasta, joten myös saksalainen lukija saattaa löytää nimestä merkitystä, kenties jopa ironiaa.

Sekä Kapari että Fritz ovat käyttäneet osakäännöstä kääntäessään Rohkelikkotornin kotikummituksen lempinimen *Nearly Headless Nick*. Nimen alkuosa, *Nearly Headless*, on deskriptiivinen ja kuvaa sitä, että kummituksen kaula on lähes katkaistu, mutta pää ei ole kuitenkaan kokonaan irti muusta ruumiista. Tämän alkuosan suomentaja ja saksantaja ovat kääntäneet suoraan omalle kielelleen, kuten näin suoraan hahmon olemusta kuvaavissa nimissä on yleensä tapana. Nimen loppuosan he ovat säilyttäneet alkuperäisessä muodossaan.

Kirjasarjan pääroiston nimen, *Voldemort*, molemmat kääntäjät ovat jättäneet ennalleen. Beahm (2006, 133) selvittää, että nimi *Voldemort* tarkoittaa ranskaksi kuoleman lentoa, *vol de mort*. Kyseinen hahmo on selkeästi keskeisessä asemassa jo kirjasarjan ensimmäisestä teoksesta lähtien, joten sen kääntämistä kääntäjät ovat varmasti miettineet useaan eri otteeseen. Lainan käyttäminen käännöksissä on perusteltua. Nimen sisältämä viesti aukeaa lähdekulttuurissa ainoastaan ranskankielentaitoiselle lukijalle, joten hahmon nimi ei saa käännöksessäkään aueta liian helposti tai kuulostaa tavalliselta.

Draco Malfoy aloittaa opintonsa Tylypahkassa samaan aikaan Harryn kanssa. Dracon isä on myös velho ja äiti noita, joten hän on puhdasverinen velho ja halveksii vanhempiensa tapaan kaikkia, jotka eivät sitä ole. Draco kuuluu Tylypahkan koulussa Luihuisen tupaan, johon kuuluvia oppilaita ei yleisesti pidetä kovin mukavina. Hän aiheuttaa mielellään hankaluuksia inhoamalleen Potterille. Nimi *Draco* tulee latinasta ja tarkoittaa lohikäärmettä. Lisäksi sen voi yhdistää englannin sanaan *draconian*, joka tarkoittaa julmaa ja ankaraa. Perheen sukunimi paljastaa myös erilaisia merkityksiä. *Mal* tulee latinankielisestä sanasta *malus*, joka tarkoittaa pahaa. Ranskankielinen ilmaus *mal foi* tarkoittaa puolestaan pahaa aikomusta. (Beahm 2006, 110–111.) Nimi kuvaa hyvin hahmon epämiellyttävää luonnetta, mutta sen tulkitseminen edellyttää lukijalta latinan ja ranskan kielen taitoa. Hahmon etunimi tosin yhdistyy englantia osaavan lukijan mielessä suhteellisen helposti englannin kielen lohikäärmettä tarkoittavaan *dragon*-sanaan. Lainan käyttäminen suomennoksessa ja saksannoksessa on tässä tapauksessa ollut hyvä ratkaisu, jotta hahmolle sopiva hieman ylhäiseltäkin kuulostava nimi säilyy, mutta sen sisältö ei ole liian ilmeinen.

Vindictus Viridian on kirjoittanut kirjan *Curses and Counter-Curses (Bewitch your Fiends and Befuddle your Enemies with the Latest Revenges: Hair Loss, Jelly-Legs, Tongue-Tying and much, much more)*. Nimen *Vindictus* kantasana on *vindictive*, joka tarkoittaa kostonhimoista. *Viridian* viittaa krominvihreään väriaineeseen, ja vihreä väri puolestaan liitetään usein kateuteen. (Beahm 2006, 115). Rowling on selvästi halunnut, että kirjailijan nimi sopii humoristisella tavalla kirjan aiheeseen, eli kirouksiin ja vastakirouksiin, mutta sen merkitys ei saa olla liian ilmeinen. Fritz on käyttänyt saksannoksessa alkuperäistä nimeä, mutta Kapari on korvannut nimen suomalaisella sanaleikillä *Kosto Onsuloinen*. Alkuperäinen nimi on latinalaisen oloinen, mutta Kaparin ratkaisu on hyvin suomalaisen kuuloinen ja aukeaa suomalaiselle lukijalle erittäin helposti, mikä saattaa herättää kritiikkiä kääntäjien ja lukijoiden keskuudessa. Suomentajan ratkaisu on joka tapauksessa humoristinen ja täyttää saman tehtävän kuin alkuperäinen nimi.

Kirjan reaali maailmassa esiintyy kolme keksittyä nimeä, jotka kaikki mainitaan teoksessa vain ohimennen ja ovat lemmikkikissojen nimiä: Mr Paws, Snowy ja Tufty. Reaali maailmassa jokainen voi nimetä lemmikkinsä haluamallaan nimellä, vaikka se olisi erikoinenkin, joten kyseiset nimet voitaisiin helposti tulkita myös realistisiksi mutta epäautenttisiksi nimiksi. Päädyin kuitenkin luokittelemaan nimet keinotekoisiksi, koska on mahdotonta sanoa, onko Rowling ottanut nimen jostain muusta yhteydestä vai kehittänyt sen itse.

Nimi *Snowy* viittaa lumeen ja lumivakaisuuteen, joten on helppo olettaa, että kyseinen kissa on väriltään valkoinen. Kapari on käännöksessään käyttänyt nimeä *Tuisku*, joka välittää saman mielikuvan, joskin kissan luonteen lukija kenties kuvittelee vauhdikkaammaksi kuin alkuperäisen nimen perusteella. Fritz luottaa lukijan englanninkielentaitoon ja on käyttänyt saksannoksessa lainaa.

Tufty on muodostettu sanasta *tuft*, joka tarkoittaa töyhtöä tai tuppoa. Tästä voi päätellä, että kissalla on esimerkiksi paksu turkki, joka ei ehkä ole aina kovin siisti. Saattaa myös olla, että kissasta irtoaa tupoittain karvoja. Suomennoksessa kissan nimi on *Hattara*, joka sekkin luo mielikuvan paksuturkkisesta ja pörröisestä kissasta. Sitä kuinka saksantaja on päättänyt käyttämään nimeä *Tuffy*, on ulkopuolisen mahdotonta päätellä.

Kolmas tähän luokkaan kuuluva kissan nimi, *Mr Paws*, on muodostettu tassua tarkoittavasta sanasta *paw* ja herraa tarkoittavasta lyhenteestä *Mr*. Kapari on lisännyt suomen *tassu*-sanaan

yleisen suomalaisen sukunimen päätteeksi *-nen*, jolloin nimeksi on muodostunut *Tassunen*. Fritz poikkeaa nimen alkuperäisestä merkityksestä, sillä saksannoksen *Putty*-nimestä tulee luultavasti ainakin aikuislukijan mieleen ensimmäisenä sana *Putt*, joka tarkoittaa puttausta golfissa. Lapset eivät tätä termiä oletettavasti tunne.

Kaikki suomennoksessa käytetyt kolme kissannimeä voi lähdekielisten nimien tapaan mieltää melko nopeasti lemmikin nimeksi, ja ne luovat tietyn mielikuvan nimen kantajasta. Saksankielisen käännöksen lukijalta vaaditaan tässä kohtaa enemmän kielitaitoa ja lähdekulttuurin tuntemusta.

Alberic Grunnion on esimerkki sellaisesta hahmon nimestä, jossa saksantaja on käyttänyt käännösratkaisuna osamukaelmaa. Hän on saanut yksinkertaisella ratkaisulla hahmon etunimen paremmin saksan äännesysteemiin sopivaksi ja muuttanut sen muotoon *Alberich*, mutta säilyttänyt sukunimen alkuperäisessä kirjoitusasussaan. Kapari on käyttänyt ratkaisuna lainaa. Kyseessä on tässäkin tapauksessa vain ohimennen teoksessa esille tuleva hahmon nimi, joten kummankaan kääntäjän ratkaisuvaihtoehdolla ei ole suurta merkitystä teoksen kokonaisuuden kannalta.

4.1.2.4 Lainatut sivuhenkilöiden nimet

Ensimmäisen Potter-kirjan sivuhenkilöiden nimistä kolme voidaan luokitella lainanimiksi, ja ne kaikki sijoittuvat teoksen taikamaailmaan. Lainanimellä tarkoitetaan fiktiiviseen tarkoitteeseen viittaavaa nimeä, joka on lainattu jostain muusta kirjallisesta perinteestä. Tällaiset nimet viittaavat toisen teoksen fiktiiviseen maailmaan ja tapahtumiin, minkä vuoksi kääntäjän on tämän viittaussuhteen säilyttääkseen käytettävä nimestä sitä kirjoitusasua, jolla kyseinen hahmo kohdekulttuurissa tunnetaan.

Kaikki teoksen kolme lainanimeä esiintyvät jo aiemmin mainittujen suklaasammakoiden sisältämissä keräilykorteissa. Hahmoista ei ole kerrottu varsinaista taustatietoa, mutta koska nimet esiintyvät kyseisissä keräilykorteissa, lukija tietää niiden kuuluvan kuuluisalle noidalle tai velholle. Nimet on esitetty seuraavalla sivulla olevassa taulukossa.

Taulukko 6

Lainatut sivuhenkilöiden nimet

englanti	suomi	saksa
Morgana	Morgana	Morgana
Circe	<i>Kirke</i>	Circe
Merlin	Merlin	Merlin

Morgana ja Merlin ovat tuttuja kuningas Arthuriin liittyvistä legendoista. Morgana on velhotar ja Arthurin sisarpuoli ja Merlin mahtava velho. (Beahm 2006, 113–114.) Legenda kuvaa Merlinin kuuluisana velhona ja kuningas Arthurin neuvonantajana. Circe on kreikkalaisesta mytologiasta tuttu mahtava noita, joka noitui merimiehiä (mts. 100). Nimi *Circe* on kyseisistä nimistä ainoa, jonka kirjoitusasuun kääntäjän on ollut syytä puuttua, jotta se vastaisi kohdekulttuurissa tuttua kirjoitustapaa. Suomalainen kirjoitusasu kyseiselle nimelle on *Kirke*.

4.2 Paikannimet

Harry Potter and the Philosopher's Stone -kirjasta löytyy yhteensä 36 paikannimeä, joista 22 kuuluu teoksen reaalimaailmaan ja 14 taikamaailmaan. Kirjassa esiintyvät paikannimet ovat luonteeltaan autenttisia, realistisia mutta epäautenttisia tai keinotekoisia. Lainanimiä teoksen paikannimien joukossa ei esiinny.

Taulukko 7

Paikannimien käännösstrategiat

	Taikamaailma		Reaalimaailma	
	suomi	saksa	suomi	saksa
laina	1	7	10	16
käännös	5	4	4	3
mukaelma			3	2
korvaaminen	6		4	
osalaina	1	2		
osakäännös	1	1	1	
osamukaelma				1
osakorvaaminen			1	

Kuten yllä oleva taulukko osoittaa, paikannimienkin kohdalla esiintyy monta erilaista käännösratkaisua. Lainan yleinen käyttö käännösratkaisuna selittyy pitkälti sillä, että autenttisia nimiä ei yleensä käännetä, ja niitä esiintyy teoksessa useita. Saksantaja on kuitenkin käyttänyt lainaa suomentajaa enemmän. Toinen selvä ero kääntäjien ratkaisuissa on nähtävissä korvaamisen käytössä. Suomentaja on käyttänyt kyseistä käännösstrategiaa useasti, saksantaja ei kertaakaan. Kaikki paikannimien käännösratkaisut eivät varsinaisesti ole alun pitäen kääntäjistä lähtöisin, sillä he ovat autenttisten paikannimien kohdalla käyttäneet kohdekieleen mukautettua muotoa, jos sellainen on olemassa (esim. *London* -> *Lontoo*). Tällaiset tapaukset on tutkielmassa luokiteltu mukaelmiksi.

4.2.1 Autenttiset paikannimet

Ensimmäisestä Potter-kirjasta löytyy 15 autenttista paikannimeä, jotka luonnollisesti sijoittuvat teoksessa reaali maailmaan. Tällaisilla nimillä kirjailija sijoittaa kirjan tapahtumia johonkin reaali maailmassa olevaan paikkaan, joten myös lukija voi tunnistaa tapahtumapaikan ja sijoittaa sen mielessään kartalle. Autenttisten paikannimien käyttäminen on yksi niistä tavoista, joilla kirjailija pystyy luomaan teokseensa haluamaansa tunnelmaa. Alla olevassa taulukossa on tuotu esiin tapoja, joilla kirjassa esiintyvät autenttiset paikannimet on sen suomennoksessa ja saksannoksessa käännetty.

Taulukko 8

Autenttisia paikannimiä

englanti	suomi	saksa
King's Cross	King's Crossin (<i>asema</i>)	(<i>Bahnhof</i>) King's Cross
London	<i>Lontoo</i>	London
Surrey	Surrey	Surrey
(for) England	<i>maajoukkueessa</i>	(für) England
Black Forrest	<i>Musta Metsä</i>	<i>Schwarzwald</i>
Britain	<i>maa</i>	<i>Großbritannien</i>

Kuten jo aikaisemmin todettiin, jos kohdekielellä löytyy jollekin paikannimelle vakiintunut alkuperäisestä poikkeava kirjoitusasu, sitä on tapana käyttää käänöksessä, eikä ratkaisu tällöin ole alun pitäen kääntäjältä lähtöisin. Tätä periaatetta myös Kapari ja Fritz ovat käänöksissään noudattaneet: esimerkiksi kaupungin nimi *London* on mukautettu suomen kielessä muotoon *Lontoo* ja alue nimeltä *Surrey* taas säilyttää alkuperäisensä kirjoitusasunsa sekä suomessa että saksassa.

Joissakin tapauksissa kääntäjä saattaa kokea tarpeelliseksi laittaa varsinaisen nimen yhteyteen lisäyksen, joka selkiyttää kohdekuulttuurista peräisin olevalle lukijalle, millaisesta paikasta on kyse. Useimmiten lisäystä käytetään nimen yhteydessä ainakin silloin kun kyseisen paikan nimi esiintyy tekstissä ensimmäistä kertaa, mutta myöhemmin sitä ei välttämättä enää tarvitse toistaa. Tutkimusaineistossa tällainen tarkentava lisäys on tehty sekä suomennoksessa että saksannoksessa esimerkiksi nimen *King's Cross* yhteydessä. Kyseessä on yksi Lontoon

merkittävimmistä rautatieasemista, jonka nimen voi olettaa olevan tuttu suurimmalle osalle lähdekulttuurista peräisin olevista lukijoista. Käännöksen lukijalle ei kuitenkaan välttämättä ole heti selvää, että kyseessä on rautatieasema, joten lisäys on tässä tapauksessa hyvin perusteltu ja lisää myös tekstin luettavuutta.

Jotta tekstistä syntyisi myös kohdekielellä mahdollisen luonnollisen kuuloista ja sujuvaa, voidaan erisnimi myös joissakin tapauksissa korvata kokonaan jollakin muulla ilmauksella, josta on saatettu jopa kokonaan poistaa varsinainen erisnimi. Näin on tehty suomennoksissa seuraavissa esimerkeissä, ja ratkaisuja voidaan pitää kielellisesti toimivina. Suomessa puhutaan nimittäin usein yksinkertaisesti maajoukkueesta pelaamisesta, sillä yleensä asiayhteydestä selviää, minkä maan maajoukkueesta on kyse. Samoin esimerkiksi säätiedotuksista puhutaan usein maasta eikä Suomesta: maan eteläosassa paikoin lumi- tai räntäsadetta, sadealue liikkuu maan yli itään. Erisnimien korvaaminen vähentää tässä tapauksessa kuitenkin tarinan sidosta reaali maailmaan.

Esimerkki 1

(en 185) I wouldn't be surprised if you turn out better than Charlie Weasley, and he could have played for **England** if he hadn't gone off chasing dragons.

(su 187) En hämmästyisi, vaikka sinusta tulisi Charley Weasleytäkin parempi pelaaja, ja hän voisi pelata **maajoukkueessa** ellei hän olisi häipynyt lohikäärmeitä jahtaamaan.

(sa 187) Würde mich nicht wundern, wenn du beser bist als Charlie Weasley, und der hätte für **England** spielen können, wenn er nicht Drachen jagen gegangen wäre.

Esimerkki 2

(en 13) Mr Dursley sat frozen in his armchair. Shooting stars all over **Britain**?

(su 13) Herra Dursley istui jäykkänä nojatuolissaan. Tähdenlentoja kautta **maan**?

(sa 11) Mr. Dursley saß starr wie ein Eiszapfen in seinem Sessel. Sternschnuppen über ganz **Großbritannien**?

Mielenkiintoisen käännösongelman aiheuttaa reaali maailman nimi *Black Forrest*. Black Forrest on englanninkielinen nimitys Saksassa sijaitsevalle metsäiselle vuorijonolle nimeltä Schwarzwald. Suomeksi sekä alueen saksalainen nimi että sen englanninkielinen versio tarkoittavat mustaa metsää. Kirjassa kyseinen nimi esiintyy ainoastaan kerran Hagridin kertoessa Harrylle pimeyden voimilta suojautumisen opettaja professori Oravesta, mutta kohdan

tulkintaan kääntäjän tekemällä ratkaisulla on suuri merkitys. Kyseinen kohta on esitetty seuraavassa esimerkissä.

Esimerkki 3

- (en 81) They say he met vampires in the **Black Forrest** and there was a nasty bit o' trouble with a hag – never been the same since.
- (su 81) Sanotaan, että hän kohtasi vampyyreita **Mustassa Metsässä** ja jonkun noita-akan kanssa syntyi ikävää kärhämää – ei ole ollu entisensä sen jälkeen.
- (sa 80) Es heißt, er habe im **Schwarzwald** Vampire getroffen und er soll ein übles kleines Problem mit einer Hexe gehabt haben – ist seitdem jedenfalls nicht mehr der Alte.

Koska kyseinen alue on suhteellisen tunnettu, voidaan melko turvallisesti olettaa, että Rowling viittaa tekstissään nimenomaan tähän paikkaan reaalimaailmassa, vaikka kyseisen paikan tapahtumat sisältävätkin fantasiaa. Vaikka Rowling olisi periaatteessa saattanut itsekkin kehittää nimen *Black Forrest*, se assosioituisi liian vahvasti kyseiseen paikkaan reaalimaailmassa. Saattaa tosin olla, että brittilukijoista lapset eivät vielä osaa yhdistää kyseistä paikkaa Saksaan, vaan pitävät sitä mielikuvitusmetsänä, mutta nimi toimii hyvin myös siinä tapauksessa. Aikuisista lukijoista kuitenkin moni luultavasti tietää kyseessä olevan oikea reaalimaailman paikka ja osaa jopa sijoittaa paikan Saksaan. Fritz käyttää saksannoksessa alueen saksalaista nimeä ja varmistaa näin sen, että saksalainen lukija osaa lähes iästä riippumatta sijoittaa paikan reaalimaailman kartalle. Kapari on päätenyt suomennoksessaan erilaiseen ratkaisuun ja on kääntänyt alkuperäisen nimen. Lukija ei pysty sijoittamaan paikkaa nimeltä *Musta Metsä* mihinkään tiettyyn paikkaan reaalimaailman kartalla, jolloin metsä muuttuu osaksi teoksen taikamaailmaa. Nimi tosin sopii metsälle, jossa esiintyy vampyyreja, mutta ratkaisu muuttaa merkittävästi kohdan tulkintaa. Se, että Rowling käyttää kohdassa reaalimaailman paikkaa, sijoittaa ensinnäkin tapahtumat tiettyyn paikkaan, mutta tuo myös esille reaali- ja taikamaailman rinnakkaisuutta. Reaalimaailmassa on taikuutta ja taruolentoja, kuten vampyyreja, mutta tavalliset ihmiset eivät vain ole niistä tietoisia.

4.2.2 Realistiset mutta epäautenttiset paikannimet

Tutkielman aineistona toimivasta materiaalista löytyy kaksi paikannimeä, jotka sijoittuvat teoksen reaali maailmaan ja joita voidaan pitää realistisina mutta epäautenttisina: Dursleyn perheen kotikadun nimi Privet Drive ja hotelli nimeltä Railview Hotel. Molemmat nimet voisivat periaatteessa esiintyä reaali maailmassa, mutta viittaavat kirjassa fiktiiviseen paikkaan.

Railview Hotel kuulostaa perinteiseltä hotellin nimeltä, joka ei tosin herättäne lukijassa mielikuvaa huipputaso hotellista. Enemmän mieleen tulee hieman rähjäinen pieni hotelli jossain laita kaupungilla. Luonteeltaan nimi on deskriptiivinen ja antaa ymmärtää, että kyseinen hotelli sijaitsee lähellä rautatietä ja hotellista on sinne näkymä. Nimen suomennos *Hotelli Radanvarsi* ja saksannos *Hotel zum Bahnblick* sisältävät molemmat saman informaation rautatien läheisyydestä, vaikka suomennokseen ei ole onnistuttukaan sisällyttämään aivan yhtä vahvasti näköalaefektiä kuin nimen lähdekielisessä versiossa tai siitä lähes suoraan käännettyssä saksannoksessa.

Kadunnimet *Likusteritie* ja *Ligusterweg* ovat käännöksiä alkuperäisestä kadunnimestä, sillä *Privet* tarkoittaa likusteri-nimistä kasvia. *Privet Drive* herättää mielikuvan siistin asuinlähiön kadusta. Myös tätä nimeä voidaan pitää deskriptiivisenä, sillä lukija voi olettaa, että kadun varrella kasvaa likustereita. Kyseinen kasvi ei kuitenkaan luultavasti ole ainakaan kaikille lapsilukijoille tuttu, jolloin he saattavat pitää kadunnimeä täysin kirjailijan keksintönä. Lähdekulttuurista kotoisin oleva lukija pystyisi tällöin kenties kuvittelemaan, että *Privet* on muunnos englannin yksityistä tarkoittavasta *private*-sanasta, sillä esimerkiksi sanojen ääntämykset ovat lähellä toisiaan (/ˈprɪvɪt/ ja /ˈprɑːvɪt/). Tässäkin tapauksessa nimi toimisi hyvin, sillä Dursleyn perhe on hyvin tarkka ulkokuorestaan, eikä halua ulkopuolisten sekaantuvan asioihinsa.

4.2.3 Keinotekoiset paikannimet

Harry Potter and the Philosopher's Stone sisältää 19 keinotekoista eli kirjailijan itsensä luomaa paikannimeä. Näistä viisi sijaitsevat teoksen reaali maailmassa. Kyseisten viiden nimen lisäksi taulukossa 9 on annettu esimerkkejä kirjan taikamaailmaan sijoittuvista keinotekoisista paikannimistä ja niiden käänösratkaisuista.

Taulukko 9

Keinotekoisia paikannimiä

Taikamaailma			Reaali maailma		
englanti	suomi	saksa	englanti	suomi	saksa
Hogwarts School of Witchcraft and Wizardry	<i>Tylypahkan noitien ja velhojen koulu</i>	Hogwarts-Schule für Hexerei und Zauberei	Smeltings	<i>Jalostamo</i>	Smeltings
Gryffindor	<i>Rohkelikko</i>	Gryffindor	Little Whinging	<i>Pikku Whinging</i>	Little Whinging
Slytherin	<i>Luihuinen</i>	Slytherin	Grunnings	Grunnings	Grunnings
Hufflepuff	<i>Puuskupuh</i>	Hufflepuff	Stonewall High	<i>Kivimuurin koulu</i>	Stonewall High School
Ravenclaw	<i>Korpinkynsi</i>	Ravenclaw	Cokeworth	<i>Koksisto</i>	Cokeworth
Gringotts	<i>Irveta</i>	Gringotts			

Kirjan reaali maailmaan sisältyvät keinotekoiset paikannimet Fritz on saksannoksessaan säilyttänyt yhtä nimeä lukuun ottamatta alkuperäisessä kirjoitusasussaan: Stonewall High niminen koulu on saksannoksessa Stonewall High School. Erityisesti puhekielessä *High School* lyhentyä usein muotoon *High*, mutta Fritz on päätenyt käyttämään täydellistä nimeä. Vaikka kyseisen käänösratkaisun voidaankin katsoa olevan laina, löytyy saksantajan vähäiselle muutokselle myös perustelunsa. Yksi syy on se, että brittiläinen koulujärjestelmä ei ole etenkin saksalaisille lapsilukijoille tuttu, mutta *school* on oletettavasti yksi ensimmäisiä sanoja, joka englantia opiskeltaessa opitaan. Kaparin käyttämä suomennos *Kivimuurin koulu*, on muodostettu kääntämällä sana *Stonewall*, kivimuri. Toisin kuin alkuperäisestä nimestä,

Kaparin käännöksestä ei enää välity informaatio siitä, minkä asteen koulusta on kyse. Tämä tosin selviää tekstissä asiayhteydestä.

Vernon Dursleyn vanha opinahjo, jonne myös Harryn serkku Dudley menee, on nimeltään Smeltings. Kapari on antanut koulun nimeksi Jalostamo. Koulun englanninkielinen nimi viittaa esimerkiksi malmin sulattamiseen. Dursleyn perhe haluaa olla erittäin tavallinen ja normaali perhe, joka inhoaa kaikkea epätavallista. Sekä alkuperäinen nimi että sen suomennos antavatkin lukijalle viitteitä siitä, että kyseessä on koulu, jossa ihmiset muokataan yleisesti hyväksytyihin normeihin soveltuviksi, yhtenäiseksi massaksi. Englanninkielentaidoton saksalaislukija ei tätä vihjettä nimestä löydä. Vernon Dursleyn työpaikan nimen, Grunnings, ovat puolestaan sekä Kapari että Fritz jättäneet kääntämättä.

Little Whinging ja Cokeworth ovat molemmat teoksen reaaliaimaailmaan kuuluvia keksittyjä kaupunkien nimiä. Saksannossa molemmat nimet säilyvät alkuperäisessä muodossaan. Suomennokseen Kapari on kääntänyt Dursleyn perheen kotikaupunki Little Whingingin nimessä olevan etuliitteen *Little*: Pikku Whinging. Nimen *Cokeworth* suomentaja on korvannut nimellä *Koksisto*, joka on alkuperäisen nimen tavoin lähtöisin sanasta *coke*, koksi, joka on hiilipolttoaine.

Taikamaailmaan kuuluvista keinotekoisista paikannimistä on suomennettu 13 eli yhtä lukuun ottamatta kaikki. Saksankielisessä käännöksessä alkuperäisestä nimestä on poikettu seitsemän kertaa. Hogwarts School of Witchcraft and Wizardry, normaalisti lyhyesti ilmaistuna Hogwarts, on suomenkieliseltä nimeltään Tylypahkan noitien ja velhojen koulu, joka useimmiten esiintyy pelkästään nimellä Tylypahka. Nimi *Hogwarts* on muokattu englannin sanasta *warthog*, joka tarkoittaa pahasikaa. Hänestä suomennos *sikapahka* olisi kuitenkin luonut suomalaiselle lukijalle väärän mielikuvan. Nimestä *Tylypahka* puolestaan löytyy sitä samaa uskottavuutta ja jylhyyttä kuin nimessä *Hogwarts*. (Kapari 2005, 34.) Saksannoksessa koulun nimen lyhyt versio *Hogwarts* on säilytetty sellaisenaan. Koulun koko nimen loppuosa, *School of Witchcraft and Wizardry*, jota voidaan pitää deskriptiivisenä, on käännetty saksaksi (*Schule für Hexerei und Zauberei*).

Tylypahkan koulussa on neljä tupaa, joihin opiskelijat jaetaan ensimmäisen kouluvuotensa aluksi ominaisuuksiensa perusteella. Tuvat ovat englanniksi Gryffindor, Slytherin, Hufflepuff ja Ravenclaw. Fritz on lainannut käännökseensä tupien alkuperäiset nimet, kun taas Kapari on

käyttänyt käännösratkaisuina korvaamista ja käännöstä. Kapari selvittää, että tupien nimiä suomentaessaan hän yritti välttää liian samantapaisia suomennoksia ja ottaa huomioon kokonaisuuden. Nimien oli tietysti myös tavoiteltava alkutekstin tunnelmaa ja henkeä. *Gryffindor* on voimakas ja jämäkkä sana. Lisäksi Rowling kirjoittaa jo ensimmäisessä kirjassa rohkeuden *Gryffindorin* ominaisuudeksi. *Rohkelikko* sisältää rohkeuden ja on muodoltaan jämäkkä. *Slytherin* tuntuu viittaavaan sanaan *slithering*, joka viittaa esimerkiksi käärmeen luikertelemiseen. Koska *luikerrella* tai *luikertelija* sanojen kautta ei syntynyt käännöstä, jonka aikomus ei olisi ollut liian ilmeinen ja joka olisi istunut suomen kieleen, eikä Rowlingkaan kirjoittanut sanaa niin kuin se on tapana kirjoittaa, päätyi Kapari antamaan tuvan nimeksi *Luihuinen*. Nimi tuntuu välittävän saman mielikuvan kuin *Slytherin* ja sopii yhteen muiden tupien nimien kanssa. Nimi *Hufflepuff* muuttui nimeksi *Puusku puh*. Kapari kertoo, että ensimmäisenä englantilainen nimi toi hänelle mieleen Ison pahan suden, joka puhaltaa kolmen pienen porsaan taloja kumoon, ”huffles and puffles”, ”puuskuu ja puhisee”. Tuvan jäsenet ovat puolestaan ihmisinä ahkeria puurtajia. Neljännen tuvan nimi, *Korpinkynsi*, on suora käännös alkuperäisestä *Ravenclaw*-nimestä. (Kapari-Jatta 2008, 120–121).

Velhomaailman pankin englanninkielinen nimi on Gringotts. *Grin* voi tarkoittaa suomeksi virnistystä tai irvistystä. Suomalaisesta nimestä, *Irveta*, löytyykin viittaus irvistykseen ja nimen muoto muistuttaa silloista Merita-pankkia (Kapari-Jatta 2008, 126). Rowling viittaa pankin nimellä varmasti osaltaan pankin työntekijöihin, maahisiin. He eivät ole kovinkaan ystävällisiä eivätkä harrasta kevyttä rupattelua. Fritz ei nimeä ole saksantanut, mutta tässä kohtaa saksalaiselle lukijalle saattaa olla suuresti hyötyä siitä, että Englanti ja Saksa ovat molemmat germaanisiksi kieliä, jolloin niistä löytyy myös yhtäläisyyksiä. Saksalainen lukija pystyy tässä tapauksessa pääsemään nimen sisällön jäljille saksan *grinsen* sanan kautta (suom. irvistää, virnistää).

4.3 Tuotenimet

Harryn maailmasta löytyy monia erisnimiä, jotka voidaan luokitella tuotenimeksi: makeisten nimiä, oppikirjoja, luutamerkkejä ja sanomalehtiä. Ensimmäinen Potter-kirja sisältää kaikkiaan 31 tällaista tuotenimeksi luokiteltavaa erisnimeä. Nimistä lähes kaikki ovat deskriptiivisiä ja kertovat siten jotain kyseessä olevasta tuotteesta ja mahdollistavat myös nimen kääntämisen.

Taulukko 10

Tuotenimien käännösstrategiat

	Taikamaailma		Reaalimaailma	
	suomi	saksa	suomi	saksa
laina			1	
käännös	19	23		
mukaelma				
korvaaminen	10	5		1
osalaina	1	1		
osakäännös		1		
osamukaelma				
osakorvaaminen				

Sekä Kapari että Fritz ovat kääntäneet suurimman osan tuotenimistä lähes sanatarkasti, eikä heidän käännösratkaisuissaan löydy merkittäviä eroja. Taulukossa selkeimmät erot näkyvät käännöksen ja korvaamisen kohdalla. Nämä erot selittyvät sillä, että Kapari on korvannut tietyt makeisten nimet yleisnimellä, vaikka yleisnimi onkin suora käännös alkuperäisestä erisnimestä. Fritz on näissä tapauksissa käyttänyt käännöstä. Palaan tarkemmin tähän aiheeseen hieman jäljempänä antaessani esimerkkejä kääntäjien käyttämistä käännösratkaisuista.

Taulukko 11

Tuotenimiä

Taikamaailma			Reaalimaailma		
englanti	suomi	saksa	englanti	suomi	saksa
			Mars (Bar)	Mars(-patukka)	<i>Schokoriegel</i>
The Daily Prophet	<i>Päivän Profeetta</i>	<i>Der Tagesprophet</i>			
Remembrall	<i>muistipallo</i>	<i>Erinnermich</i>			
Chocolate Frog	<i>suklaasammakko</i>	<i>Schokofrosch</i>			
A History of Magic	<i>Historian taikakaudet</i>	<i>Geschichte der Zauberei</i>			

Tuotenimien joukosta löytyy ainoastaan yksi autenttinen nimi, joka on myös ainoa teoksen reaali maailmaan sijoittuva tuotenimi. Kyseessä on Mars-niminen suklaapatukka. Tuote löytyy suomalaisista kaupoista, joten sen käänösstrategian valinta ei aiheuta hankaluuksia, vaan *Mars Bar* kääntyy luontevasti Mars-patukaksi. Vaikka *Bar* on lähdetekstissä kirjoitettu isolla alkukirjaimella, se ei kuitenkaan ole osa varsinaista tuotenimeä. Kapari onkin kääntänyt tämän osan yksinkertaisesti yleisnimenä, jonka tarkoitus on erisnimen esiintyessä ensimmäisen kerran varmistaa, että lukija tietää mistä on kyse ja tehdä teksti sujuvammaksi kohdekielellä. Fritz on jättänyt saksannoksesta pois tuotteen varsinaisen nimen ja korvannut sen yleisnimellä *Schokoriegel*, suklaapatukka. Kyseinen suklaapatukkamerkki on myynnissä myös Saksassa, joten tuote on saksalaisillekin tuttu ja sillä perusteella nimi olisi voinut esiintyä myös käänöksessä. Suklaapatukan nimellä on teoksen kannalta merkitystä siinä mielessä, että se korostaa osaltaan sitä, että Harry on viettänyt lapsuutensa taikamaailman ulkopuolella, kuten seuraavalla sivulla oleva esimerkki 4 osoittaa.

Esimerkki 4

- (en 112) He had never had any money for sweets with the Dursleys and now that he had pockets rattling with gold and silver he was ready to buy as many **Mars Bars** as he could carry – but the woman didn't have **Mars Bars**. What she did have were Bertie Bott's Every-Flavour Beans, Drooble's Best Blowing Gum, Chocolate Frogs, Pumpkin Pasties, Cauldron Cakes, Liquorice Wands and number of other strange things Harry had never seen in his life.
- (su 114) Hänellä ei ollut ikinä rahaa makeisiin silloin kun hän asui Dursleyn perheessä, ja nyt kun hänen taskuissaan helisi kultaa ja hopeaa, hän päätti ostaa niin monta **Mars-patukkaa** kuin pystyisi kantamaan – mutta kärryissä ei ollutkaan **Marseja**. Siellä oli Bertie Bottin joka maun rakeita, Drooblen parasta purkkapallopurkkaa, suklaasammakoita, kurpitsaleivoksia, noidankattilakakkuja, lakritsitaikasauvoja ja joukko muita merkillisyyksiä, joita Harry ei ollut koskaan elämässään nähnyt.
- (sa 112) Bei den Dursleys hatte er nie Geld für Süßigkeiten gehabt, und nun, mit den Taschen voll klimpernder Gold- und Silbermünzen, hatte er große Lust, so viele **Schokoriegel** zu kaufen, wie er nur tragen konnte, doch die Frau hatte keine **Schokoriegel**. Es gab Bertie Botts Bohnen in allen Geschmacksrichtungen, Bubbels Besten Blaskaugummi, Schokofrösche, Kürbispasteten, Kesselkuchen, Lakritz-Zauberstäbe und einige andere seltsame Dinge, die Harry noch nie gesehen hatte.

Kategorian nimissä tulee hyvin esille kuinka englannin kielessä käytetään isoa alkukirjainta paljon löysemmin perusteiden kuin suomessa, jolloin sana saa erisnimen luonteen. Tämä tulee esille myös yllä olevassa esimerkissä. Esimerkiksi *Chocolate Frog* ja taulukossa 11 mainittu *Remembrall* voisivat hyvin olla myös yleisnimiä. Ensimmäinen näistä on sammakon muotoinen suklaamakeinen, joka sisältää keräilykortin ja jälkimmäinen on pallo, joka muuttuu punaiseksi jos sen omistaja on unohtanut jotain. Kapari on korvannut suomennoksessaan kyseisen kaltaiset tuotenimet yleisnimellä. Saksan kieleen käännettäessä samanlaista ongelmaa ei ole, koska saksassa substantiivi kirjoitetaan joka tapauksessa aina isolla alkukirjaimella. Nimen *Chocolate Frog* varsinaisen merkityksen molemmat kääntäjät ovat kääntäneet suoraan kohdekielelle: *suklaasammakko*, *Schokofrosch*. Suomennoksessa nimi on kuitenkin muuttunut yleisnimeksi, koska Kapari on päätenyt käyttämään pientä alkukirjainta. Nimen *Remembrall* Rowling näyttäisi muodostaneen sanoista *remember* (muistaa) ja *ball* (pallo), johon sisältyy myös sana *all* (kaikki). Kapari on luopunut sanaleikistä ja korvannut erisnimen yleisnimellä *muistipallo*. Fritz on puolestaan muodostanut saksannokseen nimen *Erinnermich* saksan sanoista *erinnern* (muistuttaa) ja *mich* (minua).

Velhomaailman sanomalehden nimi *The Daily Prophet* on tyypillisen englantilaisen sanomalehtinimen tyyppinen (vrt. *Daily Mail*, *The Daily Telegraph*). Myös nimen käännökset, *Päivän Profeetta* ja *Der Tagesprophet*, assosioituvat kohdekielisen lukijan mielessä nopeasti sanomalehteen.

Aineistossa esiintyvien oppikirjojen nimet ovat luonteeltaan deskriptiivisiä, sillä ne kertovat mitä aihetta kirja käsittelee. Samalla tavoin deskriptiivisiä ovat myös käännöksissä käytetyt nimet, jotka ovat kaikki melko sanatarkkoja käännöksiä alkuperäisestä nimestä. Joitakin luovia ratkaisuja käännöksistä kuitenkin löytyy, kuten esimerkiksi teoksen *A History of Magic* suomennos *Historian taikakaudet*, jossa Kapari on muodostanut sanasta *aikakausi* sanan *taikakausi*.

4.4 Analyysin yhteenveto

Harry Potter and the Philosopher's Stone -kirjassa esiintyvät erisnimet voidaan jakaa kolmeen pääluokkaan sen mukaan mitä ne nimeävät: henkilönnimet, paikannimet ja tuotenimet. Edelleen nimet voidaan jaotella reaali- ja taikamaailman nimiin. Henkilönnimiin tutkimuksessa kuuluvat tavallisten ihmisten, noitien ja velhojen lisäksi myös haamujen sekä tavallisen että taikamaailman eläinten nimet. Paikannimiin kuuluvat paitsi todellisuudessa olemassa olevat ja keksityt maat ja kaupungit myös esimerkiksi koulujen nimet, taikakoulun oppilastuvat sekä kauppojen nimet. Tuotenimien alle lukeutuvat esimerkiksi makeisten ja kirjojen nimet. Luonteeltaan teoksen erisnimet ovat joko autenttisia, realistisia mutta epäautenttisia, keinotekoisia tai lainanimiä.

Tutkimusaineistosta tehtyjen havaintojen perusteella voidaan heti sanoa, että saksannoksessa on käytetty käännösratkaisuna lainaa selkeästi useammin kuin suomennoksessa. Selkeimmin ero kääntäjien lainan käytössä käännösratkaisuna on nähtävissä keinotekoisien sivuhenkilöiden nimien sekä keinotekoisien paikannimien kohdalla. Keinotekoisien tuotenimien kohdalla molemmat kääntäjät ovat yleensä päätyneet yleensä käyttämään käännösratkaisuna joko käännöstä tai korvaamista. Kyseiset tuotenimet ovatkin selkeästi deskriptiivisiä, mikä mahdollistaa niiden kääntämisen.

Teoksen fiktiiviset nimet ovat olleet alttiimpia kääntämiselle kuin autenttiset nimet, sillä sekä suomentaja että saksantaja ovat käyttäneet suoraa lainaa vähiten nimenomaan keinotekoisien nimien kohdalla, vaikka ero heidän välillään onkin selvä. Tätä eroa voidaan pitää sikäli merkittävänä huomiona lukijan kannalta, että juuri kirjailijan itse keksimät nimet ovat yleensä enemmän tai vähemmän semanttisesti läpinäkyviä ja sisältävät informaatiota esimerkiksi nimen kantajan luonteeseen, ominaisuuksiin tai tulevaisuuteen liittyen. Tämä tarkoittaa sitä, että englannin kieltä taitamaton saksalaislukija luultavasti menettää osan niistä nimien sisältämistä vihjeistä ja humoristisista piirteistä, jotka englantilainen ja suomalainen ymmärtävät. Koko teksti köyhtyy, jos lukija ei pysty ymmärtämään näitä viittauksia. Lisäksi vieraskielinen nimi tai sana saattaa jäädä ymmärrettynäkin lukijalle helposti yhdentekeväksi, tai ainakaan se ei saa niin monitahoisia merkityksiä ja tunnesisältöjä kuin jos nimi olisi omakielinen.

Molemmat kääntäjät ovat pääosin jättäneet kirjassa esiintyvät autenttiset nimet kääntämättä tai käyttäneet nimestä sitä nimiasua, jota kohdekieleessä on muutoinkin tapana käyttää. Samoin he ovat toimineet lainanimien kohdalla. Suoran lainan käyttäminen ratkaisuna autenttisia nimiä käännettäessä on erittäin perusteltua, sillä nimillä on reaali maailmassa olemassa oleva tarkoite, johon niillä teoksessakin viitataan. Toisaalta, jos nimellä on kohdekieleen mukautettu nimiasu, ei yleensä ole mitään syytä olla käyttämättä sitä. Jos kyseessä on muusta kirjallisuudesta lainattu nimi, joka viittaa fiktiiviseen tarkoitteeseen, on siitäkin käytettävä kohdekieleessä tuttua muotoa, oli se sitten suora laina tai mukautettu nimi, jotta nimen viittaussuhde säilyisi myös käänöksessä. Myös Kapari ja Fritz ovat noudattaneet mainittuja periaatteita käänöksissään. Ainoastaan muutamassa kohdassa kääntäjät ovat katsoneet tarpeelliseksi laittaa nimen yhteyteen tarkentavan lisäyksen tai korvanneet alkuperäisen erisnimen yleisnimellä. Tämä varmistaa muun muassa tekstin sujuvuuden ja ymmärrettävyyden, mutta toisaalta vähentää sen sidosta reaali maailmaan.

Autenttisten paikannimien joukosta löytyy yksi aineiston mielenkiintoisimmista käänösongelmista ja esimerkki siitä, millainen ero käänösratkaisulla on teoksen tulkintaan. Kyseessä on nimi *Black Forrest*, englanninkielinen nimi Saksassa sijaitsevalle Schwarzwaldin alueelle. Suomeksi sekä saksalainen nimi että sen englanninkielinen versio tarkoittavat mustaa metsää. Kyseinen alue on suhteellisen tunnettu, joten on melko turvallista olettaa, että Rowling viittaa nimenomaan tähän paikkaan, vaikka sen tapahtumat sisältävätkin fantasiaa. Fritz käyttää saksannoksessa alueen saksalaista nimeä ja sijoittaa paikan näin reaali maailman kartalle. Kapari on kääntänyt alkuperäisen nimen. *Musta Metsä* ei sijoitu mihinkään tiettyyn paikkaan

reaalimaailman kartalla, jolloin ratkaisu muuttaa merkittävästi kohdan tulkintaa ja metsä muuttuu osaksi teoksen taikamaailmaa. Se, että Rowling käyttää kohdassa reaalimaailman paikkaa, tuo myös esille reaali- ja taikamaailman rinnakkaisuutta teoksessa. Tämä tulkintamahdollisuus katoaa suomennoksessa.

Realistiset mutta epäautenttiset nimet on molemmissa käännöksissä jätetty yleensä kääntämättä. Nämä nimet ovat mahdollisia reaalimaailmassa mutta viittaavat fiktiivisiin tarkoitteisiin. Tällaiset nimet voivat toimia esimerkiksi kantajansa kansalaisuuden tai sosiaaliluokan ilmaisijoina, jolloin käännös ei ole ehkä ole tarpeen. Kääntäjä saattaa kuitenkin päätyä kääntämiseen, jos nimi on semanttisesti läpinäkyvä ja sen merkitys on olennainen teoksen tulkinnan kannalta. Tätä menettelytapaa myös Kapari ja Fritz ovat käännöksissään noudattaneet. Merkittävää eroa kääntäjien käyttämien ratkaisujen välillä ei tässä kohtaa ole, vaikka suomennoksessa onkin poikettu alkuperäisestä nimestä hieman useammin kuin saksannoksessa. Erityisesti nimien *Severus Snape* ja *Sirius Black* kohdalla olisi kuitenkin todennäköisesti ollut lukijan kannalta antoisampaa, jos saksannoksessa olisi käytetty ratkaisuna jotain muuta kuin lainaa. Kyseisten hahmojen nimet heijastavat heidän luonnettaan, ja varsinkin myöhemmissä sarjan osissa heidän merkityksensä tarinassa kasvaa.

Englanti ja saksa ovat germaanisia kieliä, joten ne ovat keskenään samankaltaisempia kuin englanti ja suomi. Tämä on varmasti osittain vaikuttanut siihen, että saksannoksessa on päädytty käyttämään käännösratkaisuna lainaa useammin kuin suomennoksessa. Saksalainen lukija saattaa päästä alkuperäisen nimen merkityksen jäljille helpommin kuin suomalainen lukija kielten samanlaisista piirteistä johtuen. Esimerkiksi velhomaailman pankin nimi *Gringotts* on lainattu suoraan saksannokseen. Sekä englannin kielen sana *grin* että saksan kielen sana *grinsen* viittaavat irvistykseen tai virnistykseen, joten molemmista kulttuureista peräisin olevat lukijat saattavat sitä kautta päästä nimen sisältämien vivahteiden jäljille.

5 Lopuksi

Englantilaisen J. K. Rowlingin Harry Potter -kirjojen nimistö on mielenkiintoinen ja kiehtova. Siitä löytyy intertekstuaalisuutta, ja se on sidottu muun muassa historiaan sekä brittiläiseen kansanperinteeseen. Useat nimet perustuvat esimerkiksi sanaleikkeihin tai englannin kielen erityispiirteisiin. Joukossa on sekä todellisesta maailmasta otettuja paikan- ja henkilönnimiä että kirjailijan keksimiä fiktiivisiä nimiä. Kaikki tämä tekee näiden nimien kääntämisen haastavaksi.

Potter-kirjat on suomentanut Jaana Kapari, ja hänen käännöksensä ovat saaneet kiitosta eri tahoilta. Tämän tutkielman tarkoituksena oli selvittää millaisia käännösratkaisuja Kapari on Potter-kirjojen erisnimiä kääntäessään tehnyt ja verrata niitä saksankieliset Potter-käännökset tehneen Klaus Fritzin valintoihin. Lähdeaineistoksi valitsin Harry Potter -kirjasarjan ensimmäinen kirja *Harry Potter and the Philosopher's Stone*, sen suomennoksen *Harry Potter ja viisasten kivi* sekä saksannoksen *Harry Potter und der Stein der Weisen*. Tutkimusaineiston muodostin keräämällä alkuperäisteoksessa esiintyvät erisnimet, joita löytyi yhteensä 190 kappaletta, minkä jälkeen etsin niiden suomalaiset ja saksalaiset käännösvastineet. Tutkimuksen kohteeksi valikoitui sarjan ensimmäinen kirja, koska sitä kääntäessään kääntäjä on joutunut kääntämään nimiä, jotka ovat mukana läpi kirjasarjan, ja näin ollen hänen tekemillään ratkaisuilla on kauaskantoisia vaikutuksia. Käännösratkaisujen selvittämisen ja vertailun lisäksi tutkielman tarkoituksena oli tutkia lähdeoksessa esiintyvien nimien alkuperää ja merkitystä sekä pohtia, miten kulloiseenkin käännösratkaisuun on päädytty ja mikä on sen merkitys kohdekieliselle lukijalle.

Erisnimen tehtävä sekä päivittäisessä elämässämme että kaunokirjallisuudessa on tärkeä. Se ilmaisee jonkin kohteen yksilöllisen nimityksen ja erottaa sen siten muista. Esimerkiksi henkilöillä, paikoilla ja tuotteilla on omat nimensä. Nimi tai jonkinlainen nimielementti on myös yksi kirjallisen hahmon tärkeimmistä tunnisteista. Oikeat henkilönnimet valitaan yleensä jo olemassa olevien nimien joukosta, mutta kirjallisuuden hahmoja ei automaattisesti nimetä tällaisen valmiin nimilistan pohjalta. Kirjallisuudessa erisnimen tehtävät ovat erilaisia ja monipuolisempia kuin yleensä: ne palvelevat muun muassa erilaisia kerronnallisia tarkoituksia. Kirjallisuudessa keksitään myös jatkuvasti uusia nimiä, koska jo toisesta yhteydestä tunnettu nimi yhdistetään usein nimen alkuperäiseen omistajaan, jolloin siihen liitetään myös alkuperäisen nimen kantajan ominaisuuksia. Fiktiiviset nimet voivat lisäksi

sisältää vahvempia, vain nimen kantajaan yhdistettäviä piirteitä, koska ne perinteisesti viittaavat vain tiettyyn fiktiiviseen kohteeseen.

Kaunokirjallisuudessa muodostetut uudet nimet pohjautuvat enimmäkseen standardikieliseen sanaan tai perinteisten etu- tai sukunimien elementteihin. Nimimuodosteet heijastavat varmasti aina jossain määrin kirjailijan yksilöllistä ja spontaania kielenhallintaa, mutta joitakin yleisiä huomioita niistä voidaan kuitenkin tehdä. Suhteessa reaali maailmaan kirjallisuudessa esiintyvät nimet voidaan jakaa neljään luokkaan: autenttiset nimet, realistiset mutta epäautenttiset nimet, keinotekoiset nimet ja lainanimet.

Kaunokirjallisuudessa esiintyvät nimet ovat osa tekstiä ja vuorovaikutuksessa muiden sisältöä rakentavien osien kanssa. Nimillä on siten keskeinen rooli myös tekstien tulkinnassa. Kirjallisuudessa esiintyvillä nimillä on erilaisia ja tekstin eri tasoilla vaikuttavia funktioita. Se, että funktiot toimivat ja vaikuttavat tekstin eri tasoilla, tarkoittaa käytännössä sitä, että yhdellä nimellä voi olla useampi kuin yksi funktio. Identifioiva funktio on tärkeässä asemassa, koska se erottaa kyseisen hahmon muista hahmoista. Lukijan kokemuksen kannalta muitakaan funktioita ei pidä väheksyä. Esimerkiksi nimen hyvin toimiva humoristinen tai affektiivinen funktio voi nostaa lukunautinnon kokonaan uudelle tasolle.

Erisnimien käänösstrategioina kaunokirjallisuudessa voidaan pitää lainaa, käänöstä, mukaelmaa ja korvaamista. Useampiosaisten nimien kohdalla tulevat kysymykseen myös osalaina, osakäänös, osamukaelma ja osakorvaaminen. Keinotekoisien nimien katsotaan yleensä olevan paljon alttiimpia kääntämiselle kuin autenttisten nimien. Etenkin lastenkirjoissa erisnimet kuvastavat usein henkilön tai asian luonnetta tai ominaisuuksia. Jos nimen merkitystä tuetaan ja laajennetaan muualla tekstissä, eikä nimeä ole käännetty, lukija jää paitsi näistä viittauksista ja yhteyksistä ja koko teksti köyhtyy. Vieraskielinen nimi tai sana jää ymmärrettynäkin lukijalle helposti yhdentekeväksi, koska se ei saa niin monitahoisia merkityksiä ja tunnesisältöjä kuin omakielinen nimi. Näin käy Potter-kääntäjien ratkaisuihin johtuen oletettavasti useammin saksalaisten kuin suomalaisten lukijoiden kohdalla.

Tutkimuksessani jaoin ensimmäisen Potter-kirjan erisnimet kolmeen pääluokkaan sen mukaan mitä ne nimeävät: henkilönnimet, paikannimet ja tuotenimet. Nämä luokat jaottelin vielä sen mukaan kuuluuko nimetty kohde kirjassa reaaliseen maailmaan vai taikamaailmaan. Henkilönnimiin laskin kuuluvaksi tavallisten ihmisten, noitien ja velhojen lisäksi myös

haamujen sekä tavallisten että taikamaailman eläinten nimet. Paikannimiin kuuluvat todellisuudessa olemassa olevat ja keksityt maat ja kaupungit sekä esimerkiksi koulujen nimet, taikakoulun oppilastuvat sekä kauppojen nimet. Tuotenimien alle lukeutuvat esimerkiksi makeisten ja kirjojen nimet. Erisnimet jaottelin edelleen alaluokkiin sen mukaan ovatko ne luonteeltaan autenttisia, realistisia mutta epäautenttisia, keinotekoisia vai lainanimiä.

Nimien luokittelu oli ajoittain ongelmallista, sillä aina ei ollut kovin selvää, mistä kyseinen nimi on peräisin tai miten se on muodostettu, eikä kirjailijan tavoitteista voi koskaan olla täysin varma. Samoin sen tulkitseminen, miten johonkin käännösratkaisuun on päädytty, ei ollut aina yksinkertaista. Tosiasia on, että erilaisia vaihtoehtoja löytyy lähes aina useita, kunhan nimeä tutkii tarpeeksi, joten on pystyttävä karsimaan epätodennäköisimmät vaihtoehdot. Oman ongelmansa aiheutti myös se, että Harry Potterista on tullut suuri maailmanlaajuinen ilmiö, josta löytyy materiaalia ja tietoa eri lähteistä niin paljon, että kaikkea tietoa ei voinut pitää hyvänä ja täysin luotettavana. Käännösstrategioiden luokittelussa hankaluuksia aiheuttivat useat sellaiset nimet, jotka koostuivat sekä etu- että sukunimestä tai muulla tavoin useammasta osasta. Joissakin tapauksissa kääntäjä oli saattanut käyttää yhden hahmon nimen kohdalla kahta eri käännösstrategiaa ja jättää esimerkiksi etunimen alkuperäiseen kirjoitusasuunsa mutta kääntää sukunimen. Tällaiset nimet luokittelin lopulta sillä perusteella, mikä strategioista kyseisen nimen kohdalla oli näkemykseni mukaan lukijan kokemuksen kannalta merkitsevämpi. Sekä kirjailijan että kääntäjän ratkaisuihin on kuitenkin aina vaikuttanut kokonaisuus, joten erillisissä osissa nimiä ei ollut järkevää tarkastella.

Muutaman Potter-saksannoksen lukemisen perusteella hypoteesi tutkielman alussa oli, että saksankielisissä Potter-käännöksissä erisnimet on lainattu suoraan lähde-tekstistä useammin kuin suomenkielisissä käännöksissä. Koska Rowling oli havaintojeni mukaan sisällyttänyt hahmojensa nimiin paljon erilaista informaatiota, vaikuttaisi tämä oletettavasti jossain määrin siihen, mitä merkityksiä saksalainen lukija nimistä löytää ja täten myös koko lukukokemukseen.

Tutkimusaineistosta tehtyjen havaintojen perusteella käy nopeasti ilmi, että saksannoksessa on käytetty käännösratkaisuna lainaa selkeästi useammin kuin suomennoksessa. Selkeimmin ero kääntäjien lainan käytössä käännösratkaisuna oli nähtävissä keinotekoisien sivuhenkilöiden nimien sekä keinotekoisien paikannimien kohdalla. Tutkimus osoittaa, että eroista huolimatta molemmat kääntäjät ovat noudattaneet erisnimien kääntämiseen liittyviä pääperiaatteita. Näiden mukaan esimerkiksi fiktiiviset nimet ovat alttiimpia kääntämiselle kuin autenttiset nimet, eikä

autenttisia nimiä yleensä käännetä. Realistiset mutta epäautenttiset nimet jätetään myös helposti kääntämättä. Lisäksi, jos nimellä on kohdekieleen mukautettu nimiasu, käytetään sitä yleensä käänöksessä.

Oman haasteensa Potter-kirjojen kääntämiseen on tuonut se, että kirjailija oli alusta alkaen suunnitellut seitsemän kirjaa sisältävän sarjan, mutta kääntäjät eivät kuitenkaan ole ensimmäistä kirjaa kääntäessään tienneet kuinka tarina jatkossa etenee. Kääntäjän alussa tekemien ratkaisujen tulisi kuitenkin toimia kirjasarjan loppuun asti. Kääntäjien on ollut kääntäessään pakko tehdä sellaisia ratkaisuja, jotka jättävät tilaa uusille käännteille. Tutkielman osoittaa, että Kapari on tehnyt hieman rohkeampia käänösratkaisuja kuin Fritz, joka on useammin turvautunut suoraan lainaan.

Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että lainanimien käytöstä johtuen saksalainen lukija oletettavasti menettää osan niistä kirjan nimien sisältämistä merkityksistä ja huumorista, jotka englantilainen ja suomalainen lukija tavoittavat. Toisaalta saksalainen lukija pystyy löytämään joistakin lainanimistä merkitystä sen ansiosta, että englannista ja saksasta löytyy samoja piirteitä ja toisiaan muistuttavia sanoja.

Tutkielman aineistona oli ainoastaan yhdestä teoksesta kerätyt erisnimet ja niiden suomalaiset ja saksalaiset käänösvastineet. Vaikka kääntäjien ratkaisuista löytyy eroja, ovat molemmat kuitenkin noudattaneet niitä erisnimien kääntämisen yleisiä periaatteita, joita aihetta käsittelevissä teoriakirjoissa on esitetty. Näin ollen tutkielma vahvistaa entisestään näiden periaatteiden pätevän myös käytännössä. Tutkielma osoittaa myös miten nimen kääntäminen tai kääntämättä jättäminen saattaa vaikuttaa kohdekielisen lukijan lukukokemukseen. Koska myös konteksti vaikuttaa erisnimien tulkintaan, olisi kontekstin parempi esille tuominen tutkimuksessa kenties ollut perusteltua. Kontekstin selittämiseen ei kuitenkaan riittäisi yksi virke, eikä ehkä edes yksi sivu, joten tutkimusaineiston olisi tällöin pitänyt olla huomattavasti suppeampi.

Lähdeluettelo

Tutkimusaineisto

Rowling, J. K. 2000. *Harry Potter and the Philosopher's Stone*. Bloomsbury, London.

Rowling, Joanne. K. 2000. *Harry Potter und der Stein der Weisen*. Saksannos Klaus Fritz. Carlsen Verlag GmbH, Hamburg.

Rowling, J. K. 2005. *Harry Potter ja viisasten kivi*. Suomennos Jaana Kapari. 17. painos. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Kirjallisuuslähteet

Ainiala, Terhi & Saarelma, Minna & Sjöblom, Paula 2008. *Nimistöntutkimuksen perusteet*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Beahm, George 2006. *Harry Potter kumppani. Faktaa, fiktiota ja kansantaruja*. Suomennos Sini Bonke. Readme.fi, Helsinki.

Beahm, George 2007. *Jästit ja taikuus. Harry Potterin ja J. K. Rowlingin tarina*. Suomennos Sini Bonke. Readme.fi, Helsinki.

Bertills, Yvonne 2003. *Beyond Identification. Proper Names in Children's Literature*. Åbo Akademi University Press, Åbo.

Brøndsted, Katrine & Dollerup, Cay 2004. The Names in Harry Potter. *Perspectives: Studies in Translatology*. No 1, 2004. 57–68.

Eronen, Riitta 2002. Suomentaja retkellä kieleen. *Kielikello* 4. 34–36.

Eskola, Kanerva 2003. J. K. Rowling. Sisättö, Vesa (toim.), *Ulkomaisia fantasiakirjailijoita*. 166–171. BTJ Kirjastopalvely Oy, Helsinki.

Helsingin Sanomat 2007. *Harry Potter -käännöksille lastenkulttuurin valtionpalkinto*. [WWW-dokumentti]. <<http://www.hs.fi/kulttuuri/artikkeli/1135231969893>>. Luettu 27.8.2008.

Ingo, Rune 1990. *Lähtökielestä kohdekieleen. Johdatusta käännöstieteeseen*. WSOY, Porvoo.

FIT=Fédération Internationale des Traducteurs 2005. *Prix Astrid Lindgren*. [WWW-dokumentti]. <<http://www.fit-ift.org/en/lindgren.php>>. Luettu 27.8.2008.

ISK= *Iso suomen kielioppi* 2004. Toimittaneet Hakulinen, Auli & Vilkuna, Maria & Korhonen, Riitta & Koivisto, Vesa & Heinonen, Tarja Riitta & Alho, Irja. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 950. SKS, Helsinki.

Kapari, Jaana & Kattelus, Kaisa & Sivill, Kaijamari 2002. Erisnimet kirjoissa. *Kääntäjä* 7.1,4.

Kapari, Jaana 2005. Kohtaamisia tuntemattoman kanssa. Rikman, Kristiina (toim.), *Suom. huom. Kirjoituksia kääntämisestä*. WSOY, Helsinki.

Kapari-Jatta, Jaana 2008. *Pollomuhku ja Posityyhtynen*. Tammi, Helsinki.

Kiviniemi, Eero 1982. *Rakkaan lapsen monet nimet. Suomalaisten etunimet ja nimenvaihtoa*. Weilin+Göös, Helsinki.

Lehrer, Adrienne 1992. Principles and Problems in Translating Proper Names. Lewandowska-Tomaszczyk, Barbara & Thelen, Marcel (toim.), *Translation and meaning. Part 2: Proceedings of the Łódź Session of the 1990 Maastricht-Łódź Duo Colloquium on "Translation and Meaning"*, held in Łódź, Poland, 20-22 September 1990. Rijkshogeschool Maastricht. 395–402.

Leppihalme, Ritva 1997. *Culture Bumps. An Empirical Approach to the Translation of Allusions*. Multilingual Matters, Clevedon.

Nord, Christiane 2003. Proper Names in Translations for Children: Alice in Wonderland as a Case in Point. Teoksessa Oittinen, Riitta (toim.), *Translation for Children / Traduction pour les enfants. Meta Vol. 48*, nos 1–2, mai 2003. 182–196.

Homer's Odyssey 2009. [WWW-dokumentti]. <<http://www.perseus.tufts.edu/cgi-bin/ptext?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0136&layout=&loc=4>>. Luettu 6.4.2009.

Oittinen, Riitta 1997. *Liisa, Liisa ja Alice*. Tampere University Press, Tampere.

Oittinen, Riitta 2000. *Translating for Children*. Garland, New York.

Oittinen, Riitta 2003. Tekstilaji ja strategia: Ajatuksia kaunokirjallisesta kääntämisestä. Oittinen, Riitta & Mäkinen, Pirjo (toim.), *Alussa oli käänös*. 3. painos. Tampere University Press, Tampere. 165–185.

Puurtinen, Tiina 2000. Lastenkirjallisuuden kääntäminen: Normit, luettavuus ja ideologia. Paloposki, Outi & Makkonen-Craig, Henna (toim.), *Käännöskirjallisuus ja sen kritiikki*. 106–131. Ammattikielten ja kääntämisen opintokokonaisuus (AKO), Helsinki.

Reiß, Katharina & Vermeer, Hans J. 1984. *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Niemayer, Tübingen.

Rowling, J. K. 2008. *The Children's High Level Group to Publish "The Tales of Beedle the Bard" on 4th December 2008*. [WWW-dokumentti]. <http://www.jkrowling.co.uk/textonly/en/news_view.cfm?id=107>. Luettu 26.8.2008.

Rowling, J. K. 2009a. *Biography* [WWW-dokumentti]. <<http://www.jkrowling.com/textonly/en/biography.cfm>>. Luettu 3.2.2009.

Rowling, J. K. 2009b. *Some Random Facts About The Weasley Family*. [WWW-dokumentti]. <http://www.jkrowling.com/textonly/en/extrastuff_view.cfm?id=7>. Luettu 12.2.2009.

Schreiber, Michael 1999. Übersetzungstypen und Übersetzungsverfahren. Snell-Hornby, Mary & Höning, Hans G. & Kußmaul, Paul & Schmitt, Peter A (toim.) *Handbuch Translation. Zweite, verbesserte Auflage*. Stauffenburg, Tübingen. 151–154.

Smith, Sean 2003. *J. K. Rowling – Harry Potterin luoja. Elämäkerta*. Suomennos Marja Haapio ja Liisa Lohtander. Memfis Books, Helsinki.

Tammi 2008. *Jaana Kapari-Jatta*. [WWW-dokumentti]. <<http://www.tammi.fi/kirjailijat/kirjailija/7125>>. Luettu 27.8.2008.

Tietojätti. Gummeruksen suuri tietosanakirja A–Ö. 2001. Gummerus, Jyväskylä.

Warner Bros. 2008. *Harry Potter and the Half Blood-Prince*. [WWW-dokumentti]. <<http://harrypotter.warnerbros.com/harrypotterandthehalf-bloodprince/>>. Luettu 27.8.2008.

Wikipedia 2008. *Klaus Fritz*. [WWW-dokumentti]. <http://de.wikipedia.org/wiki/Klaus_Fritz>. Luettu 27.8.2008.

Wikipedia 2009a. *Quirin*. [WWW-dokumentti]. <<http://de.wikipedia.org/wiki/Quirin>>. Luettu 17.2.2009.

Wikipedia 2009b. *Magdalena*. [WWW-dokumentti]. <<http://de.wikipedia.org/wiki/Magdalena>>. Luettu 17.2.2009.

YleX 2008. *Harry Potter -kirjailijan satukirja julkaistaan sittenkin*. [WWW-dokumentti]. <<http://ylex.yle.fi/tekstit/ylexweb/harry-potter-kirjailijan-satukirja-julkaistaan-sittenkin>>. Luettu 27.8.2008.

Liite

Taikamaailman henkilönnimet

Päähenkilöt

en	su	sa
Harry Potter	Harry Potter	Harry Potter
Ronald (Ron) Weasley	Ronald (Ron) Weasley	Ronald (Ron) Weasley
Hermione Granger	Hermione Granger	<i>Hermine</i> Granger

Sivuhenkilöt

Autenttiset sivuhenkilöiden nimet

en	su	sa
Agrippa	Agrippa	Agrippa
Ptolemy	<i>Ptolemaios</i>	<i>Ptolemäus</i>
Nicolas Flamel	Nicolas Flamel	Nicolas Flamel
Paracelsus	Paracelcus	Paracelsus

Realistiset mutta epäautenttiset sivuhenkilöiden nimet

en	su	sa
James Potter	James Potter	James Potter
Lily Potter	Lily Potter	Lily Potter
Ginny Weasley	Ginny Weasley	Ginny Weasley
Percy Weasley	Percy Weasley	Percy Weasley
Fred Weasley	Fred Weasley	Fred Weasley
George Weasley	George Weasley	George Weasley
Bill Weasley	Bill Weasley	Bill Weasley
Charlie Weasley	Charlie Weasley	Charlie Weasley
Lee Jordan	Lee Jordan	Lee Jordan
Neville Longbottom	Neville Longbottom	Neville Longbottom
Susan Bones	Susan Bones	Susan Bones
Terry Boot	Terry Boot	Terry Boot
Mandy Brocklehurst	Mandy Brocklehurst	Mandy Brocklehurst
Millicent Bulstrode	Millicent Bul/strode	Millicent Bulstrode
Seamus Finnigan	Seamus Finnigan	Seamus Finnigan
Lavender Brown	Lavender Brown	Lavender Brown
Parvati Patil	Parvati Patil	Parvati Patil
Oliver Wood	Oliver Wood	Oliver Wood
Marcus Flint	Marcus Flint	Marcus Flint
Trevor	Trevor	Trevor
Norbert	Norbert	Norbert
Mrs Norris	<i>Norriska</i>	Mrs. Norris
Katie Bell	Katie Bell	Katie Bell
Adrian Pucey	Adrian Pucey	Adrian Pucey
Dean Thomas	Dean Thomas	Dean Thomas
Angelina Johnson	Angelina Johnson	Angelina Johnson
Bathilda Bagshot	Bathilda Bagshot	Bathilda Bagshot

Doris Crockford	Doris <i>Rojumo</i>	Doris Crockford
Crabbe	Crabbe	Crabbe
Goyle	Goyle	Goyle
Morag MacDougal	Morag MacDougal	Morag MacDougal
Blaise Zabini	Blaise Zabini	Blaise Zabini
(Professor) Binns	(professori) Binns	(Professor) Binns
Ronan	Ronan	Ronan
Firenze	Firenze	Firenze
Bane	Bane	Bane
the Prewetts	Prewettit	die Prewetts
the McKinnons	McKinnonnit	die McKinnons
the Bones	Bonet	die Bones
Alicia Spinnet	Alicia Spinnet	Alicia Spinnet
Bletchley	Bletchley	Bletchley
Grindelwald	Grindelwald	Grindelwald
Terence Higgs	Terence Higgs	Terence Higgs
Hannah Abbot	Hannah Abbott	Hannah Abbott
Sally-Anne Perks	Sally-Anne Perks	Sally-Anne Perks
Lisa Turpin	Lisa Turpin	Lisa Turpin
Algie	Algie	Algie
Pansy Parkinson	Pansy Parkinson	Pansy Parkinson
Quentin Trimble	Quentin <i>Tytina</i>	<i>Quirin Sumo</i>
(Madam) Malkin	(matami) Malkin	(Madam) Malkin
Minerva McGonagall	Minerva <i>McGarmiwa</i>	Minerva McGonagall
Sirius Black	Sirius <i>Musta</i>	Sirius Black
Hedwig	Hedwig	Hedwig
Justin Finch-Fletchley	Justin Finch-Fletchley	Justin Finch-Fletchley
Dedalus Diggle	Dedalus Diggle	<i>Dädalus Diggel</i>
Severus Snape	Severus <i>Kalkaros</i>	Severus Snape

Keinotekoiset sivuhenkilöiden nimet

en	su	sa
(Madam) Pince	(matami) <i>Prilli</i>	(Madam) Pince
Alberic Grunnion	Alberic Grunnion	<i>Alberich</i> Grunnion
Hengist of Woodcroft	<i>Hengist</i>	<i>Hengis von Woodcroft</i>
(Mr) Ollivander	(herra) Ollivander	(Mr.) Ollivander
Scabbers	<i>Kutka</i>	<i>Krätze</i>
Baruffio	Baruffio	Baruffio
Sir Nicholas de Mimsy-Porpington	Sir Nicholas de Mimsy-Porpington	Sir Nicholas de Mimsy-Porpington
Draco Malfoy	Draco Malfoy	Draco Malfoy
Miranda Goshawk	Miranda <i>Kanahaukka</i>	Miranda <i>Habicht</i>
Adalbert Waffling	Adalbert <i>Jaaritellen</i>	Adalbert <i>Swanfel</i>
Emeric Switch	Emeric <i>Kytkin</i>	Emeric <i>Wendel</i>
Phyllida Spore	Phyllida <i>Itiö</i>	Phyllida Spore
Arsenius Jigger	Arsenius <i>Mittalasis</i>	Arsenius <i>Bunsen</i>
Newt Scamander	<i>Lisko</i> Scamander	<i>Lurch</i> Scamander
(Professor) Quirrell	(professori) <i>Orave</i>	(Professor) Quirrell
Griphook	<i>Lujahaka</i>	Griphook
Vindictus Viridian	<i>Kosto</i> <i>Onsuloinen</i>	Vindictus Viridian
(Madam) Hooch	(matami) <i>Huisiki</i>	(Madam) Hooch
Emeric the Evil	Emeric <i>Ilkipaha</i>	<i>Emmerich der Böse</i>

Uric the Oddball	Uric <i>Ihmehyypiö</i>	<i>Ulrich der Komische Kauz</i>
(Professor) Flitwick	(professori) <i>Lipetit</i>	(Professor) Flitwick
Gregory the Smarmy	Gregory <i>Lipevä</i>	<i>Gregor der Kriecher</i>
Elfric the Eager	Elfric <i>Innokas</i>	<i>Elfrich der Eifrige</i>
Albus Dumbledore	Albus Dumbledore	Albus Dumbledore
Argus Filch	Argus <i>Voro</i>	Argus Filch
Rubeus Hagrid	Rubeus Hagrid	Rubeus Hagrid
Cornelius Fudge	Cornelius <i>Toffee</i>	Cornelius Fudge
(Madam) Pomfrey	(matami) Pomfrey	(Madam) Pomfrey
(Professor) Sprout	(professori) <i>Verso</i>	(Professor) Sprout
Fang	<i>Tora</i>	Fang
Nearly Headless Nick	<i>melkein päätön</i> Nick	<i>der Fast Kopflose</i> Nick
Voldemort	Voldemort	Voldemort
Fat Lady	<i>lihava leidi</i>	<i>Die fette Dame</i>
Peeves	<i>Riesu</i>	Peeves
Bloody Baron	<i>verinen paroni</i>	<i>der Blutige Baron</i>
Fat Friar	<i>lihava munkki</i>	<i>der fette Mönch</i>
Fluffy	<i>Pörrö</i>	Fluffy

Lainatut sivuhenkilöiden nimet

en	su	sa
Morgana	Morgana	Morgana
Circe	<i>Kirke</i>	Circe
Merlin	Merlin	Merlin

Reaalimaailman henkilönnimet

Realistiset mutta epäautenttiset sivuhenkilöiden nimet

en	su	sa
Dudley Dursley	Dudley Dursley	Dudley Dursley
Petunia Dursley	Petunia Dursley	Petunia Dursley
Vernon Dursley	Vernon Dursley	Vernon Dursley
Jim McGuffin	Jim McGuffin	Jim McGuffin
Marge	Marge	<i>Magda</i>
Mrs Figg	<i>rouva</i> Figg	Mrs. Figg
Harvey	Harvey	Harvey
Harold	Harold	Harold
Ted	Ted	Ted
Howard	Howard	Howard
Yvonne	Yvonne	Yvonne
Dennis	Dennis	Dennis
Malcolm	Malcolm	Malcolm
Gordon	Gordon	Gordon
Tom	Tom	Tom
Tibbles	<i>Miuku</i>	Tibbles
Piers Polkiss	Piers Polkiss	Piers Polkiss

Keinotekoiset sivuhenkilöiden nimet

en	su	sa
Snowy	<i>Tuisku</i>	Snowy
Mr Paws	<i>Tassunen</i>	<i>Putty</i>
Tufty	<i>Hattara</i>	<i>Tuffy</i>

Taikamaailman paikannimet

Keinotekoiset paikannimet

en	su	sa
Hogwarts School of Witchcraft and Wizardry	<i>Tylypahkan noitien ja velhojen koulu</i>	<i>Hogwarts-Schule für Hexerei und Zauberei</i>
Diagon Alley	<i>Viistokuja</i>	<i>Winkelgasse</i>
Gringotts	<i>Irveta</i>	Gringotts
the Leaky Cauldron	<i>Vuotava noidankattila</i>	<i>Zum Tropfenden Kessel</i>
Eeylops Owl Emporium	<i>Lurppuluomen pöllökeskus</i>	<i>Eeylops Eulenkaufhaus</i>
Flourish and Blotts	<i>Säilä & Imupaperi</i>	Flourish & Blotts
Ollivanders	Ollivanders	<i>Ollivander</i>
Godric's Hollow	<i>Godrickin notko</i>	Godric's Hollow
Madam Malkin's Robes for All Occasions	<i>Matami Malkinin kaapuja kaikkiin tilausuuksiin</i>	<i>Madam Malkins Anzüge für alle Gelegenheiten</i>
Gryffindor	<i>Rohkelikko</i>	Gryffindor
Ravenclaw	<i>Korpinkynsi</i>	Ravenclaw
Slytherin	<i>Luihuinen</i>	Slytherin
Hufflepuff	<i>Puuskupuh</i>	Hufflepuff
Forbidden Forest	<i>kielletty metsä</i>	<i>der verbotene Wald</i>

Reaalimaailman paikannimet

Autenttiset paikannimet

en	su	sa
Surrey	Surrey	Surrey
London	<i>Lontoo</i>	London
Paddington (station)	Paddingtonin (rautatieasema)	(Bahnhof) Paddington
Kent	Kent	Kent
Yorkshire	Yorkshire	Yorkshire
Dundee	Dundee	Dundee

Britain	<i>maa</i>	<i>Großbritannien</i>
Isle of Wight	Isle of Wight	Isle of Wight
Brazil	<i>Brasilia</i>	<i>Brasilien</i>
(for) England	<i>maajoukkueessa</i>	(für) England
Black Forest	<i>Musta Metsä</i>	<i>Schwarzwald</i>
Bristol	Bristol	Bristol
Majorca	Mallorca	Mallorca
Sahara (Desert)	Saharan (autioma)	(die Wüste) Sahara
King's Cross	King's Crossin (<i>asema</i>)	(<i>Bahnhof</i>) King's Cross

Realistiset mutta epäautenttiset paikannimet

en	su	sa
Railview Hotel	<i>Hotelli Radanvarsi</i>	<i>Hotel zum Bahnblick</i>
Privet Drive	<i>Likusteritie</i>	<i>Ligusterweg</i>

Keinotekoiset paikannimet

en	su	sa
Smeltings	<i>Jalostamo</i>	Smeltings
Little Whinging	<i>Pikku Whinging</i>	Little Whinging
Grunnings	Grunnings	Grunnings
Stonewall High	<i>Kivimuurin koulu</i>	Stonewall High School
Cokeworth	<i>Koksisto</i>	Cokeworth

Taikamaailman tuotenimet

Keinotekoiset tuotenimet

en	su	sa
The Daily Prophet	<i>Päivän Profeetta</i>	<i>Der Tagesprophet</i>
Nimbus Two Thousand	<i>Nimbus kaksituhatta</i>	<i>Nimbus Zweitausend</i>
Drooble's Best Blowing Gum	<i>Drooblen paras purkkapallopurkka</i>	<i>Bubbels Besten Blaskaugummi</i>
International Confed. of Wizards	<i>Kansainvälinen Velholiitto</i>	<i>Internationale Vereinig. d. Zauberer</i>
Order of Merlin	<i>Merlinin ritarikunta</i>	<i>Orden der Merlin</i>
The Standard Book of Spells (Grade 1)	<i>Loitsujen käsikirja I</i>	<i>Lerbuch der Zaubersprüche, Band 1</i>
A History of Magic	<i>Historian taikakaudet</i>	<i>Geschichte der Zauberei</i>
Magical Theory	<i>Taikojen perusteet</i>	<i>Theorie der Magie</i>
A Beginner's Guide to Transfiguration	<i>Muodonmuutokset aloittelijoille</i>	<i>Verwandlungen für Anfänger</i>
One Thousand Magical Herbs and Fungi	<i>Tuhat taikayrttiä ja -sientä</i>	<i>Tausend Zauberkräuter und -pilze</i>
Magical Drafts and Potions	<i>Taikaliemet ja -juomat</i>	<i>Zaubertränke und Zauberbräue</i>
Fantastic Beasts and Where to Find Them	<i>Ihmeotukset ja niiden olinpaikat</i>	<i>Phantastische Tierwesen und wo sie zu finden sind</i>
The Dark Forces: A Guide to Self-Protection	<i>Pimeyden voimat. Itsesuojeluopas</i>	<i>Dunkle Kräfte. Ein Kurs zur Selbstverteidigung</i>
Curses and Counter-Curses (Bewitch your Friends and Befuddle your Enemies with the Latest Revenges: Hair Loss, Jelly-Legs, Tongue-Tying and much, much more)	<i>Kiroukset ja vastakiroukset (Lumoa ystäväsi ja hämmennä vihollisesi uusimmilla menetelmillä: hiustenlähdetys, löllösääret, kielensidonta ja paljon, paljon muuta)</i>	<i>Flüche und Gegenflüche (Verzaubern Sie Ihre Freunde und verhexen Sie Ihre Feinde mit den neuesten Racheakten: Haarausfall, Wabbelbeine, Vertrocknete Zunge und vieles, vieles mehr)</i>
Bertie Bott's Every-Flavour Beans	<i>Bertie Bottin joka maun rakeet</i>	<i>Bertie Botts Bohnen in allen Geschmacksrichtungen</i>
The Rise and Fall of the dark Arts	<i>Pimeyden voimien nousu ja tuho</i>	<i>Aufstieg und Niedergang der dunklen Künste</i>
Modern Magical History	<i>Nykyajan taikahistoria</i>	<i>Geschichte der modernen Magie</i>
Great Wizarding Events of the Twentieth Century	<i>1900-luvun suuret velhotapaukset</i>	<i>Grosse Chronik der Zauberei des zwanzigsten Jahrhunderts</i>
Quidditch through the Ages	<i>Huispaus kautta aikojen</i>	<i>Quidditch im Wandel der Zeiten</i>

Cleansweeper Seven	<i>Puhtolakaisu seiska</i>	<i>Sauberwisch Sieben</i>
Comet Two Sixty	<i>Komeetta kaksikuuksikymmentä</i>	<i>Komet Zwei-Sechzig</i>
Great Wizards of the Twentieth Century	<i>1900-luvun suuret velhot</i>	<i>Grosse Zauberer des Zwanzigsten Jahrhunderts</i>
Notable Magical Names of Our Time	<i>Aikamme merkittävät taikoijat</i>	<i>Handbuch zeitgenössischer Magier</i>
Important Modern Magical Discoveries	<i>Nykyajan tärkeimmät taikakeksinnöt</i>	<i>Bedeutende Entdeckungen der modernen Zauberei</i>
A Study of Recent Developments in Wizardry	<i>Velhouden viimeaikainen kehitys</i>	<i>Jüngere Entwicklungen in der Zauberei</i>
Chocolate Frog	<i>suklaasammakko</i>	<i>Schokofrosch</i>
Pumpkin Pasty	<i>kurpitsaleivos</i>	<i>Kürbispastete</i>
Cauldron Cake	<i>noidankattilakakku</i>	<i>Kesselkuchen</i>
Liquorice Wand	<i>lakritsitaikasauva</i>	<i>Lakritz-Zauberstab</i>
Remembrall	<i>muistipallo</i>	<i>Erinnermich</i>

Reaalimaailman tuotenimet

Autenttiset tuotenimet

en	su	sa
Mars (Bar)	Mars(-patukka)	<i>Schokoriegel</i>

Deutsche Kurzfassung

Universität Tampere
Institut für Sprach- und Translationswissenschaften
Translationswissenschaft (Finnisch-Deutsch)

VILÉN, Anne-Maaret: Von Hogwarts nach Tylypahka – Zur Übersetzung der Eigennamen der Harry Potter-Bücher ins Finnische und Deutsche

Magisterarbeit 61 Seiten, Anhang 7 Seiten, Deutsche Kurzfassung: 13 Seiten
April 2009

1 Einleitung

Harry Potter ist eine weltweit populäre Figur, die von J. K. Rowling erfunden wurde. Sie hatte von Anfang an eine Buchreihe geplant, und jeder Roman sollte ein Schuljahr in der Schule für Hexerei und Zauberei beschreiben.

Die Namen in Fantasy-Romanen sind interessant und faszinierend. Es lässt sich bei ihnen eine Intertextualität nachweisen, im Falle Rowlings sind sie auch mit der Geschichte und der britischen Volkstradition verbunden. Viele Namen basieren zum Beispiel auf Wortspielen oder Spezifika der englischen Sprache. Es gibt daher neben mehr oder weniger traditionellen Personen- und Ortsnamen unserer realen Welt auch fiktive Namen. Das alles macht die Übersetzung dieser Namen zu einer Herausforderung.

Die Übersetzung von belletristischen Namen ist viel untersucht worden. In letzter Zeit sind die Eigennamen der Potter-Bücher ein beliebtes Forschungsziel gewesen. In Finnland ist die Untersuchung von literarischen Eigennamen jedoch gering gewesen. Untersucht wurden meistens Eigennamen der Werke von finnischsprachigen Schriftstellern.

Jaana Kaparis finnische Potter-Übersetzungen sind von vielen Seiten gelobt worden. Sie ist z. B. im Jahr 2002 mit dem Astrid Lindgren-Preis des internationalen Übersetzerverbands (FIT) ausgezeichnet worden. Der Zweck dieser Untersuchung ist zu ermitteln, welche

Übersetzungslösungen Jaana Kapari getroffen hat und diese mit den Lösungen des deutschen Übersetzers Klaus Fritz zu vergleichen. Als Untersuchungsmaterial dienen mir der erste Roman der Buchreihe *Harry Potter and the Philosopher's Stone* sowie seine finnische Übersetzung *Harry Potter ja viisasten kivi* und deutsche Übersetzung *Harry Potter und der Stein der Weisen*. Dazu wurden alle Eigennamen aus dem Originalwerk und ihre Gegenstücke aus den Übersetzungen herausgesucht.

2 Eigenname als Begriff und in der Literatur

Generell erkennt man einen Eigennamen leicht. Beim Übersetzen reicht es aber nicht, dass man ihn erkennt, sondern man muss auch seine Aufgaben und viele Eigenschaften wissen.

Der Eigennamen haben eine identifizierende Funktion: sie benennen individuelle Dinge oder Wesen und unterscheiden sie von anderen ähnlichen Dingen und Wesen. Ein Merkmal der Eigennamen ist, dass sie normalerweise mit einem großen Anfangsbuchstaben geschrieben werden. (ISK 2004, 549.) Typische Träger von Eigennamen sind Personen, Orte, Haustiere, Institutionen und z. B. Bücher, Zeitungen oder Spielfilme (ISK 2004, 587). Zu den Gattungsnamen oder Appellativa gehören wiederum Wörter wie Wasser, Auto, Liebe oder Gesang, die sich auf Gegenstände, Dinge oder Sachen beziehen (ISK 2004, 549). Die Grenze zwischen Eigennamen und Gattungsnamen ist aber nicht immer deutlich (ISK 2004, 588).

Oft denkt man, dass ganz normale Namen wie „Maria“, eigentlich keine Bedeutung tragen (Bertills 2003, 28). Namen geben aber Information, z. B. über das Geschlecht und Alter der Namenträger. Wenn der Name aus einer fremden Kultur stammt, ist diese Information natürlich schwieriger mitzubekommen. Kiviniemi (1982, 12) erklärt, dass ein linguistischer Ausdruck zwei Seiten hat: die Beziehung zu dem Namenträger (Denotation) und die Nebenbedeutungen des Ausdrucks (Konnotation). Konnotationen des gleichen Wortes können sich je nach Sprecher, Sprechergruppen (z. B. junge und alte Leute) und Kultur unterscheiden (Kiviniemi 1982, 14–15).

In der Literatur haben Eigennamen ähnliche Funktionen wie in der realen Welt. Sie sind Orientierungshilfen und identifizieren einen literarischen Charakter. Durch den Namen können

der Charakter und Text in eine bestimmte soziokulturelle Umgebung verlegt werden. Er schafft außerdem Stimmung und belebt den Text. Der Name ist ein wichtiger Bestandteil des Charakters, und kann mehr oder weniger deutliche Information über den Charakter geben (Bertills 2003, 52). Literarischen Namen, besonders in der Kinderliteratur, können auch Wortspiele enthalten. Sie können Spiele mit dem Inhalt des Wortes oder den Sprachlauten sein. (Bertills 2003, 65.)

In unserer realen Welt werden besonders Personennamen aus existierenden und allgemein akzeptierten Eigennamen gewählt. In der Literatur kann und muss man aber mehr Fantasie benutzen. Bertills (2003, 42) schreibt, dass ein neuer Charakter auch einen neuen Namen braucht. Wenn ein bekannter Name, wie z. B. „Pippi Langstrumpf“, in einer neuen Umgebung vorkommt, bezieht er sich auf die originale Namensträgerin, und ihre Eigenschaften werden mit dem neuen Charakter assoziiert.

Ainiala, Saarelma und Sjöblom (2008, 333–334) stellen fest, dass es in der Literatur fiktive und nicht fiktive Namen gibt. Sie teilen die literarischen Eigennamen in die folgenden vier Kategorien ein:

1. *Authentische Namen*, die einen Referent in der realen Welt haben, auf den der Name sich auch im Text bezieht
2. *Realistische, aber nicht authentische Namen*, die in der realen Welt existieren können, aber einen fiktiven Referenten im Text haben
3. *Künstliche Namen*, die frei erfunden sind, einen fiktiven Referenten haben und nicht in der realen Welt existieren können
4. *Entliehene Namen*, die schon aus literarischer Tradition bekannt sind, einen fiktiven Referent haben und nicht in der realen Welt existieren können.

Die belletristischen Namen gehören natürlich immer wesentlich zum Text und stehen in Wechselwirkung mit den anderen Teilen des Textes. Sie spielen zudem eine wichtige Rolle bei der Interpretation des Werkes. Ainiala, Saarelma ja Sjöblom (2008, 338–339) betonen, dass die belletristischen Namen unterschiedliche Funktionen haben, die auf verschiedene Textebenen einwirken. Sie nennen insgesamt 11 Funktionen. Laut ihnen sind die wichtigsten Funktionen der belletristischen Namen folgende, wobei die Liste wahrscheinlich nicht ganz erschöpfend ist:

1. *Identifizierende Funktion*: der Name bezieht sich auf einen fiktiven oder nicht fiktiven Menschen, Ort oder anderen Referenten und unterscheidet ihn von anderen ähnlichen Dingen und Wesen
2. *Fiktionalisierende Funktion*: der Name platziert seinen Referenten in eine fiktive Welt
3. *Lokalisierende Funktion*: der Name bezieht sich auf einen bestimmten Zeitpunkt oder einen Ort
4. *Soziale Funktion*: der Name bezieht sich auf eine Gesellschaftsklasse oder auf Identität und soziale Rolle der Person
5. *Deskriptive Funktion*: der Name beschreibt seinen Referenten und bietet zusätzliche Information über ihn
6. *Assoziative Funktion*: der Name ist an solche Assoziationen gebunden, die den Inhalt des Werkes unterstützen
7. *Affektive Funktion*: die Namen spiegeln Stimmung wider
8. *Ideologische Funktion*: der Name bezieht sich auf die Ideologie des Referenten oder des Werks und unterstützt sie
9. *Kategorisierende Funktion*: die Personen, Orte und Dinge werden durch miteinander ähnliche oder unterschiedliche Namen kategorisiert
10. *Narrative Funktion*: die Namen funktionieren als ein wesentliches Element des Erzählens
11. *Humoristische Funktion*: die Namen enthalten amüsante Sprachspiele.

Die obengenannten Funktionen wirken also auf verschiedene Textebenen ein. Das bedeutet, dass die Namen nicht nur eine Funktion haben. Die identifizierende Funktion spielt eine wichtige Rolle, aber die anderen Funktionen dürfen nicht außer Acht gelassen werden. Sie können den Lesegenuss auf ein anderes Niveau heben.

Ohne Übersetzer gibt es natürlich keine Übersetzung. Der Übersetzer ist derjenige, der den Text zuerst liest, interpretiert und danach entscheidet, wie er den vorliegenden Eigennamen übersetzt. Reiß und Vermeer (1984, 95–96) stellen fest, dass die Übersetzung immer für eine bestimmte Leserschaft gemeint und mit der Zeit und dem Platz verbunden ist. Es ist aber möglich, dass beim Übersetzen, sogar die Funktion des Textes anders wird und z. B. ein Buch, das für Erwachsene geschrieben wurde, in der Zielkultur als Kinderliteratur dient.

In einem literarischen Übersetzungsprozess gibt es drei Phasen: 1) die Analyse von dem Übersetzungsauftrag und Zieltext, 2) die Problemlösung und 3) alles mit neuen Wörtern zu

formulieren. Ein Schriftsteller schreibt normalerweise für Leser, die einen ähnlichen Kulturhintergrund wie er haben. (Leppihalme 1997, 19.) Der Übersetzer muss also neben den Sprachkenntnissen auch Kenntnis über die Ausgangskultur haben. Beim Übersetzen muss er aber die Kenntnisse und den Kulturhintergrund der Zielgruppe berücksichtigen. (Leppihalme, 1997, 23.)

Obwohl es keine festgelegten Regeln beim Übersetzen von Eigennamen gibt, ist es möglich einige Grundprinzipien zu finden. Üblich ist, dass man authentische Namen oder Namen nicht übersetzt. Wenn aber in der Zielsprache eine modifizierte Form von den Namen existiert und benutzt wird, wird diese Form normalerweise auch in der Übersetzung benutzt. Fiktive Namen werden oft übersetzt, besonders wenn sie semantisch transparent sind. Realistische, aber nicht authentische Namen werden aber leicht unverändert in die Zielsprache übernommen. (Ainiala u.a. 2008, 341–342.) Ingo (1990, 243) erklärt, dass Namen unverändert beibehalten werden, wenn man ein Lokalkolorit schaffen will.

Laut Ainiala, Saarelma und Sjöblom (2008, 340) gibt es vier Strategien, einen literarischen Eigennamen zu übersetzen:

1. *Beibehaltung des Eigennamen*: der Name wird als solcher aus dem Ausgangstext übernommen
2. *Übersetzung*: der Name wird in die Zielsprache übersetzt
3. *Zielsprachenanpassung*: der Name wird phonetisch der Zielsprache angepasst
4. *Substitution*: der Name wird durch einen anderen Namen oder einen appellativischen Ausdruck substituiert.

Bei Bedarf kann der Übersetzer den originalen Namen beibehalten und einen geringen Zusatz hinzufügen oder Zusatzinformation in einer Fußnote geben (Leppihalme 1997, 79). Falls Eigennamen aus mehreren Teilen bestehen, sind auch *Teilbeibehaltung des Namen*, *Teilübersetzung*, *Teilanpassung* oder *Teilsubstitution* mögliche Strategien (Ainiala u.a. 2008, 340).

3 Hintergrundwissen

Harry Potter ist eine weltweit populäre Figur, die von der Britin Joanne Rowling⁴ erfunden wurde. Rowling hatte von Anfang an eine siebenbändige Buchreihe geplant (Smith 2003, 92). Die Hauptfigur der Buchreihe, Harry, hatte geglaubt er sei ein ganz normaler Junge. An seinem elften Geburtstag erfährt er, dass er ein Zauberer ist und sich an der Schule für Hexerei und Zauberei einfinden soll. Zu seiner neuen Welt gehören Zauberer, Hexen, Einhörner und Drachen. In der Schule studiert Harry zum Beispiel Verwandlungen, Zaubersprüche, Zaubersprüche und Verteidigung gegen die dunklen Künste. Harry erfährt auch, dass er seine Eltern durch einen tödlichen Fluch, ausgeführt von Voldemort, dem mächtigsten dunklen Zauberer aller Zeiten, verloren hat.

Beachtenswert ist, dass die Bücher nicht nur Kinder und Jugendliche interessieren. Auch Erwachsene haben sie gelesen. Seit Erscheinen des ersten Bandes sind weltweit über 350 Millionen Harry-Potter-Bücher verkauft worden, die in 65 Sprachen übersetzt worden sind (YleX 2008).

Die Schöpferin der Harry-Potter-Bücher, Joanne Rowling, wurde 1965 geboren (Smith 2003, 17). Sie studierte französische Sprache an der Universität von Exeter (Smith 2003, 78). Nach ihrem Studienabschluss arbeitete sie unter anderem als Sekretärin und lehrte in Portugal Englisch als Fremdsprache (Eskola 2003, 166). Im Jahr 1995 begann Rowling wieder zu studieren und wurde ein Jahr später eine qualifizierte Lehrerin. (Smith 2003, 115–122, 139). Im selben Jahr schloss sie einen Vertrag mit einem Literaturagenten ab (Smith 2003, 128). „Harry Potter and the Philosopher’s Stone“ (de: „Harry Potter und der Stein der Weisen“) erschien 1997 (Smith 2003, 144). Außer den Harry-Potter-Büchern hat Rowling kleine Bände veröffentlicht, die zunächst als fiktionale Bücher in den Potter-Büchern erwähnt wurden (Eskola 2003, 170). Joanne Rowling erhielt von der Universität Exeter die Ehrendoktorwürde in Literaturwissenschaften und wurde mit dem Orden des Britischen Empires ausgezeichnet. Im Jahr 2000 wurde Rowling in Großbritannien zur Schriftstellerin des Jahres gewählt. (Smith 2003, 181, 194.)

⁴ Die Schriftstellerin heißt jetzt Joanne Murray. In dieser Arbeit wird der Name Rowling benutzt, weil die Schriftstellerin alle Potter-Bücher unter diesem Namen geschrieben hat.

Jaana Kapari⁵ hat alle Potter-Bücher ins Finnische übersetzt, und ihre Übersetzungen sind von vielen Seiten gelobt worden. Sie wurde zum Beispiel im Jahr 2002 mit dem Astrid Lindgren-Preis des internationalen Übersetzerverbands (FIT) ausgezeichnet (FIT 2005). Außer Potter-Büchern hat sie u.a. Werke von Oscar Wilde und Roald Dahl übersetzt (Tammi 2008). Kapari hat Sprachen studiert, aber keine Übersetzerausbildung absolviert (Kapari-Jatta 2008, 37). Bemerkenswert ist, dass obwohl das breite Publikum im allgemeinen den Übersetzern keine Aufmerksamkeit schenkt, hat Kaparis Arbeit auch öffentliches Interesse erweckt.

Der deutsche Übersetzer der Potter-Bücher ist Klaus Fritz. Es ist nur wenig Information über ihn zu finden. Laut Wikipedia, die man kritisch lesen muss, hat er Soziologie, Politikwissenschaft und Philosophie studiert. Vor den Potter-Büchern übersetzte er hauptsächlich Sachbücher. (Wikipedia 2008.) Nachher hat Fritz auch einige Kinder- und Jugendbücher übersetzt (Carlsen Verlag 2008).

4 *Harry Potter and the Philosopher's Stone*: Eigennamen und ihre Übersetzungen

Die Namen in den Harry-Potter-Büchern sind interessant und faszinierend. Viele Namen basieren zum Beispiel auf Wortspielen oder Spezifika der englischen Sprache. Außerdem lässt sich bei ihnen eine Intertextualität nachweisen. Sie sind auch mit der Geschichte und der britische Volkstradition verbunden (Brøndsted ja Dollerup 2004, 57–58). Es gibt neben mehr oder weniger traditionellen Personen- und Ortsnamen unserer realen Welt auch fiktive Namen. Die Schriftstellerin hatte zwar schon von Anfang an eine Buchreihe geplant, aber der Übersetzer weiß vorher nie, wie die Geschichte weitergehen wird. Das alles macht die Übersetzung dieser Namen zu einer Herausforderung.

Insgesamt gibt es 190 Eigennamen in *Harry Potter and the Philosopher's Stone*. Die Namen können in drei Hauptkategorien aufgeteilt werden: Personennamen, Ortsnamen und Produktnamen. Zu den Personennamen gehören auch Namen von Geistern und Tieren. Die

⁵ Die Übersetzerin heißt jetzt Jaana Kapari-Jatta. In dieser Arbeit wird der Name Kapari benutzt, weil die Übersetzerin bis auf den letzten Band alle Potter-Bücher unter diesem Namen übersetzt hat.

Namen wurden noch weiter in Namen der realen Welt und Namen der Zauberwelt aufgeteilt. Authentische, realistische, aber nicht authentische, künstliche und entlehene Namen wurden separat betrachtet.

4.1 Personennamen

Im ersten Potter-Buch gibt es 123 Personennamen. Die meisten von diesen Namen gehören zur Zauberwelt. Beide Übersetzer haben meistens den originalen Personennamen als solchen beibehalten, der deutsche Übersetzer allerdings deutlich öfter als die finnische Übersetzerin. Beibehaltung von Eigennamen kann dadurch begründet werden, dass es in dem Buch viele Nebenfiguren mit sog. traditionellen englischen Namen gibt, die keine große Rolle spielen. Um Teilsubstitution handelt es sich z. B. in solchen Fällen, wenn der Vorname beibehalten und der Nachname substituiert wurde. In der finnischen Übersetzung wurden Substitution und Teilübersetzung ebenso häufig benutzt wie Teilsubstitution. Substitution wurde besonders bei einteiligen Namen benutzt oder wenn nur der Nachname bekannt ist. Teilübersetzung wurde bei mehrteiligen Namen benutzt, wenn z.B. der Nachname übersetzt wurde.

Tabelle 1

Übersetzungsstrategien bei den Personennamen

	Zauberwelt		Realwelt	
	Finnisch	Deutsch	Finnisch	Deutsch
Beibehaltung	67	83	15	17
Übersetzung	4	3		
Anpassung	2	2		
Substitution	11	2	4	3
Teilbeibehaltung			1	
Teilübersetzung	9	4		
Teilanpassung		3		
Teilsubstitution	10	6		

Die Personennamen im Roman können von vier Arten sein: 1) authentische, 2) realistische, aber nicht authentische, 3) künstliche oder 4) entliehene Namen. Die authentischen Namen wurden aus dem Ausgangstext direkt übernommen, wenn keine in der Zielsprache angepasste Form existiert. Die Strategie ist gut begründet, weil der Name sich auf einen Referent in der realen Welt bezieht.

Namen, die realistisch, aber nicht authentisch sind, werden leicht unverändert in die Zielsprache übernommen. Wenn der Name aber z. B. semitransparent ist, und seine Bedeutung wesentlich für die Interpretation ist, kann er übersetzt werden. Dieses Prinzip haben sowohl Kapari als auch Fritz befolgt, obwohl Fritz öfter den originalen Namen beibehalten hat. „Lee Jordan“ ist ein gutes Beispiel für einen solchen realistischen, aber trotzdem nicht authentischen Namen, den beide Übersetzer beibehalten haben. Ein Beispiel für einen semitransparenten Namen, der die Persönlichkeit des Charakters widerspiegelt ist „Severus Snape“. „Severus“ stammt aus dem Lateinischen und bedeutet „streng“. „Snape“ ist ein Dorf in der realen Welt, aber auch ein Dialektwort für „Beleidigung“. Die letztgenannte Bedeutung ist aber wahrscheinlich sogar den englischen Lesern unbekannt. Der Nachname „Snape“ ist phonetisch ziemlich ähnlich mit dem Wort „snake“, Schlange. Fritz hat den Namen als solchen übernommen, aber Kapari hat den Nachnamen mit dem Namen „Kalkaros“ substituiert. Der Name stammt vom finnischen Wort für Klapperschlange (Kapari-Jatta 2008, 108). Bei der deutschen Übersetzung geht die Information, die im Nachnamen steckt, ganz verloren.

Die künstlichen Namen, die die Schriftstellerin selbst erfunden hat, sind oft semi-transparente oder deskriptive Namen. Insgesamt gibt es in dem ersten Potter-Buch 40 künstliche Namen. Obwohl die Namen oft mehr oder weniger deutliche Hinweise über den Namenträger geben, hat Fritz den originalen Namen sogar in 22 Fällen beibehalten, Kapari hingegen nur neun Mal. Die Lehrerin für Kräuterkunde heißt „Professor Sprout“. Der Name ist deutlich informativ, weil „sprout“ das englische Wort für „Spross“ ist. Kapari hat den Namen direkt als Verso übersetzt, aber die deutschen Leser müssen Englisch können, um diesen Hinweis mitzubekommen.

Drei von den Personennamen, Morgana, Circe und Merlin, können als entliehene Namen kategorisiert werden. Normalerweise ist die finnische Schreibweise für den Namen „Circe“ „Kirke“, deswegen wird sie in der Übersetzung benutzt. Sonst haben Kapari und Fritz die Namen aus dem Ausgangstext direkt übernommen.

4.2 Ortsnamen

Insgesamt gibt es 36 Ortsnamen im ersten Roman der Buchreihe. Keiner von diesen Namen kann als entliehener Name kategorisiert werden.

Tabelle 2

Übersetzungsstrategien bei den Ortsnamen

	Zauberwelt		Realwelt	
	Finnisch	Deutsch	Finnisch	Deutsch
Beibehaltung	1	7	10	16
Übersetzung	5	4	4	3
Anpassung			3	2
Substitution	6		4	
Teilbeibehaltung	1	2		
Teilübersetzung	1	1	1	
Teilanpassung				1
Teilsubstitution			1	

Auch bei den Ortsnamen gilt, dass die authentischen Namen aus dem Ausgangstext direkt übernommen wurden, wenn keine in der Zielsprache angepasste Form existiert. In einigen Fällen haben die Übersetzer eine Erläuterung hinzugefügt (z. B. en: King's Cross > fi: King's Crossin *asema* > de: *Bahnhof King's Cross*).

Ein interessantes Übersetzungsproblem kommt den Übersetzern bei dem Namen „Black Forrest“ entgegen. So heißt der englische Name für das deutsche Gebirge Schwarzwald. Da die Region bekannt ist, bezieht Rowling sich wahrscheinlich auf die Realwelt. Fritz benutzt den authentischen deutschen Namen „Schwarzwald“. Kapari hat aber den Namen direkt als „Musta Metsä“ übersetzt, und somit wird aus dem authentischen Namen ein fiktiver Name.

Von den Ortsnamen sind 19 künstlich. Auch bei den künstlichen Namen hat Fritz deutlich öfter als Kapari den originalen Namen beibehalten. Er hat z. B. die Namen der vier Häuser von Hogwarts direkt übernommen. Kapari wiederum hat die Namen substituiert (Gryffindor >

Rohkelikko, Slytherin > Luihuinen, Hufflepuff > Puuskupuh) und übersetzt (Ravenclaw > Korpinkynsi).

4.3 Produktnamen

Es gibt viele Namen in Harrys Welt, die als Produktnamen kategorisiert werden können: Namen von Süßigkeiten, Schulbüchern, Besen und Zeitungen. Insgesamt gibt es 31 solche Eigennamen in dem ersten Harry-Potter-Buch.

Tabelle 3

Übersetzungsstrategien bei den Produktnamen

	Zauberwelt		Realwelt	
	Finnisch	Deutsch	Finnisch	Deutsch
Beibehaltung			1	
Übersetzung	19	23		
Anpassung				
Substitution	10	5		1
Teilbeibehaltung	1	1		
Teilübersetzung		1		
Teilanpassung				
Teilsubstitution				

Fast alle Produktnamen in dem Buch sind deskriptiv, und viele sind fast wortwörtlich ins Finnische und Deutsche übersetzt worden. Ein gutes Beispiel ist die Zeitung „The Daily Prophet“, die auf Finnisch „Päivän Profeetta“ und auf Deutsch „Tagesprophet“ heißt. Die Unterschiede zwischen Kapari und Fritz bestehen vorwiegend darin, dass Kapari bestimmte Namen von Süßigkeiten mit Appellativen substituiert hat, z. B. „Chocolate Frog“ mit „suklaasammakko“.

Die Namen in dieser Kategorie zeigen deutlich, dass man in der englischen Sprache mehr Wörter mit einem großen Anfangsbuchstaben als im Finnischen schreibt und diese somit als Eigennamen verstanden werden können.

5 Schlussfolgerungen

Das Ziel der vorliegenden Arbeit war zu ermitteln, welche Lösungen die finnische Potter-Übersetzerin Jaana Kapari getroffen hat und sie mit den Lösungen des deutschen Übersetzers Klaus Fritz zu vergleichen. Übersetzung von literarischen Eigennamen ist in letzter Zeit viel untersucht worden. In Finnland ist die Untersuchung jedoch gering gewesen. Untersucht wurden meistens Eigennamen in der finnischen Literatur.

Bereits zu Beginn der Untersuchung stellte sich heraus, dass die Herkunft der Namen nicht immer einfach herauszufinden ist. Man kann sich auch über Zwecke und Ziele der Schriftstellerin nie sicher sein. Harry Potter ist ein Phänomen, über das es so viel Information gibt, dass man sie sehr kritisch filtern muss. Bei den Namen, die aus mehreren Teilen bestanden, hatten die Übersetzer nicht immer nur eine Übersetzungsstrategie benutzt. Solche Namen habe ich auf Grund der meiner Meinung nach wichtigsten Strategie eingeordnet.

Auf Grund der von mir schon früher gelesenen Potter-Bücher war meine Hypothese, dass in der deutschen Übersetzung mehr Namen beibehalten werden als in der finnischen. Es stellte sich schnell heraus, dass es auch stimmt. Beide Übersetzer sind jedoch den allgemeinen Hauptprinzipien gefolgt. Die fiktiven Namen wurden öfter als die authentischen Namen oder die realistischen, aber nicht authentischen Namen übersetzt. Bei den künstlichen Personennamen und künstlichen Ortsnamen war der Unterschied am größten. Die Tatsache, dass Fritz mehr Namen beibehalten hat, ist nicht zu ignorieren, weil gerade fiktive Namen oft transparent sind und etwas über den Namenträger aussagen. Wahrscheinlich können die deutschen Leser nicht immer dieselbe Information oder humoristischen Andeutungen in den Namen finden wie die englischen und finnischen Leser. Die Tatsache, dass Englisch und Deutsch germanische Sprachen sind, darf man aber nicht vergessen. Sie ist bestimmt ein Grund dafür, dass in der deutschen Übersetzung mehr entliehene Namen verwendet werden.

Obwohl es Unterschiede zwischen dem deutschen Übersetzer und der finnische Übersetzerin gibt, beweist die Untersuchung, dass die allgemeinen Übersetzungsprinzipien wirklich auch in der Praxis gelten. Sie zeigt zudem, welchen Einfluss die Entscheidungen von Übersetzern auf die Leseerfahrung der Zielgruppe haben kann.